

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Факультет психології, здоров'я людини та спорту
Кафедра педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи

АНДРОЩУК СВІТЛАНА ВАЛЕРІЇВНА

**«ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ В
ОБ'ЄДНАНІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ»**

Освітня програма «Соціальна робота»
Спеціальність І10 Соціальна робота та консультування
Галузь знань І Охорона здоров'я та соціальне забезпечення

**Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»**

Студентки IV курсу групи СР-41
заочної форми навчання

Науковий керівник:
доцент, к. пед. н.
Остапчук Микола Васильович

Рівне, 2026

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»

Андрощук Світлани Валеріївни

«Особливості соціальної активності молоді в об'єднаній територіальній громаді»

Загальний обсяг дослідження – 116 сторінок, основний зміст представлено на 94 сторінках. Робота містить 6 рисунків, 11 таблиць та 4 додатки, список використаних джерел – 101.

Об'єкт дослідження – соціальна активність.

Предмет дослідження – соціальна активність молоді в об'єднаній територіальній громаді.

Мета дослідження - обґрунтувати теоретичні аспекти та висвітлити практики розвитку соціальної активності молоді як засадничого принципу розбудови громади.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному аналізі особливостей соціальної активності молоді, уточненні її змісту та форм, у характеристиці інноваційних форм участі молоді в умовах воєнних дій.

Теоретичне значення дослідження: у роботі на теоретично-узагальнюючому рівні проаналізовано проблему соціальної активності, розкрито сутність та змістові компоненти поняття «соціальна активність», обґрунтовано особливості форм соціальної активності молоді щодо вирішення соціальних проблем громади.

Практичне значення результатів проведеного дослідження: основні положення та висновки дослідження можуть бути використані у діяльності фахівців соціальної роботи, спеціалістів центрів соціальних служб, які працюють з молоддю, громадських організацій.

Ключові слова: соціальна активність, молодь, молодіжна робота, молодіжна участь, молодіжна рада, молодіжний простір, молодіжні громадські організації, банк молодіжних ініціатив.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ	9
1.1. Поняття «соціальна активність» як предмет наукових досліджень	9
1.2. Молодіжна робота в громаді як соціальна практика роботи з молоддю	21
1.3. Форми соціальної активності молоді в громаді	29
Висновки до I розділу	37
РОЗДІЛ ІІ. СУЧАСНІ ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ В ОБ'ЄДНАНІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ	38
2.1. Молодіжна рада в об'єднаній територіальній громаді як центр соціальної активності молоді	38
2.2. Особливості розвитку соціальної активності молоді в молодіжному просторі, молодіжному центрі громади	44
2.3. Молодіжні громадські організації як провідні соціальні інститути формування соціальної активності молоді	53
2.4. Інноваційні технології розвитку соціальної активності молоді: молодіжні банки ініціатив	62
Висновки до II розділу	70
РОЗДІЛ ІІІ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ В ОБ'ЄДНАНІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ	72
3.1. Аналіз практик та перспектив розвитку соціальної активності молоді в громаді в умовах війни	72
3.2. Шкільний громадський бюджет як механізм участі учнівської молоді у прийнятті рішень на рівні громад (рекомендації)	81
Висновки до III розділу	88
ВИСНОВКИ	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	96
ДОДАТКИ	106

ВСТУП

Актуальність дослідження. Зміст соціальної роботи – в згуртуванні та залученні членів громади до покращення їхнього добробуту. Важливим завданням сучасної соціальної роботи є наснаження (емпаурмент), яке полягає в розвитку соціальної активності та соціальній згуртованості громади як кінцевої мети безпосередньої участі її мешканців в прийнятті рішень. В соціальній активності проявляється і здійснюється взаємодія особистості із соціальним середовищем та його проактивне перетворення й розвиток. Соціальна активність молоді проявляється як особлива соціальна якість, як здатність діяти свідомо, не лише пристосовуватися до зовнішнього середовища, а й змінювати його і в такій взаємодії із середовищем змінювати і себе.

Проблема розвитку соціальної активності молоді є особливо актуальною для соціальної роботи та зумовлена у складних умовах війни потребою у діяльних, активних громадян, здатних на духовне, моральне й соціально-культурне самотворення, готових конструктивно адаптуватися до соціальних реалій, відшукувати оптимальні шляхи вирішення кризових ситуацій, спричинених війною, організовувати себе та оточуючих на просоціальне служіння державі та суспільству. Неабияке значення це має для молодих людей, на плечі яких лягає вантаж прийняття складних реалій війни, адаптація до неї, мобілізації ресурсів й активної участі у вирішенні соціальних проблем громади [61].

В нинішніх складних умовах, зумовлених воєнним станом та необхідністю відбудови країни, актуалізується питання розвитку соціальної активності молоді на рівні територіальних громад, переходу в соціальній роботі від пасивної роботи з молоддю до активної молодіжної участі, при якій молодь стає суб'єктом змін в громаді, та активному залученню її до ухвалення рішень і реалізації соціальних проєктів. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю визначення ефективних форм і методів соціальної активності молоді у вирішенні соціальних проблем громади, у прийнятті рішень на рівні громади.

Аналіз наукової літератури свідчить про значний інтерес вчених та практиків до проблеми формування соціальної активності особистості.

В зарубіжних наукових розвідках щодо окремих аспектів соціальної активності особистості привертають увагу праці А. Adler, А. Maslow, К. Naqshbandi, D. Milne, В. Davies, S. Potter, S. Hoermann та ін. [97;99;100, 101]. Питання соціальної активності особистості є предметом вивчення вітчизняних вчених, зокрема: соціальну активність особистості як умову розвитку сучасного суспільства вивчали С. Грабовська, Н. Заверико, Н. Кукіна, О. Кулініченко, Н. Клішевич, Г. Кучеров, В. Петрович, Ж.Петрочко, В. Радул, М. Рудська, Г. Тараненко, М. Уйсімбаєва та ін. [18;32;34;60;69;70;83;87]; актуальні питання соціального становлення особистості та формування її соціальної активності висвітлено в роботах О. Безпалько, І. Зверєвої, А. Ївженко, О. Кулініченко, М. Рудська, О. Ступак, С. Чернети та ін. [9;32;33;70; 72;73;91].

Соціальну активність молоді в діяльності молодіжних рад та молодіжних центрів в громаді досліджували Д. Барінова, О. Безпалько, О. Кошук , Н. Левченко, А. Лебідь, О. Маєвська, В. Нестеренко, І. Пєша, О. Стельмах, І. Сопівник, Н. Тілікіна та ін. [7;8;36;37;42;80]. Розвиток соціальної активності особистості у діяльності громадських організацій розглядали О. Безпалько, І. Ільото, А. Ївженко, О. Кузнєцова, Н. Левченко, В. Ляпунова, Н. Ніколенко та ін. [8;25;26;37;40]; проблеми розвитку волонтерських ініціатив як інструменту соціальної активізації громади досліджували Т. Лях, М. Маєвська, Т. Спіріна, О. Карпенко, С. Гунько та ін., [38;42;63;64]; питанням формування соціальної активності молоді в Інтернет-середовищі займалися О. Глов'юк, Г. Кучеров , О. Матвієнко, І. Титаренко, Н. Шепелева та ін. [34;93;].

Проаналізований стан наукових досліджень засвідчує значний інтерес учених до проблеми формування та розвитку соціальної активності особистості. Однак, поряд із значною кількістю наукових розвідок, ця проблема потребує подальшого вивчення. Зокрема, залишається важливим питання розвитку і вдосконалення форм участі молоді в житті громади, що відповідають сучасним

запитам суспільства. З огляду на актуальність означеної наукової проблеми та запитів в соціальній практиці було обрано тему **«Особливості соціальної активності молоді в об'єднаній територіальній громаді»**.

Об'єкт дослідження – соціальна активність.

Предмет дослідження – соціальна активність молоді в об'єднаній територіальній громаді

Мета дослідження – обґрунтувати теоретичні аспекти та висвітлити практики розвитку соціальної активності молоді як засадничого принципу розбудови громади.

Відповідно до поставленої мети визначено основні завдання дослідження:

- розкрити теоретичні аспекти поняття «соціальна активність» як предмету наукових досліджень;
- проаналізувати молодіжну роботу в громаді як соціальну практику роботи з молоддю;
- виокремити та охарактеризувати форми соціальної активності молоді в громаді;
- охарактеризувати діяльність молодіжної ради в об'єднаній територіальній громаді як центру соціальної активності молоді;
- проаналізувати особливості розвитку соціальної активності молоді в молодіжному просторі, молодіжному центрі громади;
- визначити роль молодіжних громадських організацій як провідних соціальних інститутів формування соціальної активності молоді;
- окреслити інноваційний підхід до розвитку соціальної активності молоді в роботі молодіжних банків ініціатив;
- проаналізувати практики та визначити перспективи розвитку соціальної активності молоді в громаді в умовах війни;

– розробити рекомендації щодо створення шкільного громадського бюджету як механізму участі учнівської молоді у прийнятті рішень на рівні громади.

Для досягнення мети дослідження та розв’язання поставлених завдань використано **комплекс методів: теоретичні:** методи аналізу та синтезу – для виокремлення ключових чинників розвитку соціальної активності молоді та її впливу на розвиток громади; інституційно-функціональний аналіз – для визначення ролі молодіжних рад, громадських організацій у вирішенні проблем громади, реалізації молодіжних соціальних ініціатив; **емпіричні:** порівняння, систематизація, узагальнення науково-теоретичних положень із метою розкриття змісту, видів та форм розвитку соціальної активності молоді; класифікація форм соціальної активності молоді, контент-аналіз – для опрацювання текстів аналітичних звітів і нормативних актів, систематизація позитивних практик молодіжних рад, молодіжних просторів та молодіжних недержавних організацій, узагальнення перспектив їх розвитку в післявоєнний період. Застосування зазначених методів у сукупності забезпечило комплексний характер дослідження, логічний зв’язок між теоретичними положеннями та висвітленням практичного досвіду діяльності молодіжних рад та просторів, банків молодіжних ініціатив, молодіжних організацій в громаді, а також достовірність отриманих висновків.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному аналізі особливостей соціальної активності молоді уточненні її змісту та форм, у вирішенні інноваційних форм участі молоді в умовах воєнних дій.

Теоретичне значення дослідження: у роботі на теоретично-узагальнюючому рівні проаналізовано проблему соціальної активності, розкрито сутність та змістові компоненти поняття «соціальна активність»; обґрунтовано особливості форм соціальної активності молоді щодо вирішення соціальних проблем громади.

Практичне значення результатів проведеного дослідження: основні положення та висновки дослідження можуть бути використані у діяльності

фахівців соціальної роботи, спеціалістів центрів соціальних служб, які працюють з молоддю, громадських організацій.

Апробація результатів дослідження: Основні положення й висновки бакалаврської роботи розглядалися та обговорювалися на звітній науковій конференції викладачів, співробітників і здобувачів вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету; на засіданнях кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи Рівненського державного гуманітарного університету, на науково-методичних семінарах на кафедрі та висвітлені у матеріалах науково-практичних конференцій:

1. Андрощук С.В., Остапчук М.В. Молодіжні банки як інноваційна технологія розвитку соціальної активності молоді *Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції «Парадигма стійкості: виклики та перспективи освітньої та соціальної політики»* (15 травня 2026 р.). – Рівне, РДГУ, С.147-150.

2. Андрощук С. В., Остапчук М. В. Форми соціальної активності молоді. Матеріали X Міжнародної науково-теоретичної конференції. (6 березня 2026 року) - Сідней, Австралія. – С. 9-13.

Структура й обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг бакалаврської роботи становить 116 сторінок, обсяг основного тексту – 94 сторінки. Робота містить 6 рисунків, 11 таблиць та 4 додатки, список використаних джерел – 101.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ

1.1. Поняття «соціальна активність» як предмет наукових досліджень

Міжнародна Асоціація Шкіл соціальної роботи визначає соціальну роботу як діяльність, яка сприяє соціальним змінам та розвитку, соціальній згуртованості, активізації та звільненню людей. Тобто, саме соціальна робота залучає людей і структури до активного і усвідомленого вирішення життєвих проблем та покращення благополуччя, сприяє соціальному залученню і соціальної згуртованості, змінам і соціальному самовизначенню [98].

Особлива увага фахівців із соціальної роботи звертається на розвиток соціальної активності молоді як важливої мобільної, динамічної складової сучасного українського суспільства. Згідно завдань нашої роботи проаналізуємо поняття «соціальна активність» як предмету наукових досліджень та її базові поняття.

Слід відмітити, що в науковій літературі простежується значна кількість наукових розвідок в контексті соціальної діяльності особистості та визначення термінів «активність», «соціальна активність» тощо. Зокрема, в «Енциклопедії сучасної України» **активність особистості** (від лат. *activus* – діяльний, активний) визначається як активне ставлення людини до світу, спроможність здійснювати суспільно важливі перетворення матеріального і духовного середовища на основі освоєння суспільно-історичного досвіду людства. Виникає у творчій діяльності, вольових актах, спілкуванні, виявляється в активній життєвій позиції людини і проявляється в її послідовності обстоювання своїх поглядів, єдності слова і діла. Активні дії можуть бути спрямовані на гуманістичні й антигуманістичні цілі, мати суспільно корисну й асоціальну мету [22].

Соціолого-педагогічний словник визначає **активність особистості** як діяльне ставлення особистості до світу, здатність створювати суспільно значущі перетворення матеріальної і духовної сфер на основі засвоєння історичного

досвіду людства; реалізація у творчій діяльності, вольових актах, спілкуванні. Формується активність особистості під впливом навколишньої дійсності й виховання [75].

В контексті активності особистості вирізняються **основні форми активності**: соціальна активність, трудова діяльність, управлінська активність, активність під час дозвілля, фізична активність, саморозвиток, самоактуалізація.

Г. Тараненко, Н. Кукіна виокремлюють критерії, на основі яких активність у будь-якому виді діяльності набуває **статусу активності соціальної**:

- по-перше, **вибірковість** соціальної активності, яку можна описати через соціальну значущість цілей діяльності;

- по-друге, **усвідомленість** соціальної активності, тобто, здатність особистості співвідносити діяльність з життєвими планами та перспективами, вміння вийти за межі безпосередньо ситуації;

- по-третє, **результативність проявів соціальної активності**. Для суспільства важлива не стільки процесуальна сторона активності, що реалізується відповідними діями, скільки кінцевий результат: які знання набуває особистість, які навички та вміння вона опановує, як це відбивається на її розвитку та практичній діяльності [83].

Розглянемо **поняття «соціальна активність»**. Енциклопедія сучасної України тлумачить поняття **«активність соціальна»** як характеристику способу життєдіяльності соціального суб'єкта (індивіда, групи), яка фіксує свідому спрямованість його діяльності й поведінки на зміну соціального середовища, умов, інститутів відповідно до потреб, інтересів, цілей, ідеалів або на консервацію наявного стану речей, гальмування змін, розвитку; вияв соціальних ініціатив, участь у вирішенні актуальних соціальних завдань, взаємодія з іншими соціальними суб'єктами [22].

Вікіпедія визначає поняття **«соціальна активність»** як одну з характерних рис способу життєдіяльності соціального суб'єкта (особистості, соціальної групи, історичної спільноти, суспільства в цілому), що відображає рівень спрямованості його здібностей, знань, навичок, прагнень, концентрації

вольових, творчих зусиль на реалізацію нагальних потреб, інтересів, цілей, ідеалів [6].

Розгляд поняття «**соціальна активність**» ми знаходимо у працях філософського, психологічного, педагогічного змісту. Однак останніми роками дослідження соціальної активності особистості актуалізувалося саме в наукових доробках фахівців із соціальної роботи. Зокрема, О. Безпалько визначає соціальну активність як динамічне утворення, суб'єктом-носієм якої постає людина, яка через систему зв'язків із навколишнім соціальним середовищем у процесі пізнання, діяльності та спілкування здійснює її розвиток [8].

О. Кулінченко розглядає соціальну активність як таку, що характеризується потребою у дії, реалізується в соціально-значущій діяльності, спрямованій назовні, і якій притаманні соціально -ціннісні вчинки й поведінка; інтереси, що відображають особистісні утворення та інтегрують раціональне й емоційне підґрунтя, визначають спрямованість людини на предмети і явища дійсності, а також мотиви її дій [32].

В дослідженнях С. Чернети поняття «соціальна активність» тлумачиться як явище, стан, форма діяльності, утворення особистості, а також як її стосунок до різних сфер життєдіяльності суспільства [91].

Соціальну активність особистості М. Уйсімбаєва розглядає як певний тип відносин між особистістю і соціальним середовищем. Ці відносини реалізуються у процесі соціальної діяльності особистості, в якій вона на основі суспільно сформованих здібностей перетворює соціальне середовище [87].

Варто зазначити, що вчені наголошують на різних сторонах її прояву. Такі підходи узагальнені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Підходи до визначення поняття «соціальна активність»

Автор	Визначення
Гончаренко С. У.	«здатність людини до свідомої трудової та соціальної діяльності, міра цілеспрямованого, планомірного перетворення нею навколишнього середовища й самої себе на основі засвоєння багатств матеріальної та духовної культури»;

Туленков М. В., Вербецька Т. О.	характеристика способу життєдіяльності соціального суб'єкта, що полягає у свідомій спрямованості його дій на перетворення соціальних умов відповідно до актуальних потреб, інтересів, цілей та ідеалів, у реалізації соціальних ініціатив, участі у розв'язанні соціальних проблем, формуванні у себе необхідних соціальних якостей;
Maslow A.	діяльність, що передбачає соціальні, вольові зусилля особистості, спрямовані на заволодіння зовнішніми обставинами;
Adler A.	поняття стилю життя та креативного «Я», які підкреслюють активний характер життя людини;
Ramp W. S.	прийняття системи наявних у суспільстві правил і здатність долати індивідуальні інтереси заради громадських;
Грабовська С., Чолій С.	входження людини у світ інших людей з певною метою; інтеграційна характеристика самоорганізації та мотиваційно-ціннісної орієнтації, соціально спрямована діяльність та поведінка, взаємодія із членами колективу й соціальним середовищем при виконанні соціально значущої діяльності;
Орбан-Лембрик Л. Е.	глибинні, різнобічні зв'язки особистості із соціумом, рівень реалізації як суб'єкта суспільних відносин;
Радул В. В.	діяльне ставлення особистості до світу, спроможність перетворювати матеріальну й духовну суспільно значущі сфери на основі засвоєння історичного досвіду людства, реалізації у творчій діяльності, вольових актах, спілкуванні;
Осипова Н.	соціальна активність - системна соціальна якість, в якій виявляється та реалізується рівень її соціальності, тобто, глибина та повнота зв'язків особистості із соціумом, рівень перетворення особистості на суб'єкта суспільних відносин;
Безпалько О. В.	динамічне утворення, суб'єктом-носієм якої постає людина, яка через систему зв'язків із навколишнім соціальним середовищем у процесі пізнання, діяльності та спілкування здійснює її розвиток;
Косовець В. І.	стійке особистісне утворення, що характеризує молоду людину як соціальну істоту, яка має чітку особистісну спрямованість, власну позицію, володіє світоглядом як системою знань і переконань, взаємодіє з навколишнім світом; процес соціальної діяльності, що характеризується інтенсивністю, якістю, новизною, креативністю, успіхом, змістовим наповненням і може відбуватися за певних умов і в певних ситуаціях.
Кулінченко О. С.	соціальна активність - складна структура, що характеризується потребою до дії, реалізується в соціально-значущій діяльності, спрямованій назовні, і якій притаманні соціально-ціннісні вчинки і поведінка; інтересами, що відображають особистісні утворення, які інтегрують раціональне й емоційне начало і які визначають спрямованість людини на предмети і явища дійсності, а також мотивами її дій

Джерело: Уйсімбаєва М. Соціальна активність особистості як чинник суспільного розвитку. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки.* 2014, Вип. 132. с. 247-250 [87].

Аналізуючи численні дослідження, ми дійшли висновку, що в науковій літературі досі не вироблено єдиного підходу в розумінні терміну «соціальна активність»: різні автори **поняття соціальної активності особистості розглядають як явище, як стан особистості й водночас як її ставлення до різних аспектів життєдіяльності.**

Досить поширеним є визначення соціальної активності як **соціальної якості особистості.** Відповідно, соціальну активність визначають як вихідну соціальну якість особистості, яка виявляється у активному ставленні особистості до суспільства, його проблем, визначає якісні особливості свідомості та діяльності особистості [О. Безпалько, С. Гончаренко, Н. Осипова] [8;9;58].

Також соціальна активність розглядається як **форма людської діяльності,** яка орієнтована на розв'язання завдань, що постають перед суспільством, соціальною групою у певний історичний період [75].

С. Грабовська та С. Чолій, поєднують їх і визначають соціальну активність як **найбільш загальну характеристику особистості, яка реалізується у соціальній поведінці** (яка може здійснюватися як усвідомлено, так і імпульсивно, в пориві емоцій, знічев'я, з конформістських міркувань тощо) **та у соціальній діяльності** (що здійснюється цілеспрямовано, виходячи зі свідомо поставленої мети, за більш чи менш чітко побудованим планом) [18].

Такої ж думки дотримується О. Кулініченко, яка визначає соціальну активність як **стійку інтеграційну якість особистості,** формування її відбувається в процесі взаємодії особистості з соціальним середовищем в соціальній діяльності, шляхом засвоєння і реалізації на практиці соціального досвіду і характеризується прагненням та внутрішньою готовністю особистості до активних соціально спрямованих дій [33].

У навчальному посібнику «Соціальна робота в Україні» за загальною редакцією І. Зверєвої та Г. Лактіонової знаходимо таке ж пояснення поняття «соціальна активність» — це свідомо, цілеспрямована діяльність людини, орієнтована як на перетворення об'єктивних соціальних умов, так і на формування соціальних якостей власної особистості (активної життєвої позиції),

характеристика діяльності, відображена міра реалізації та розвитку соціальних потенцій, можливостей людини (її здібностей, знань, навичок та прагнень) [73].

В нашому дослідженні за основу взято визначення поняття «соціальна активність» Ж. Петровича: **«Соціальна активність – характеристика способу життєдіяльності соціального суб'єкта, орієнтованого на зміну соціального середовища відповідно до актуальних потреб, інтересів, цілей, ідеалів, що виявляється через висування і реалізацію соціальних ініціатив, а також участь у вирішенні актуальних особистісних і соціальних завдань; свідомої діяльності людини, спрямована як на перетворення об'єктивних соціальних умов, так і на формування соціальних якостей власної особистості (активної життєвої позиції)»**. Соціальна активність, на думку вченої, охоплює широкий спектр дій та поведінки, спрямованих на участь у суспільному житті, взаємодію з іншими людьми, вплив на суспільні процеси та ініціативи, має різні форми взаємодії, які можуть проявлятися як через життєвий оптимізм, так і через соціальну успішність та соціальне самовизначення і проявляється через громадську діяльність, волонтерство, участь у соціальних проєктах, акціях і рухах тощо [60].

Соціальна активність як процес взаємодії людини з суспільством є індивідуальною, груповою, колективною активністю та реалізуються у таких **сферах діяльності**:

- політичній сфері: дії, спрямовані на зміну соціальних відносин та участь у державотворенні;
- трудовій сфері: створення матеріальних умов життя та забезпечення продуктивної зайнятості;
- управлінській сфері: внесення змін у функціонування громадських структур, наприклад, через участь у місцевому самоврядуванні;
- дозвіллєвій сфері: активність під час відпочинку, що сприяє розвитку особистості та відновлення сил. Це може бути спорт, творчість, волонтерство або будь-яка інша діяльність поза роботою;

- громадській сфері: участь у громадських організаціях, захист прав людини, боротьба з порушеннями, екологічний рух.

За мотивацією вирізняють такі види соціальної активності:

- егоцентрична: спрямована на задоволення власних потреб і перебування в межах власної суб'єктивності;

- альтероцентрична: підпорядковує життя служінню іншим людям (близьким);

- соціоцентрична: зосереджена на реалізації суспільних потреб, робить життя людини невіддільним від турбот широких соціальних спільнот [77].

Для нашого дослідження є важливими напрацювання О. Кулінченко, де стверджується, що процес формування соціальної активності є довготривалим, досить складним і суперечливим, адже особистість, умови її діяльності та соціальне середовище, в якому вона діє, є змінними й не завжди прогнозованими, і вимагає зацікавленості особистості в проблемах інших людей, громади тощо, вміння самостійно обрати способи й засоби діяльності, приймати рішення та здійснювати самоконтроль і самокоригування [32].

Соціальна активність характеризується не тільки усвідомленням та прийняттям інтересів суспільства і певних спільнот, а й готовністю та вмінням реалізовувати ці інтереси, активною діяльністю самостійного суб'єкта. Важливими ознаками соціальної активності особистості є стале прагнення впливати на соціальні процеси та дієва участь у суспільних справах, прагнення змінити, перетворити або, навпаки, зберегти, зміцнити існуючий соціальний лад, його форми та елементи [18;76].

В. Ляпунова, О. Бунчук вирізняють **компоненти соціальної активності особистості:**

— когнітивний компонент, що містить знання про суспільні процеси та громадянські права;

— емоційно-мотиваційний компонент, який визначає готовність до участі в соціально значущій діяльності;

– комунікативний компонент, що забезпечує ефективну взаємодію та використання практичного досвіду активної участі у соціальному житті [40].

Саме через соціальну активність, як стверджують Г. Тараненко, Н. Кукіна, проявляється життєва позиція людини, її прагнення зробити свій внесок у розвиток суспільства, самореалізуватися як особистість. З урахуванням змісту соціальної активності Є. Біленький також звертає увагу на те, що соціальна активність відображає рівень спрямованості здібностей, знань, навичок, концентрації волевих, творчих зусиль на реалізацію невідкладних потреб, інтересів, мети, ідеалів завдяки освоєнню, збереженню, руйнуванню існуючих або створенню нових умов, життєво важливих зв'язків із природним і соціальним середовищем, формуванню особистих соціальних якостей [76;83].

Із їх думкою співзвучна позиція М. Туленкова, Т. Вербецької, які вважають, що, на відміну від соціальної пасивності, що гальмує соціальні реакції людини і відчужує її від суспільних завдань і проблем, соціальна активність є також формою швидкого реагування на зміни в соціальному середовищі, прояви, трансформації та реалізації соціальної енергії» [11].

В структурі соціальної активності виокремлюють такі її **рівні** (таблиця 1.2):

Таблиця 1.2.

Рівні соціальної активності

Рівень	Характеристика
нормативний	соціальна активність характеризується здатністю засвоювати та втілювати в життя регламентовану суспільством систему знань, умінь, навичок, норм і правил поведінки, спілкування. Особистість усвідомлює цілі, що стоять перед нею, а також мотиви, способи вирішення завдань та досягає позитивних результатів
особистісно-продуктивний	на якому адекватно проявляється поведінка людини як особистості Соціальна активність тут постає як здатність людини досягати високих суспільно значущих результатів у діяльності, привносити щось нове у суспільний розвиток. На цьому рівні діяльність розуміється не тільки як значуща, а і як така, що уможливорює самореалізацію, усвідомлення недоліків, виникнення суспільно цінної мотивації, бажання вносити щось своє, нове.
продуктивно-творчий	що за сприятливих умов відгалужується з особистісно-продуктивного, коли сама особистість стає і надбанням, і гордістю суспільства. Соціальна активність тут характеризується з позиції підвищеної цінності діяльності для суспільства. Особистість усвідомлює

	необхідність створення чогось принципово нового, в результаті докорінно перетворює саму діяльність.
--	---

Джерело: Тараненко Г., Кукіна Н. Соціальна активність особистості як засадничий принцип розбудови громадянського суспільства. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 3(9). С. 251-265 [83].

Варто зазначити, що розглянуті рівні є ієрархічно організованими, а тому окрему людину в різних видах діяльності можуть характеризувати різні рівні прояву активності.

Вчені визначають сутність соціальної активності через поняття ініціативи та старанності. Під загальним терміном «**ініціатива**» розуміють самодіяльну участь людини в різних сферах соціального життя, в якому вона самостійно бере на себе відповідальність щодо розв'язання якогось завдання і є активним її втілювачем. Слід зазначити, що ініціатива може виходити за межі необхідного, а тому особистість бере на себе певну міру відповідальності за розв'язання суспільних завдань, які мають просоціальні цінності. В цьому полягає відмінна риса соціальної ініціативи від ініціативи як явища, яка може виявлятися у різноманітних сферах життєдіяльності, зокрема й таких, де цілі не несуть суспільно значущих цінностей [83].

Соціальна ініціатива — це активні дії окремих осіб чи груп для розв'язання суспільних проблем або для поліпшення життя певних груп людей. В означеному контексті важливо розглянути **якісно-кількісні показники соціальної ініціативи**. До них відносять:

- мотиваційний компонент прояву ініціативи, що містить конкретні мотиви, які спонукають людину виявляти ініціативу;
- якість та суспільна цінність ініціативи, що характеризує рішення громадських завдань, до яких прагне долучитися особистість, та передбачає оцінку того, наскільки це сприяє досягненню соціально значущих цілей;
- спрямованість ініціатив, що характеризується з погляду тих сфер, у яких людина переважно виявляє свої ініціативи, і з погляду виду ініціативи та її конкретної орієнтованості;

- визначеність-невизначеність ініціативи, що передбачає чіткість, аргументованість формулювань ініціатив;
- заходи щодо ухвалення відповідальності за ініціативу, які характеризуються обов'язком та залученням суспільного завдання до сенсової сфери особистості;
- стійкість ініціатив, що передбачає здатність людини утверджувати ініціативу, відстоювати власну позицію;
- частота ініціатив, що засвідчує загальну здатність індивіда виявляти ініціативи у різних видах діяльності;
- рівень ініціативи, що визначається рівнем залучення особистісного до ініціативи [78].

Щодо **старанності**, то, як стверджують Г. Тараненко, Н. Кукіна, вона проявляється у здатності індивіда виконувати ту чи іншу діяльність на достатньому рівні залежно від розв'язуваного завдання. Вона, як і ініціативність, також характеризується прийняттям відповідальності. **Соціальна старанність** відрізняється від старанності взагалі як психологічної якості своєю спрямованістю на досягнення просоціальних цілей, усвідомленням важливості виконання діяльності, організованістю, волею. Отже, складовими соціальної активності вчені вважають ініціативу та старанність, а їх поєднання чи переважання дають уявлення про типові особливості соціальної активності [83].

Особливо важливим для молоді в процесі її соціалізації є те, що соціальна активність – це передумова їх **соціального самовизначення**. **Соціальне самовизначення** – це процес і результат, свідоме знаходження особистістю власної, досить незалежної позиції в системі соціальних зв'язків та відносин з іншими людьми (емоційних, інформаційних, професійних) в різних сферах життєдіяльності.

У широкому значенні соціальне самовизначення – це усвідомлення індивідом самого себе як елемента соціальної спільноти і водночас ознака готовності до входження у соціальну структуру суспільства; у вузькому – вибір

особистістю своєї позиції, цілей і засобів самоздійснення в конкретних обставинах життя; основний механізм здобуття і вияву людиною свободи [23].

Соціальна активність є засобом досягнення соціального самовизначення. Через активну участь у суспільному житті людина може краще зрозуміти свої цінності, інтереси та цілі, інтереси, прагнення. Водночас соціальне самовизначення може підвищити рівень соціальної активності особистості – людина, яка чітко розуміє свою роль і можливості в суспільстві, буде більшою мірою налаштована на активні соціально значущі дії.

Співзвучною з ідеями Ж. Петровича є думка В. Кириченко, П. Салій, які вважають, що соціальна активність сприяє соціальній успішності людині, оскільки через активну участь у житті суспільства вона набуває нових знань, умінь, навичок, що потенційно сприяє підвищенню статусу, визнанню особистості. Водночас соціально успішні люди часто проявляють високу соціальну активність, використовуючи для впливу на інших та ситуацію свій статус та соціальне положення [30].

Напрацювання вчених щодо поняття «соціальна активність» її характеристики ми узагальнили в схемі (рис. 1.1).

Таким чином, можна стверджувати, що соціальна активність – це динамічний процес, який охоплює як індивідуальні, так і колективні аспекти взаємодії людини з суспільством, має складну структуру, рівні прояву, сфери діяльності, проявляється у різних видах соціально-значущої діяльності: громадська діяльність, волонтерство, участь у соціальних проєктах, акціях і рухах тощо, та спрямована на досягнення соціально значущого результату.

Соціальна активність розглядається як усвідомлення, прийняття інтересів навколишнього середовища й готовність утілювати, упроваджувати ці інтереси активною соціальною діяльністю. Зокрема, варто окреслити, що ключовими показниками соціальної активності є ініціативність, самостійність, незалежність, толерантність і прийняття відмінностей, комунікабельність, критичне мислення, готовність пожертвувати своїми інтересами заради суспільства та громади [61].

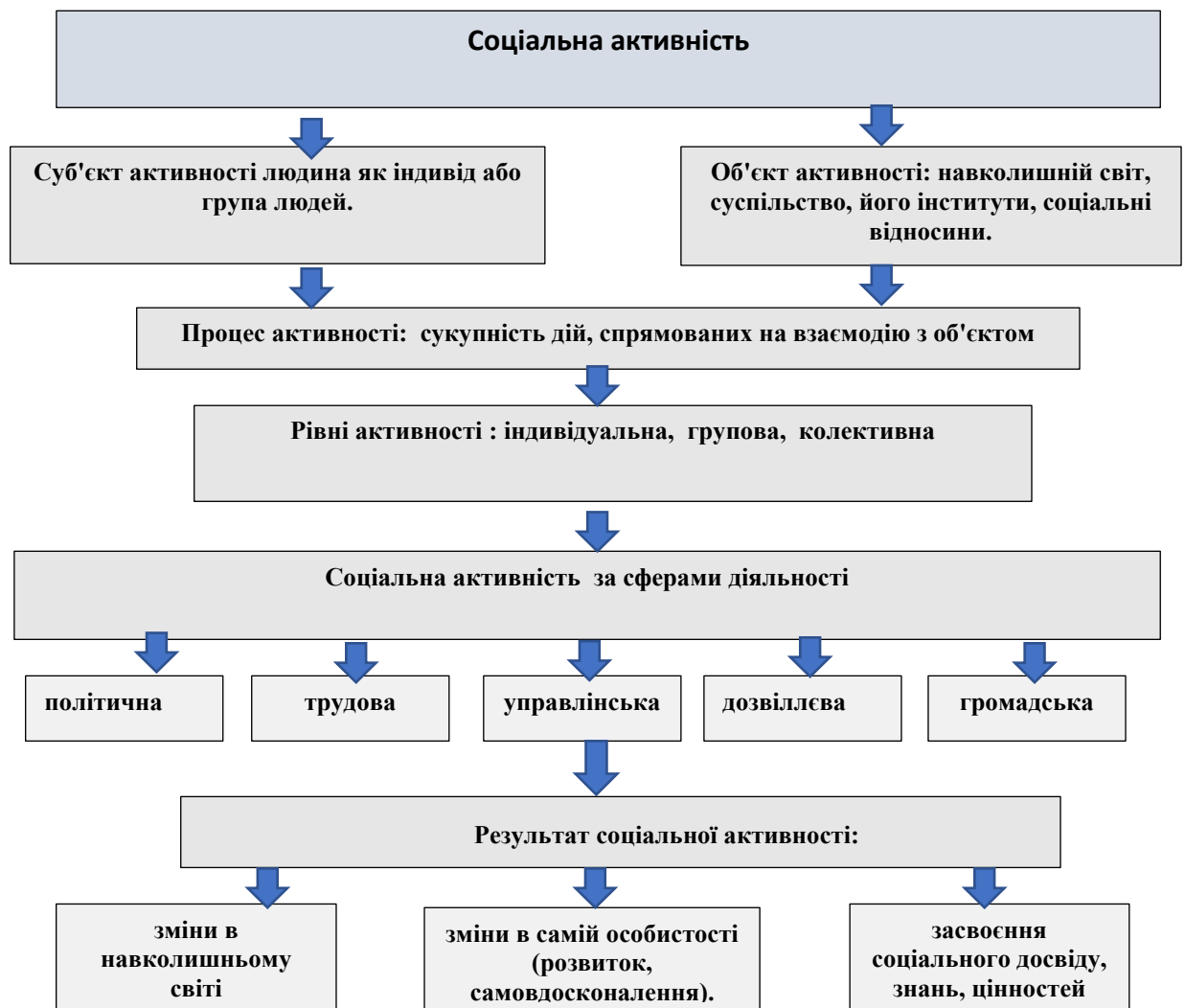

Рис.1.1. Соціальна активність

Джерело:

Соціальна

активність.

URL:

https://www.google.com/searchqscs_escv=278d09661b769015 [77].

Соціальна активність особистості розглядається як один з найважливіших чинників соціального розвитку, під час якого людина усвідомлює себе в суспільстві як особистість. Це сприяє засвоєнню соціальних норм і цінностей, на основі яких формуються соціальні якості особистості.

1.2. Молодіжна робота в громаді як соціальна практика формування соціальної активності молоді

Закон України «Про основні засади державної молодіжної політики» (2021) визначає поняття «молодь»: **молодь – молоді особи – особи віком від 14 до 35 років, які є громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах** (стаття 1 Закону України «Про основні засади державної молодіжної політики») [65].

Отже, молодь – соціально-демографічна група, обмежена віковими рамками від 14 до 35 років (відповідно до українського законодавства), яка характеризується специфічними потребами, цінностями та соціальною активністю. **Особливості молоді як соціальної групи** полягає в тому, що молоді люди – найбільш активна і динамічна частина суспільства. Основні соціальні особливості молоді:

- перехідність положення (тобто, молоді люди знаходяться в процесі становлення свого соціального статусу);
- висока мобільність (здатність займатися різними видами діяльності, в різних сферах суспільства);
- освоєння нових соціальних ролей (впливає з перехідності положення, зміни соціального статусу);
- активний пошук свого місця в суспільстві;
- перспективи в кар'єрі і професійному плані та ін. [45].

На думку вчених (І. Зверєва, А. Карпенко), молодь переживає період становлення соціальної зрілості і перебуває в процесі соціалізації, але вона – провідна частина людських ресурсів країни, саме молодь перетворює та пришвидшує існуючий порядок відносин і є провідником соціальних змін, економічного розвитку і технічного прогресу держави [27;73].

І. Шевель розглядає молодь як суб'єкта і об'єкта суспільних перетворень. Вступаючи у життя молода людина є об'єктом впливу соціальних умов, сім'ї, інститутів освіти, а пізніше, в процесі дорослішання і переходу у більш зрілі фази розвитку починає сама суттєво впливати на суспільство. Тобто, молодь є

суб'єктом, коли отримує здатність впливати на суспільство, використовуючи свій потенціал, разом з тим вона є об'єктом, оскільки на неї спрямований суспільний вплив. Вона вирізняє **найбільш характерні для молоді як особливої соціальної групи функції:**

- соціалізаційна – це означає, що молодь в процесі свого соціального розвитку проходить стадії входження в суспільство, його соціальну структуру, тобто, соціалізується;

- функція відтворення основних рис суспільства, виробництва і споживання матеріальних благ, робочої сили і виробничих відносин.

- трансляційна функція, тобто, засвоєння і передача, поширення знань, досягнень навичок, досвіду старшого покоління. Одночасно молоді люди перетворюють цей досвід на свій, тим вносять в нього нові особливості, які не існували раніше, а які виникли у змінених соціально-економічних, політичних, соціокультурних умовах, тобто здійснюють інноваційну функцію [92].

О. Кулінченко важливою особливістю цього віку вважає становлення активної життєвої позиції молоді, яка дозволяє досягти успіху як в особисто-орієнтованій, так і в професійній діяльності, ставши корисною для суспільства людиною, проявляючи відповідальність і соціальну активність. Формування соціальної активності в юності, стверджує вона, є умовою і результатом успішного формування соціальної зрілості, набуттям необхідних якостей, за допомогою засвоєння соціального досвіду та участі в суспільно значущій діяльності в соціальному середовищі [33].

Соціальна робота з молодіжною аудиторією містить два основних напрями, спрямовані на забезпечення сприятливого середовища для розвитку і соціального становлення молодих людей:

- 1) соціальна робота спрямована на допомогу соціально вразливим категоріям молоді передбачає надання соціальних послуг, підтримки в складних життєвих ситуаціях, включаючи питання освіти, охорони здоров'я, житла, інклюзивної освіти для молоді з інвалідністю тощо;

2) діяльність соціальних інституцій, спрямована на розкриття суспільного та творчого потенціалу молоді (**молодіжна робота**), що передбачає створення умов для розвитку та самореалізації молодих людей, різноманітні освітні та культурно-мистецькі ініціативи, підтримку молодіжних об'єднань та інших форм активності, що сприяють розвитку особистості та інтеграції в суспільство [62].

В Україні діяльність державних та громадських інституцій, спрямована на залучення молоді до активного соціального життя, у нормативних документах визначається **терміном «молодіжна робота»** і регулюється Законом України «Про основні засади державної молодіжної політики») [65].

В Законі **молодіжна політика** визначається як напрям державної політики, спрямований на створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов і гарантій для соціалізації та інтеграції дітей та молоді в суспільні процеси, що здійснюються в інтересах дітей та молоді та за їх участю. Метою молодіжної політики є створення умов для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, підвищення рівня її самостійності та конкурентоспроможності, забезпечення активної участі молоді в суспільному житті. Вона реалізується в молодіжній роботі.

Молодіжна робота – діяльність, спрямована на залучення дітей та молоді до суспільного життя, що здійснюється дітьми та молоддю, разом з дітьми та молоддю або в інтересах дітей та молоді за допомогою інструментів спільного прийняття рішень (стаття 1 Закон України «Про основні засади державної молодіжної політики»). В статті 13 Закону України «Про основні засади державної молодіжної політики» визначені **основні цілі і завдання молодіжної роботи**:

- сприяння особистісному розвитку та самореалізації молоді;
- формування у дітей та молоді загальнолюдських, загальнокультурних і загальнонаціональних цінностей, навчально-пізнавальних, громадянських, соціальних, комунікативних, підприємницьких та інших компетентностей;

- розвиток волонтерства, вуличних культур, неформальних молодіжних об'єднань, програм національних та міжнародних обмінів, молодіжного туризму впровадження програм професійної орієнтації, популяризації та утвердження здорового і безпечного способу життя, культури здоров'я;

- організація змістовного дозвілля та культурного, емоційного розвитку особистості;

- впровадження інклюзивного підходу та забезпечення рівного доступу кожної молодої особи до якісних послуг та можливостей молодіжної роботи та ін. (стаття 13 Закон України «Про основні засади державної молодіжної політики») [65].

Молодіжна робота є одним із інструментів реалізації державної політики у молодіжній сфері, яка формується і впроваджується Міністерством соціальної політики України, Міністерством у справах молоді та спорту України, Міністерством освіти і науки України та ін. На місцевому рівні реалізація молодіжної роботи забезпечується органами виконавчої влади і місцевого самоврядування об'єднаної територіальної громади.

Об'єднані територіальні громади (ОТГ) – це вид територіальних громад, які утворювалися в Україні під час реформи децентралізації у 2015-2020 роках шляхом добровільного об'єднання суміжних територіальних громад сіл, селищ, міст (відповідних сільських, селищних та міських рад) [55].

Організація молодіжної роботи на рівні територіальної громади передбачає координацію адміністративної діяльності та практичної роботи, яку здійснюють різні суб'єкти у різних сферах діяльності: державні органи та установи, громадські організації, приватний сектор (рис. 1.2.). Це можливо лише за умов узгодження та координації взаємодії адміністративної та практичної складових молодіжної роботи на рівні територіальної громади. Ще одним вагомим компонентом системи молодіжної роботи є створення умов щодо залучення молоді до формування та реалізації молодіжної політики на рівні територіальної громади [43].

- інформаційне забезпечення, формування інформаційного простору щодо молодіжної роботи та участі молоді у житті громади (рис 1.3.) [47].

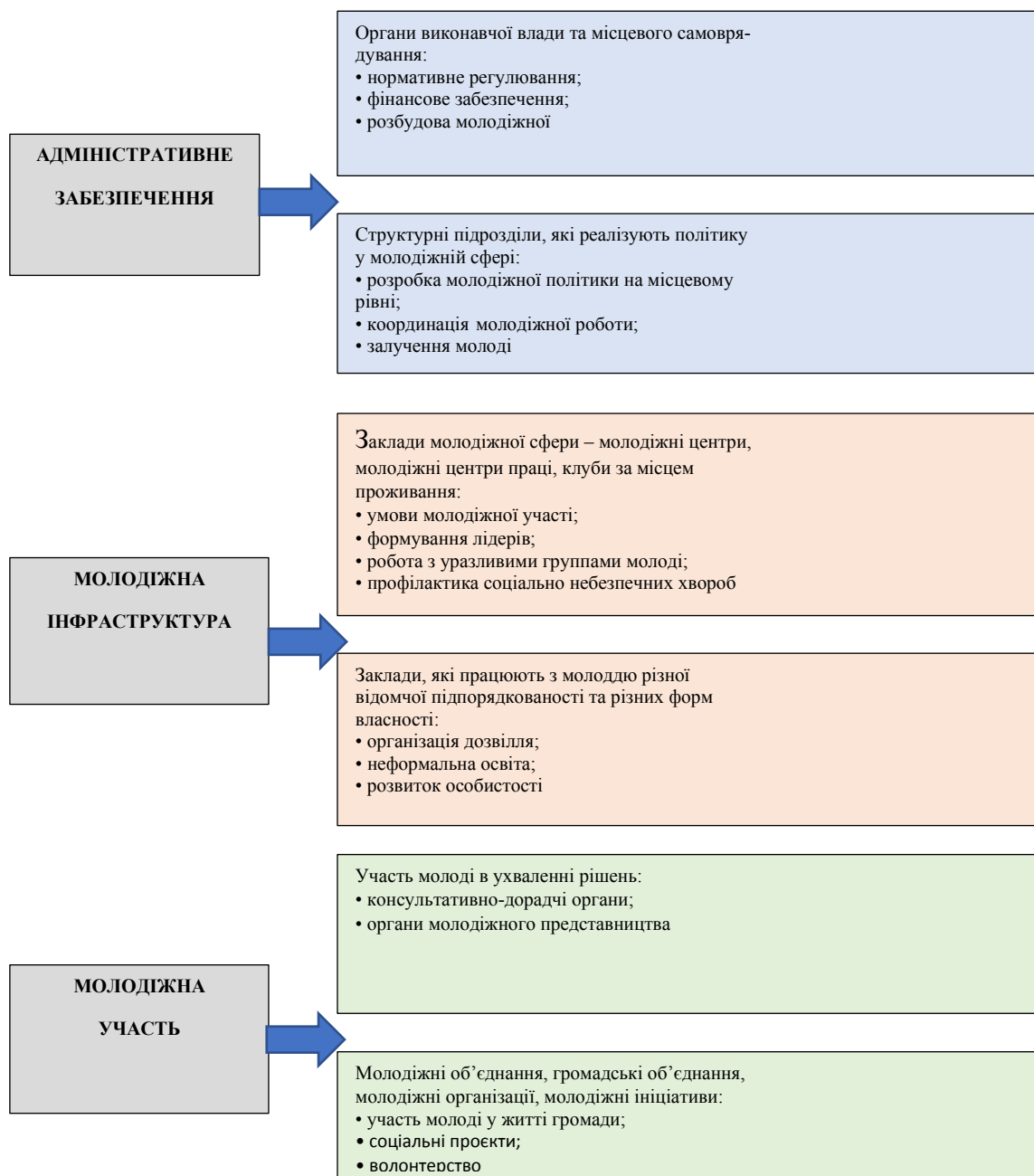

Рис. 1.3. Система організації молодіжної роботи на рівні громади

Джерело: Молодіжна політика в умовах децентралізації. Методичні рекомендації для спеціалістів, які реалізують державну політику в молодіжній сфері / за ред. І.В. Пешої. Київ: ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2019. 40 с. [43].

Зважаючи на актуальність роботи з молоддю, в Україні з'явилась нова професія – **«молодіжний працівник»**, яку внесено до Національного класифікатора професій – «фахівець з питань молоді (молодіжний працівник)».

Розвиток системи підготовки молодіжних працівників триває з 2014 року. Результатом спільної роботи Міністерства молоді та спорту, програм міжнародної допомоги, молодіжних організацій стало запровадження професійного стандарту «фахівець з питань молоді (молодіжний працівник)» [67].

Професійний стандарт передбачає, що відповідними для підготовки професійних молодіжних працівників є галузі знань «Освіта/Педагогіка», «Культура і мистецтво», «Гуманітарні науки», «Соціальні та поведінкові науки», «Соціальна робота» (загалом 29 спеціальностей).

Наразі в Україні готують бакалаврів за спеціальністю «Освітні, педагогічні науки» за освітньою програмою «Соціально-виховна й дозвіллева діяльність з дітьми та молоддю в освітніх, позашкільних закладах і громадах» в Університеті Григорія Сковороди в Переяславі, за освітніми програмами «Соціально-виховна робота з дітьми та молоддю» в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова, Національному університеті водного господарства та природокористування, Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, магістрів за спеціальністю «Освітні, педагогічні науки» за освітніми програмами «Соціально-виховна робота з дітьми та молоддю» у Криворізькому державному педагогічному університеті, Національному університеті водного господарства та природокористування, Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова, за спеціальністю «Соціальна робота» у Національному технічному університеті «Дніпровська політехніка» (освітня програма «Соціальна та молодіжна робота»), за спеціальністю «Соціальна робота» Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (освітня програма «Соціальна (молодіжна робота)»). Розглядається питання про запровадження нової спеціальності «ІІІ Дитячі та молодіжні служби» галузі знань «І Охорона здоров'я та соціальне забезпечення».

Молодіжні працівники в громаді працюють у відділах по роботі з молоддю або на посаді спеціаліста по роботі з молоддю у відділі, що займається гуманітарними питаннями. У великих об'єднаних територіальних громадах створені структурні підрозділи з молодіжної роботи з відповідними фахівцями, які реалізують молодіжну політику та організовують молодіжну роботу в громаді.

Відділ/спеціаліст по роботі з молоддю виконавчого комітету об'єднаної територіальної громади здійснює адміністративне забезпечення молодіжної роботи, а саме:

- розроблення пропозицій щодо розвитку молодіжної інфраструктури та підтримка молодіжних ініціатив;
- лобіювання молодіжних інтересів у органах виконавчої влади ОТГ;
- надання адміністративної підтримки діяльності молодіжних центрів та молодіжних працівників;
- налагодження взаємодії з державними та громадськими структурами та закладами, які працюють з молоддю, представниками бізнесу;
- оцінка ефективності молодіжної роботи на рівні територіальної громади (відповідно до розроблених показників);
- звіт перед виконавчим комітетом щодо ефективності молодіжної роботи [89].

Отже, молодь є найбільш динамічною, мобільною та соціально активною групою молоді. Молодь є в центрі уваги інститутів державної влади, органів місцевого самоврядування, суспільства, що проявляється у діях для підтримки молодіжного розвитку, реалізації ефективної державної молодіжної політики в громаді і загалом в суспільстві.

1.3. Форми соціальної активності молоді

Відповідно до Переглянутої Європейської хартії про участь молоді в місцевому та регіональному житті, дієвою складовою організації молодіжної роботи на рівні громади є активна молодіжна участь або соціальна активність.

Участь молоді (youth participation) – залучення молоді до відповідальних, складних дій, що відповідають її справжнім потребам, можливостям для планування та/або прийняття рішень, при цьому зачіпають інші сфери її діяльності та справляють вплив на інші цільові групи [43].

Активна молодіжна участь та соціальна активність є тісно пов'язаними поняттями, де молодіжна участь – це конкретніша форма соціальної активності, що передбачає залучення молоді до суспільного життя, вплив на ухвалення рішень та діяльність у межах свого віку. Соціальна активність є ширшим терміном, який описує прояв ініціативи, відповідальності та самостійності особистості у суспільстві в цілому. Набуваючи досвіду соціальної активності в межах молодіжних ініціатив, молоді люди розвивають якості, необхідні для повноцінної соціальної активності в дорослому віці [4;36].

Г. Тараненко, Н. Кукіна характеризують соціальну активність молоді як сукупність форм діяльності молоді, орієнтовану на вирішення складних життєвих ситуацій, які виникають у територіальній громаді [83]. Залученість до соціальної активності в громаді може здійснюватися в різних формах, залежно від потреб молодих людей і проблем в громаді. **Форми участі молоді** – способи (варіанти) участі молодих людей та їхнього впливу на ухвалення рішень, а також участі в різноманітних заходах і процесах для розбудови кращого суспільства [59;74]

Д. Барінова, В. Нестеренко визначають форми участі як сукупність засобів та технологій реалізації компетенції (прав та можливостей) громадян. Участь молоді у процесах прийняття рішень здійснюється у формах, визначених законодавством, нормативно-правовими актами місцевої влади, а також

відповідно до практики, що склалася, у межах компетенції конкретної територіальної громади [7].

Переглянута Європейська хартія про участь молодих людей у місцевому та регіональному житті пропонує такі форми реалізації соціальної активності молоді в місцевому житті:

- створення мереж «рівний – рівному»;
- форуми для обговорення;
- підпис петицій; участь у так званих нових соціальних рухах;
- групи підтримки;
- бойкотування, демонстрації;
- міжнародні зустрічі;
- використання Інтернету для збору інформації, висловлення думки, впливу на прийняття рішення [59].

Серед загальноприйнятих в сучасному європейському суспільстві формами участі молоді є такі:

- волонтерська робота;
- участь у різних формах неформальної освіти (тренінги, семінари тощо);
- навчання рівний – рівному: залучення молодих людей до навчання їхніх однолітків (до прикладу, програми із здорового способу життя, освітні кампанії тощо);
- активна участь у діяльності молодіжних центрів, клубів та виконання обов’язків у них;
- молодіжні ради, парламенти, форуми, комітети та інші структури як традиційний спосіб участі в ухваленні рішень на міжнародному, національному, регіональному або місцевому рівнях, шкіл, клубів, неурядових організацій тощо;
- системи спільного управління, у яких рішення приймаються разом з представниками від молоді, молодіжних організацій та влади;

– консультації – використовуються в процесі прийняття рішення, щоб висловити своє занепокоєння з приводу тієї чи тієї проблеми, внести пропозиції щодо її вирішення;

– різні рівні участі молодих людей у проєктах та заходах (організованих і неорганізованих); різного роду кампанії;

– членство в політичних партіях, спілках, групах інтересів;

– участь у виборах (голосувати та бути обраним) [10].

Вирізняють і такі форми соціальної активності в громаді:

-політичні – голосування, балотування на виборах, участь у виборах як член комісії або спостерігач, членство в політичних партіях або в інших політичних об'єднаннях;

– консультативні та дорадчі – участь у громадських радах, молодіжних радах, молодіжних парламентах, форумах, робочих групах, комісіях, нарадах, громадських слуханнях тощо;

– громадські – членство в громадських організаціях та неформальних групах, волонтеріат, громадська робота, локальний активізм, створення мереж та коаліцій;

– електронні – петиції, збір та підпис звернень, участь в обговоренні та редагуванні документів, моніторинг даних, інформаційні кампанії;

універсальні – демонстрації, пікети, марші, збір підписів, адвокаційні кампанії, інформаційні запити та звернення тощо [44].

В. Усик, Д. Петрик, О. Мальченко деталізують зміст форм соціальної активності молоді:

- політичні форми участі молоді передбачають участь у виборах у ролі виборців, членів виборчих комісій або спостерігачів, балотування в органи влади в ролі кандидатів, членство в партіях, входження молодих людей до складу виконавчих комітетів місцевих рад;

- громадські форми участі – це широкий спектр діяльності, що передбачає виявлення своєї громадянської активності через безпосередню участь або членство в громадських організаціях, волонтерську діяльність, ініціювання та

участь в проєктах, періодичний локальний активізм (організація певної діяльності власними силами не в рамках проєкту або діяльності ГО. До цієї форми участі також належить участь у громадських слуханнях, громадських обговореннях, фокус-групах та круглих столах. Під час цих заходів молодь може безпосередньо висловити свою думку або внести пропозиції;

- консультативно-дорадчі форми участі – це зазвичай молодіжні громадські ради, шкільні парламенти, студентське самоврядування, а також долучення до діяльності постійних робочих груп при органах влади, членство в різних комісіях (наприклад, входження до конкурсних комісій), участь в експертних радах, наглядових радах та інших дорадчих органах, створених при органах влади або публічних державних організаціях. Ця форма передбачає, що існує певний документ, який регламентує участь або членство в таких формуваннях, їх повноваження і порядок роботи. І в цьому разі молодь уже не тільки має право голосу, а й набуває певної влади щодо впливу на ухвалення рішень;

- універсальні (або, як їх ще називають, інструментальні) форми участі – організація або участь у петиціях, опитуваннях, зборі підписів; моніторинг діяльності органів влади або посадових осіб; інформаційні кампанії та блогінг; участь у створенні, обговоренні та просуванні змін до нормативних документів; ініціювання обговорень; написання звернень чи інформаційних запитів; масові акції для привернення уваги (мітинги, марші, пікети, флешмоби тощо) [3].

Д. Барінова, В. Нестеренко виокремлюють класичні та альтернативні форми участі молоді у вирішенні соціальних проблем громади:

– класичні форми участі молоді. Найбільш вживаними і загальноприйнятими в сучасному європейському суспільстві формами участі з питань молоді є: громадські роботи; участь в різних видах неформального навчання; створення мереж однолітків – залучення молодих людей до навчання їхніх однолітків за принципом «рівний-рівному» (наприклад, програми з пропаганди здорового способу життя тощо); участь в діяльності громадської організації (клубу, молодіжного центру) і виконання обов'язків в цій організації; участь в молодіжних радах, парламентах, форумах, комітетах та інших

структурах, як традиційний спосіб участі в прийнятті рішень; участь у консультаціях з молоддю в процесі підготовки управлінських рішень, щоб висловити свою позицію з приводу тієї чи іншої проблеми, внести пропозиції щодо її вирішення; різні види участі молоді в проектах і заходах (як організованих, так і неорганізованих); участь у різного роду громадські кампанії; членство в політичних партіях, радах, групах за інтересами; участь у виборах (щоб голосувати і бути обраним).

– альтернативні форми участі (в даний час не існує чіткого визначення того, що мається на увазі під альтернативними формами участі, але різні джерела наводять такі приклади): участь в нових соціальних рухах, що відрізняються відмовою від звичайних методів політичної організації і вираження думок і експериментують з новими формами соціальних відносин, гуманітарних і культурних цінностей; організація груп підтримки; флешмоби; акції прямої дії (демонстрації, пікети і т.д.). Останнім часом все більшої популярності набуває використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для збору інформації, вираження думки, впливу на прийняття рішення. Наприклад, такі як організація форумів для обговорення актуальних проблем; підпис петицій; створення тематичних груп в соціальних мережах [7].

Н. Шепелева в контексті актуалізації формування соціальної активності звертає увагу на значне переміщення певних її форм в Інтернет-простір та констатує поширення віртуальної реалізації соціальної активності молоді. Серед найбільш популярних вона вирізняє волонтерство у мережі Інтернет, поширення корисної і позитивної інформації у соціальних мережах, створення та об'єднання у просоціальні групи та ін. На її думку, завдяки такому згуртовуванню молодих людей спостерігаються позитивні прояви соціальної активності: порятунок життя людини шляхом збору коштів або пошук загублених людей завдяки поширенню дописів у соціальних мережах, мобільна допомога постраждалим від стихійного лиха завдяки об'єднанню волонтерів у Інтернет-спільнотах та ін. Проте, розглядаючи Інтернет як простір соціальної взаємодії молоді, в якому розгортається їх соціальна активність, дослідниця наголошує, що є проблеми, що

діляться на два блоки: перший – збільшення розриву між молодими людьми, хто бере участь, і тими, хто не підтримує взаємодію у віртуальному середовищі, обумовлено нерівномірністю доступу до інформаційних технологій в світі («інформаційний» тип нерівності); другий – зміна якості соціальної взаємодії, що пояснюється зниженням різноманітності комунікацій через скорочення реальних соціальних зв'язків молоді, зниження активності масової участі внаслідок зростаючої ізольованості один від одного» [93].

Співзвучною з твердженням Н. Шепелевої щодо актуалізації формування соціальної активності молоді в Інтернеті є думка Г. Кучерова та О. Глов'юк, які серед найбільш популярних форм соціальної активності молоді в Інтернет-мережах вирізняють участь у проєктах, листування, волонтерство в інтернет-спільнотах, поширення корисної і позитивної інформації у соціальних мережах, створення та об'єднання молодих людей у просоціальні групи тощо [34].

Можемо зробити висновок, що проаналізовані форми соціальної активності молоді в громаді чітко співвідносяться із завданнями молодіжної роботи в громаді. Залежно від соціальних проблем в громаді актуалізуються залучення молодих людей до тих форм соціальної активності, які уможливлюють їх вирішення (таблиця 1.2.).

Таблиця 1.2.

Завдання, на досягнення яких спрямовується молодіжна робота, та форми, що забезпечують їх досягнення

Завдання молодіжних заходів		Форми впровадження
Інформування		• інформаційно-просвітницькі заходи; • профорієнтаційна робота; • інформаційні та рекламні матеріали; • інформація у соціальних мережах.
Навчання: знання/вміння		• неформальна освіта (лекторії, тренінги, майстер-класи, робочі візити); • тематичні заходи (таборування); • стажування; • молодіжні обміни/візити.
Соціальна активність	Участь	• молодіжні проєкти; • участь у роботі молодіжних та дитячих громадських організацій; • діяльність молодіжних центрів/просторів;

		• волонтерська діяльність; • участь у роботі молодіжних консультативно-дорадчих органів; • учнівське та студентське самоврядування
	Залучення	• створення/підтримка діяльності закладів молодіжної інфраструктури; • підготовка кадрів; • фінансове забезпечення молодіжної роботи; • методичне забезпечення молодіжної роботи.
Допомога/підтримка		• матеріальна підтримка; • працевлаштування; • консультації (психологічні, юридичні, педагогічні тощо); • соціальна допомога.

Джерело: Пеша І.В., Сопівник І.В., Галайдюк В.В., Кошук О.Б. Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю. Навчальний посібник. Київ: Компринт, 2023. 449 с. [62].

М. Остапенко на рівні територіальної громади вирізняє такі форми соціальної активності молоді: участь у молодіжних соціальних проєктах, що реалізуються на рівні громади; відвідування клубів за інтересами; участь у місцевому референдумі, виборах; участь у загальних зборах громадян громади; долучення до колективних та індивідуальних петицій; участь у громадських слуханнях; участь у роботі органів громади тощо [57].

У Посібнику з Переглянутої Європейської хартії про участь молодих людей у місцевому та регіональному житті визначені певні умови для досягнення ефективної участі молоді в житті громади (таблиця 1.3.):

Таблиця 1.3.

Умови для досягнення ефективної участі молоді в житті громади

Умова	Зміст
доступність для молодих людей, незалежно від їхньої національності, релігії, досвіду тощо.	принципи та різні форми участі, визначені Хартією стосовно молоді, ґрунтуються на антидискримінаційному підході: доступ до участі не може бути обмежений на основі таких чинників, як походження, переконання або віросповідання
добровільність.	участь не є чимось примусовим і молоді люди мають право самі обирати, долучатись їм до якоїсь діяльності, можуть обирати рівень та форму участі на свій власний розсуд
пов'язаність із реальними потребами молодих людей	важливим мотиваційним фактором для молодих людей є залучення їх до процесу вирішення питань, які безпосередньо їх стосуються: досягнення певних

	позитивних змін, пошук шляхів вирішення проблем, набуття нових навичок та вмінь, розвиток інтересів та хобі.
висока оцінка.	кожна людина повинна знати та усвідомлювати, що її внесок є важливим (навіть якщо він мінімальний)
вигода для самих учасників	Ефективна участь приносить вигоду молодим людям, дорослим, організаціям та спільнотам, оскільки сприяє позитивним змінам у різних сферах: в особистісному розвитку, рівнях ефективності, в суспільстві тощо
різноманітність з точки зору самих форм участі.	єдиної форми участі для всіх молодих людей не існує. Тому важливо, щоб молодим людям було запропоновано різні форми участі, а вони могли обрати те, що їм здається більш доречним та цікавим
підтримка необхідними ресурсами	Якщо ресурси відсутні або недоступні, доступ до участі стає обмеженим, а для декого – взагалі неможливим. Спектр ресурсів, що має бути наданий молодим людям, є широким. Це час, людські ресурси, фінанси, ноу-хау, транспорт тощо
партнерство між дорослими та молоддю	бути в партнерстві – означає повідомляти одне одному про очікування й побоювання, домовлятися про ролі, розділяти повноваження та відповідальність. Не завжди партнерство – це рівномірний розподіл сфер діяльності та відповідальності. Іноді такий розподіл відбувається відповідно до того, чого обидві сторони хочуть, чого потребують та який внесок можуть зробити
прозорість	необхідно, щоби всі сторони, долучені до процесу, знали про цілі участі та її межі. Необхідно також чітко розуміти, який вплив мають молоді люди, що можна змінити, а що ні
принцип політики, а не лише техніки	участь – це не лише техніка або форма долучення. Це складне поняття, що охоплює різні сфери, рівні, ступені. Участь має містити перехресні елементи, перетинатися з різними прийомами та стратегіями, прийнятними в рамках діяльності організацій або громад
задоволення	загалом люди роблять речі добровільно й отримують задоволення від зробленого, якщо їм приємно працювати. Приємно не обов'язково означає весело, але це те, що приносить задоволення або радість від виконання

Джерело: Посібник з Переглянутої Європейської хартії про участь молодих людей у місцевому та регіональному житті «Скажи Свое Слово!». 2015.URL: <https://rm.coe.int/have-your-say-manual-ukr/1680789a84> [59].

Отже, процес децентралізації влади перемістив акцент з централізованого управління на місцеве самоврядування, визначив пріоритет залучення молоді до вирішення проблем громади, сформував новий підхід організації діяльності – від «роботи з молоддю» до «молодіжної участі». Форми залучення молоді до соціальної активності у територіальній громаді є платформою для взаємодії молоді із соціальним середовищем та вирішення нагальних соціальних проблем.

Висновки до розділу I

Проведений аналіз наукових досліджень дозволив зробити висновок, що в науковій літературі досі не вироблено єдиного підходу в розумінні терміну: «соціальна активність»: різні автори розглядають її як явище, як стан особистості й водночас як її ставлення до різних аспектів життєдіяльності. Більшість вчених визначає соціальну активність як найбільш загальну характеристику особистості, яка реалізується у соціальній поведінці (яка може здійснюватися як усвідомлено, так і імпульсивно, в пориві емоцій, знічев'я, з конформістських міркувань тощо) та у соціальній діяльності (що здійснюється цілеспрямовано, виходячи зі свідомо поставленої мети, за більш чи менш чітко побудованим планом). Визначено її рівні, сфери діяльності та компоненти. Проаналізовано поняття «соціальна ініціатива», «соціальне самовизначення» в контексті категорії «соціальна активність».

Охарактеризовано молодь як соціально-демографічну групу, її особливості та роль в житті суспільства. Проаналізовано особливості молодіжної роботи як діяльності, спрямованої на залучення молоді до активного суспільного життя, її завдання, цілі, особливості її організації в ОТГ.

Розглянуто складову організації молодіжної роботи на рівні громади – активну молодіжну участь (соціальну активність) як залучення молоді до відповідальних, складних дій, що відповідають її справжнім потребам, можливостям для планування та прийняття рішень, при цьому зачіпають інші сфери її діяльності та справляють вплив на інші цільові групи.

Проаналізовано підходи до визначення форм участі молоді в житті громади на основі міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів та рекомендаційних матеріалів.

РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ В ОБ'ЄДНАНІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

2.1. Молодіжна рада в об'єднаній територіальній громаді як центр соціальної активності молоді

Соціальна активність молоді формується саме в процесі діяльності інститутів громадянського суспільства, зокрема, молодіжних рад і інших громадських інституцій.

Молодіжна рада – це консультативно-дорадчий орган, що представляє інтереси молоді, консультує місцеві органи влади з питань молодіжної політики та сприяє їх врахуванню під час прийняття рішень. Її основні функції: представлення інтересів молоді, надання рекомендацій, організацію заходів для молоді, підтримку громадських ініціатив та сприяння розвитку волонтерства та активної громадянської позиції [46].

Молодіжні ради в Україні функціонують як консультативно-дорадчі органи при органах виконавчої влади та місцевого самоврядування, діючи на регіональному (обласному) та місцевому (громади, міста, райони) рівнях.

- регіональний рівень: молодіжні ради при обласних державних адміністраціях (ОДА) та обласних радах;
- місцевий рівень (локальний): найбільш численна ланка, що містить ради при міських, селищних та сільських радах, а також райдержадміністраціях.

Молодіжна рада місцевого рівня утворюється як молодіжний консультативно-дорадчий орган при сільській, селищній, міській, районній у місті (у разі її утворення) раді з метою залучення молоді до формування та реалізації молодіжної політики на місцевому рівні [84].

Організація діяльності молодіжної ради визначаються Положенням про молодіжну раду і затверджується на установчих зборах молодіжної ради громади (додаток А).

В Типовому положенні про молодіжну раду місцевого рівня визначено основні її завдання, серед яких: сприяння реалізації права молоді на участь у

формуванні та реалізації молодіжної політики на місцевому рівні; розроблення за участю молодіжних та дитячих громадських об'єднань, інших суб'єктів молодіжної роботи пропозицій щодо пріоритетів молодіжної політики на місцевому рівні та ін.

Молодіжна рада для громади – це освітній майданчик для молоді громади; оцінка реальної ситуації в молодіжному секторі, прямий діалог з представниками цільової аудиторії щодо розробки та формування місцевої молодіжної політики; виховання свідомої та активної молоді; можливість промоції громади за рахунок активності молоді в різноманітних соціальних мережах. Для молоді у роботі молодіжної ради – це: можливість впливати на формування місцевої політики; освітній майданчик, можливість отримати нові знання; розвиток лідерських навичок, досвід публічних виступів, вміння працювати в команді та на спільний результат, можливість реалізовувати власні ініціативи та проекти [53;82].

Для вирішення соціальних проблем громади молодіжна рада організовує і об'єднує молодих людей. Однак, молодь має бути проінформована про роботу ради, знати про напрямки її діяльності, можливості своєї участі у житті громади.

Опитування U-Report показало, що 44,4% молоді не знає про те, що таке молодіжна рада. 31,4% мають розуміння, а 24,1% десь чули і мають певні знання про молодіжні ради, проте не детальні. Щодо бачення пріоритетних напрямів молоддю у роботі молодіжних рад як консультативно-дорадчого органу під час війни, то 61,7% аудиторії вважають головною ціллю налагодження співпраці між місцевою владою та молоддю, а саме робота над включенням ідей та пропозицій молоді до плану роботи міста. 32,3% опитаних визначили як головний напрям роботи для молодіжних рад інформаційно-просвітницьку роботу серед молоді стосовно інструментів участі та новел законодавства. А 22% – поширення тенденцій доброчесності та контроль влади. що є необхідним для ефективної роботи молодіжних рад та які молодь бачить пріоритетні напрями у їх роботі; 43,1% опитаних вважає необхідним для ефективної роботи молодіжних рад саме їх фінансування, 42,3% – донесення до місцевих органів самоврядування ролі

місцевих рад. 20,9% респондентів вбачає за необхідне впровадження єдиної програми з підготовки майбутніх членів місцевих рад.

Пріоритетними напрямками в оновленні молодіжної політики в Україні 53,7% респондентів бачать саме відновлення молодіжної інфраструктури та створення нових об'єктів. 38,2% бачать пріоритетним напрямом зайнятість молоді, а 30,2% національно-патріотичне виховання. 27,1% – у роботі з молодими людьми з-поміж ВПО та їх адаптація у громадах, 24,2% у молодіжному підприємництві, 20,9% у роботі з молодими людьми за кордоном та їх поверненні до України (рис. 2.1.).

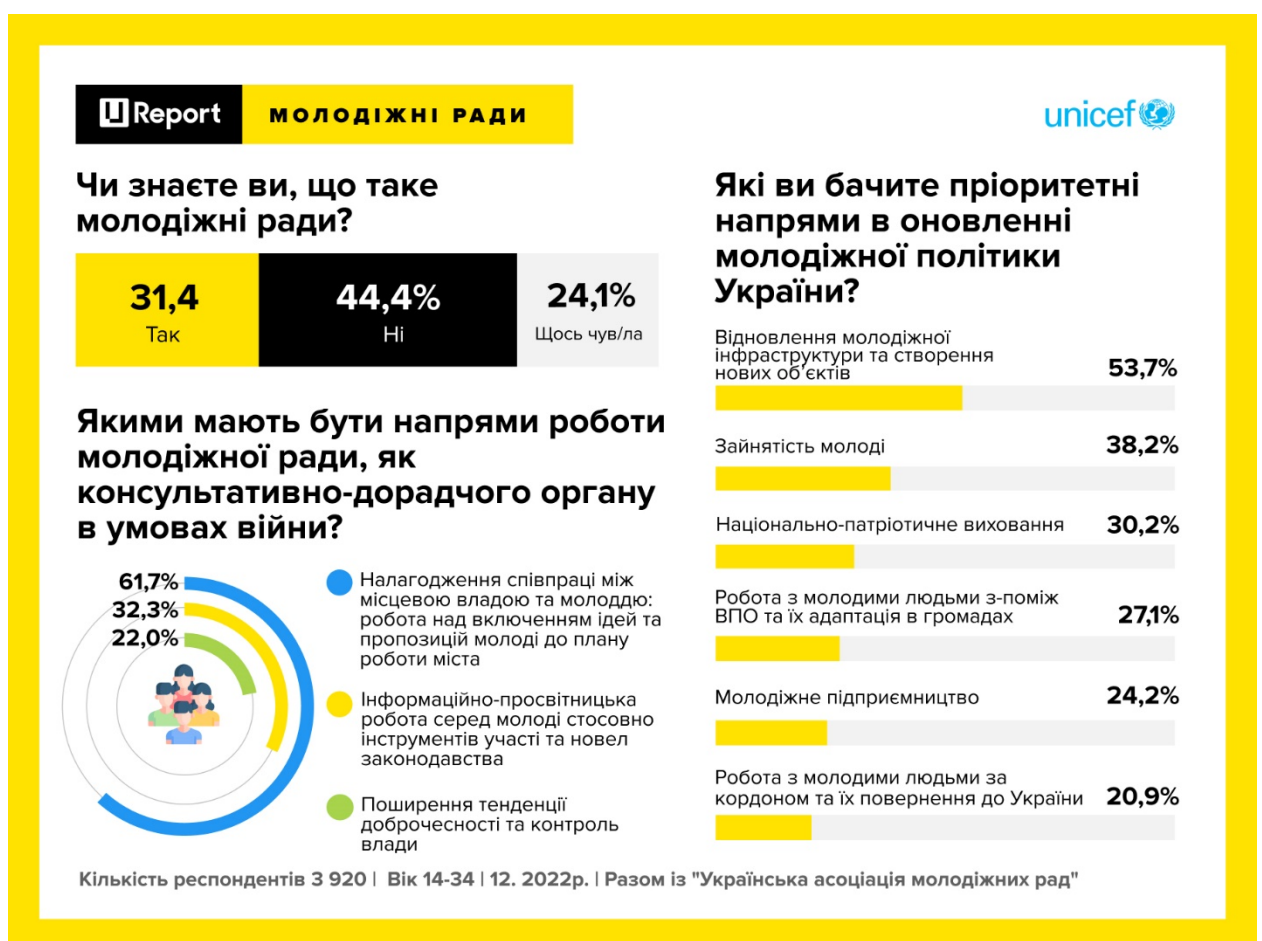

Рис. 2.1. Напрямки роботи молодіжної ради

Джерело: Що таке молодіжні ради та чому вони є важливим інструментом впливу молодіжного голосу? <https://www.prostir.ua/?news=scho-take-molodizhni-rady-ta-chomu-vony-je-vazhlyvym-instrumentom-vplyvu-molodizhnoho-h> [96].

40,3% молоді відповіли, що доцільним напрямом роботи молодіжної ради вважають антикорупційну діяльність та контроль молоддю державних органів.

36,3% вказали пріоритетним напрям роботи з ментальним здоров'ям молоді, психологічна та коучингова підтримка. Зазначили захист довкілля та відновлення навколишнього середовища в період та після закінчення бойових дій 31,4%. 29,5% зазначили за доцільний вектор роботи з інструментами участі (збори, місцеві ініціативи, електронні петиції і т.д.), 28,6% – підтримку та координацію місцевих волонтерських рухів, 26,2% поширення та обмін успішними кейсами молодіжних рад (рис.2.2.) [96].

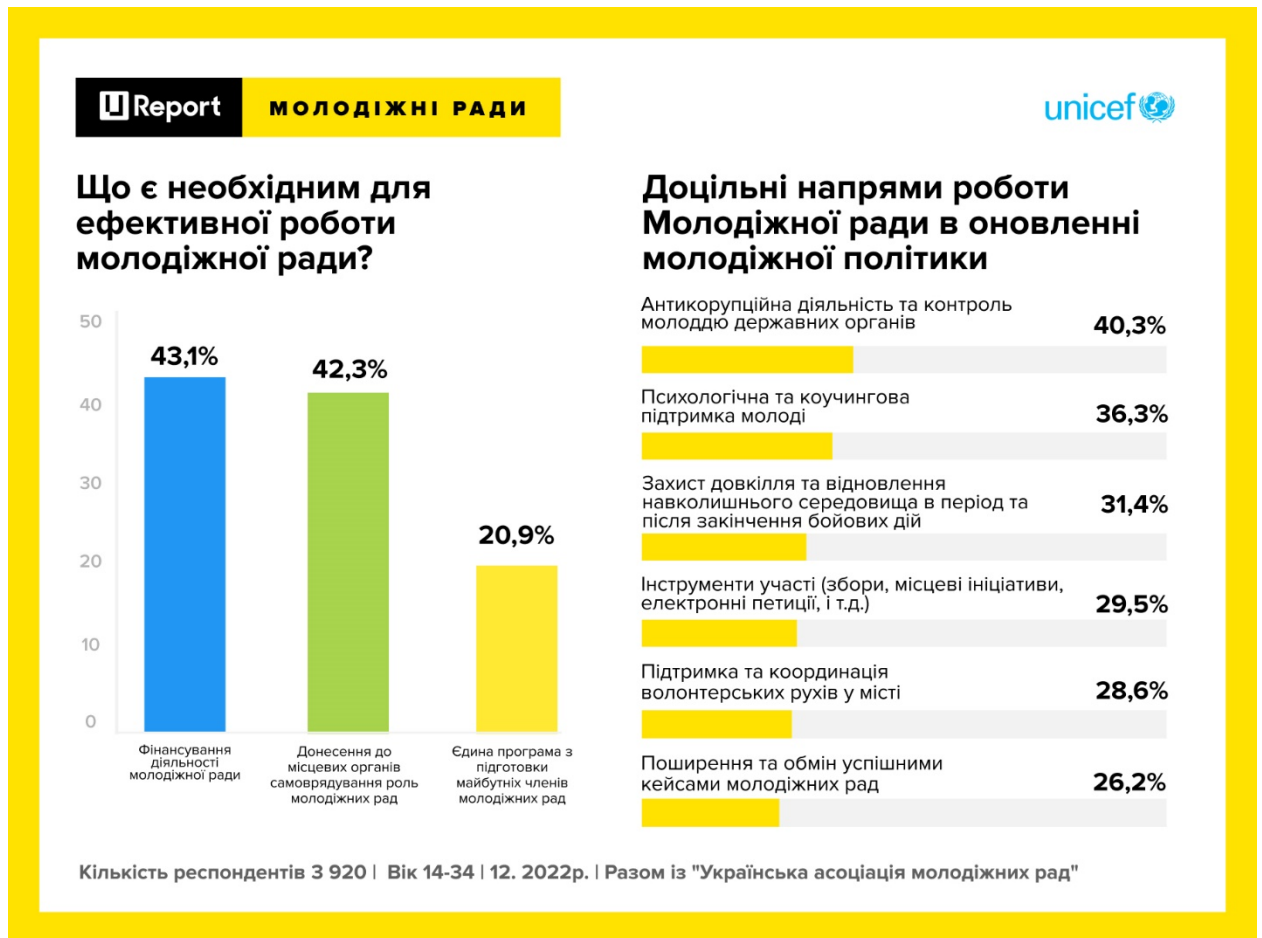

Рис.2.2. Доцільні напрями роботи молодіжної ради

Джерело: Що таке молодіжні ради та чому вони є важливим інструментом впливу молодіжного голосу? <https://www.prostir.ua/?news=scho-take-molodizhni-rady-ta-chomu-vony-je-vazhlyvym-instrumentom-vplyvu-molodizhnoho-h> [96].

Роль молодіжної ради – формувати майбутнє своєї громади через активну соціальну діяльність, через ініціативи і проєкти, через адвокаційні кампанії, через участь у сесіях ради, через співпрацю з депутатами та комісіями.

Одним із найбільш ефективних засобів вирішення соціально важливих проблем в громаді є адвокаційна діяльність молодіжних рад. **Адвокація** (англ. *advocacy*, вживаються також варіації *адвокасі* (*едвокасі*), *адвокатування*), **обстоювання** – діяльність з представництва та захисту інтересів клієнта (індивіда або групи людей) уповноваженої особи чи організації з метою отримання клієнтами доступу до благ, на які вони мають право, але не можуть його реалізувати. Найбільш поширеними формами представлення інтересів окремих соціальних груп в громаді є: громадянська (адвокаційна, представницька) кампанія, окремі публічні акції, проведення досліджень з метою посилення певної аргументації, ініціювання судового процесу, створення груп та коаліцій, лобіювання тощо. Додатково в межах кампаній або акцій можуть відбуватися мистецькі, освітні, інформаційні заходи, використовуватись соціальна реклама тощо [1].

Адвокаційна кампанія – це цілий комплекс організованих дій, який містить роботу з владою, громадською думкою та медіа і спрямований на вплив на певних осіб та організації, що приймають рішення, або на політиків для досягнення суспільно вагомої мети. Головна запорука успіху адвокаційної кампанії – ініціативні, соціально активні молоді люди, об'єднані спільними цілями. Алгоритм побудови адвокаційної кампанії – це послідовність кроків від аналізу проблеми до оцінки результатів, що містить: визначення проблеми та цілей, дослідження (збір інформації та аналіз), розробку стратегії й плану дій (з ресурсами та індикаторами), залучення партнерів та інформування цільових груп, реалізацію заходів та лобіювання, та моніторинг й оцінку ефективності для подальшого коригування (таблиця 2.1.) [35;38].

Таблиця 2.1.

Алгоритм побудови адвокаційної кампанії

Етап	Ключові дії	Опис
1. Аналіз та планування	Визначення проблеми, цілей, цільової аудиторії.	З'ясувати суть проблеми, сформулювати чітку мету (наприклад, зміна законодавства) та підцілі

		(етапи), визначити, хто має бути «переконаний», зібрати дані, проаналізувати законодавство.
2. Розробка стратегії	Формулювання меседжів, вибір інструментів.	Розробити переконливі повідомлення, визначити індикатори успіху, обрати канали комунікації (ЗМІ, соцмережі, зустрічі).
3. Підготовка ресурсу	Залучення партнерів, формування команди.	Знайти союзників (громадські організації, експертів), визначити необхідні фінансові та людські ресурси.
4. Реалізація кампанії	Інформування, мобілізація, лобіювання.	Проведення заходів, поширення інформації, прямі переговори з особами, що приймають рішення (ЛПР), робота з громадами.
5. Моніторинг та оцінка	Збір даних, аналіз результатів.	Відстеження прогресу, оцінка досягнення цілей за індикаторами, аналіз ефективності використаних методів та коригування стратегії.

Джерело: Лехолетова, М., Лях, Т., Спіріна, Т. (2022). Алгоритм організації та проведення успішної адвокаційної кампанії із представництва інтересів. *Social Work and Education*, Vol. 9, No. 1. pp. 62-74 [38].

Тому адвокаційна кампанія має прагнути досягти всіх трьох результатів:

- зміна політики: ініціатори взаємодіють з владою без залучення аудиторії, що має запит на адвокацію. Громадські активісти пишуть інформаційні запити, звернення, проводять переговори та експертизи рішень влади, подають судові позови, залучають експертів до розробки програм в місцевих радах тощо;
- системні зміни: до прийняття рішень залучаються громадяни, на яких спрямована кампанія. Серед них проводять опитування, для них організовують громадські слухання, різноманітні акції прямої дії (пікети, мітинги, перфоманси);
- демократичні зміни: громадяни починають користуватись своїм правом брати участь в процесі прийняття рішень незалежно від рівня влади. Загалом адвокація має допомогти громадянам отримати впевненість в тому, що зміни можливі, а сил на активну участь вистачить [2].

Отже, молодіжні ради в громаді є центром молодіжної соціальної активності. Членство у них дає можливість молоді брати участь у процесі прийняття рішень на рівні місцевої влади. Це механізм лобіювання саме тих

рішень, які потрібні і цікаві молодим людям, майданчик для спілкування та налагодження нових корисних контактів. Молодіжна рада для молоді є соціальним ліфтом, середовищем для розвитку, генерації ідей та реалізації їх ініціатив, це платформа, де можна вчитися ефективному соціальному впливу на рішення в громаді та змінювати громаду [20].

Молодіжна рада впливає на роботу органів самоврядування в громаді, представляє інтереси молоді. На рівні об'єднаних територіальних громад молодіжні ради залучають молодь до розроблення й ухвалення рішень, підтримки молодіжних ініціатив, сприяють створенню молодіжних громадських організацій, набуттю молоддю компетентностей у системі неформальної освіти.

2.2. Молодіжний простір, молодіжний центр як чинники розвитку соціальної активності молоді в громаді

Молодіжна рада як консультативно-дорадчий орган сприяє створенню та розвитку молодіжної інфраструктури, молодіжних просторів та молодіжних центрів.

Молодіжна інфраструктура – будівлі, споруди, молодіжні простори, інші приміщення, земельні ділянки, що використовуються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами молодіжної роботи для реалізації молодіжної політики та/або для здійснення молодіжної роботи. Розвиток соціальної активності молоді в територіальних громадах здійснюється в молодіжних просторах, що створюються на базі будь-яких наявних у населеному пункті об'єктів соціальної сфери: клуби, бібліотеки, адміністрації, центри соціальних служб тощо (стаття 15 Закон України «Про основні засади молодіжної політики») [65].

Молодіжний простір – це фізичне або віртуальне середовище (приміщення, будівля, зона), створене для молоді віком 14-35 років, де вони можуть спілкуватися, навчатися, творити, відпочивати, реалізовувати ідеї та розвивати свої соціальні навички, підтримуючи їхню активну участь у житті громади. **Основні завдання роботи молодіжного простору:** здійснення ціннісно-

орієнтованої молодіжної роботи та створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов і гарантій для соціалізації та інтеграції дітей та молоді в суспільні процеси, що здійснюються в інтересах молоді, здобуття молоддю компетентностей, необхідних для особистісного і професійного розвитку, забезпечення громадянської освіти молоді [48].

Молодіжні простори є соціальними майданчиками для спілкування, спільного відпочинку, активного дозвілля, консультацій, навчання та роботи молоді в громаді. Діяльність у молодіжних просторах можна умовно розділити на дві категорії (таблиця 2.2.):

Таблиця 2.2.

Особливості діяльності в молодіжних центрах

Діяльність	Зміст діяльності
Діяльність, що пропонується в кожному просторі, і є безкоштовною	відкрите приміщення/кімната для молоді – можливість зустрітися з друзями, послухати музику, грати в різні настільні ігри, використовувати комп'ютери, брати участь у різноманітних інформаційних заходах, можливість користуватися кухнею;
	консультації з проектів та підтримка молодіжної ініціативи
	передача інформації з питань молоді;
	первинне консультування молоді та, при необхідності, направлення до фахівця;
	профілактична діяльність;
	можливість волонтерської роботи;
	координація або підтримка молодіжних груп/активних груп.
Діяльність, яка не пропонується в кожному молодіжному просторі, забезпечується за наявності додаткового фінансування, але для молоді є безкоштовною	мобільна молодіжна робота (робота на вулиці, робота в Інтернеті, забезпечення послуги з роботи з молоддю в іншому регіоні, забезпечення молодіжної роботи в місцях збору молоді);
	підтримка зайнятості (діяльність, пов'язана з ознайомленням з трудовим життям, включаючи, наприклад, організацію бірж праці та учнівських трудових дружин);
	спеціальні проекти з молодіжної роботи (включаючи роботу в мережі та надання супутніх послуг);
	координація фонду молодіжної ініціативи (ФМІ).

Джерело: Довідник для роботи з молоддю в громадах. Київ: 2019. 122 с. [20].

Значна робота з соціально активною молоддю громади здійснюється в молодіжних центрах. В Типовому положенні про молодіжний центр визначено,

що **молодіжний центр** – це установа, що утворюється для вирішення питань соціального становлення та розвитку молоді (**додаток Б**) [85].

В Типовому положенні розглянуто мережу центрів в Україні, яка складається із центру всеукраїнського рівня, що належить до сфери управління Міністерству молоді та спорту (Всеукраїнський молодіжний центр), обласних (регіональних центрів), районних, міських, районних у містах, селищних, сільських центрів (місцевих центрів). **Метою діяльності центру** є сприяння соціалізації та самореалізації молоді; інтелектуальному, моральному, духовному розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу; забезпеченню громадянської освіти молоді та розвитку волонтерства; підвищенню рівня мобільності молоді.

Напрями роботи молодіжного центру в ОТГ (місцевого центру) відповідно до покладених на нього завдань розглянуто в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Основні напрями діяльності молодіжного центру

Напрями діяльності	Форми реалізації
Утвердження громадянської позиції та розвиток лідерських якостей молоді Національно-патріотичне виховання Популяризація здорового способу життя молоді	– неформальна освіта (лекторії, тренінги, майстер-класи, робочі візити); – підтримка та реалізація тематичних молодіжних проєктів; – тематичне таборування
Творчий розвиток особистості, підтримка талановитої молоді	– гуртки за інтересами; – ярмарки талантів; – молодіжні проєкти; – гранти
Сприяння працевлаштуванню	– профорієнтаційна робота; – участь у громадських роботах; – тренінги, семінари щодо підвищення рівня фінансової, економічної та підприємницької грамотності молоді; – формування ефективних молодих лідерів бізнесу та компетентностей щодо ведення бізнесу; – стажування
Підтримка громадської активності молоді	– взаємодія з громадськими організаціями та об'єднаннями; – волонтерська діяльність;

	– ресурсна підтримка молодіжних громадських організацій
Змістовне дозвілля молоді	– організація культурних та дозвіллевих заходів; – молодіжні проекти
Інформаційно-просвітницька робота	– вивчення громадської думки; – вивчення національного та міжнародного досвіду молодіжної роботи; – інформаційно-просвітницькі заходи; – підготовка інформаційних та рекламних матеріалів; – - підтримка роботи вебресурсу центру

Джерело: Стандарти молодіжних центрів. URL:

<https://youthplatform.com.ua/wp-content/uploads/2025/01/Standarty-molodizhnykh-tsentriv.pdf> [79].

Види послуг молодіжного центру. Молодіжні центри/ простори можуть надавати молоді п'ять типів послуг, а саме:

- послуги першого типу: створення умов для організації змістовного дозвілля молоді як на базі молодіжного центру/простору, так і поза ним;
- послуги другого типу: сприяння розвитку надпрофесійних (soft skills) компетентностей молоді шляхом неформальної та інформальної освіти;
- послуги третього типу: інформування молоді;
- послуги четвертого типу: консультування молоді;
- послуги п'ятого типу: ресурсне забезпечення [79].

Детально види послуг, що можуть надаватися молодіжними центрами/просторами та форми їхнього впровадження, наведено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Види послуг, що можуть надаватися молодіжними центрами

Типи послуг	Зміст послуги
1.Послуги першого типу:	Створення умов для організації змістовного дозвілля молоді як на базі молодіжного центру, так і поза ним. Формами цієї послуги можуть бути молодіжні клуби (ігрові, інтелектуальні, дебатні тощо), культурні заходи чи безоплатна оренда приміщення центру для проведення різного роду активностей.
2.Послуги другого типу:	Сприяння розвитку надпрофесійних (м'які навички) компетентностей молоді шляхом неформальної та інформальної освіти формувати й надпрофесійні навички (soft skills). До них належать: емоційний інтелект, підвищення рівня ініціативності,

	вміння працювати в команді, вміння розв'язувати комплексні проблеми, адаптивність, здатність швидко навчатися, аналітичне критичне та стратегічне мислення, написання проєктів та управління ними тощо. Базові послуги в межах категорії можуть надаватися шляхом проведення заходів із неформальної освіти для молоді у формі: семінарів, воркшопів, тренінгів, конференцій, форумів, акцій, програм обміну та інших. Аналогічно ця послуга може надаватися і через інформальну освіту. Молодь повинна мати вільний доступ до самоорганізованого здобуття компетентностей (це, наприклад, доступ до бібліотеки, відеотеки, спеціалізованих журналів, телекомунікаційного обладнання та комп'ютерної техніки, незаплановані випадкові бесіди з працівниками центру чи іншими спеціалістами, спільне проведення часу у молодіжному центрі).
3.Послуги третього типу:	Інформування молоді Метою цієї послуги є надання інформації молодим особам щодо можливостей для них у вигляді наявних та нових програм для їхнього розвитку, які реалізує центр або інші організації, установи чи міжнародні організації. Типовими формами цієї послуги є: проведення інформаційно-просвітницьких заходів онлайн чи офлайн, активна робота соціальних мереж та медіа молодіжного центру, візуальні матеріали центру, дайджести новин для молоді тощо. Центр може засновувати власні медіа (молодіжне радіо, молодіжне телебачення, газета, подкасти тощо) для успішного інформування молоді своєї громади.
4.Послуги четвертого типу:	Консультування молоді Метою цієї категорії є надання інформаційно-консультативних послуг молодіжними центрами для розв'язання індивідуальних проблем молоді людини чи проблем групи молоді щодо їхнього соціального становлення та розвитку, зокрема надання підтримки та супроводу у кризових ситуаціях.
5. Послуги п'ятого типу:	Ресурсне забезпечення Метою цієї послуги є надання безперешкодного доступу молоді до наявних ресурсів молодіжного центру задля реалізації своїх потреб, які відповідають цілям роботи центру.

Джерело: Стандарти молодіжних центрів. URL:

<https://youthplatform.com.ua/wp-content/uploads/2025/01/Standarty-molodizhnykh-tsentriv.pdf> [79].

Важливою для розвитку соціальної активності молодих людей є послуга другого типу щодо сприяння **розвитку надпрофесійних (м'які навички) компетентностей молоді:** емоційний інтелект, підвищення рівня ініціативності, вміння працювати в команді, вміння розв'язувати комплексні проблеми, адаптивність, здатність швидко навчатися, аналітичне критичне та стратегічне мислення, написання проєктів та управління ними тощо (рис.2.2.).

Рис. 4.5.1. Надпрофесійні навички (soft skills) молоді, які можуть розвивати молодіжні центри/простори своєю діяльністю

Джерело: Методичні рекомендації щодо організації функціонування молодіжного центру/ простору: наказ Всеукраїнського молодіжного центру від 13.06.2024 р. № 82-д. <https://auyc.org.ua/wp-content/uploads/2024/06/metodychni-rekomendatsii-2.pdf>

Формами 5 типу послуги – **ресурсне забезпечення** – може бути:

- **коворкінг для молоді** – місця, де молода людина може прийти й працювати зі своїм обладнанням (або обладнанням центру);
- **подієва кімната:** аналогічно першому пункту, але ця форма передбачає ситуацію, коли група молоді безоплатно орендує простір для проведення свого заходу (наприклад, заняття з йоги, зустрічі однокласників для планування випускного тощо);
- **доступ до інтернету:** не всі молоді люди мають вільний доступ до мережі. Центр має надавати цю послугу в зручний для молоді спосіб;
- **користування технічним обладнанням центру:** все мобільне обладнання центру має бути надано у вільне користування для молоді (якщо, звісно, воно вже не використовується кимось у цей час) у приміщенні центру або поза його межами.;
- **бібліотека:** центр повинен мати художню та спеціалізовану літературу та працювати у форматі буккросингу (чи класичної бібліотеки);

- **галерея:** центр має створити можливості для організації виставок;
- **вебпростір:** центр має надавати свою сторінку для публікування постів блогерів. Центр має поширювати тексти чи відео за запитом молоді;
- **волонтерський центр:** дає можливість молоді долучитися до активного волонтерства у громаді. Центр повинен мати перелік волонтерських пропозицій для молоді [79].

До **форм організації роботи з молоддю, які впроваджуються молодіжними центрами**, І. Пеша відносить: інновації, коворкінг, проєкт, соціальний клуб, культурний центр, організація дозвілля (таблиця 2.5.).

Таблиця 2.5.

Форми організації роботи з молоддю молодіжного центру

Форма молодіжної роботи	Зміст
Інновації (об'єкти впровадження чи процес, що сприяє появі чогось нового)	Генерація молодіжних інновацій є важливим і необхідним завданням молодіжного центру. Інновації розробляються шляхом командної роботи по типу мозкового штурму, кібернетичних сесій, альтернативних сценаріїв майбутнього тощо. До такої роботи доцільно залучати експертів, представників організацій-партнерів
Коворкінг (англ. Coworking – спільно працювати)	Модель організації роботи людей, найчастіше фрілансерів, з різним типом зайнятості у єдиному робочому просторі, характеризується гнучкою організацією робочого простору і прагненням до формування спільноти резидентів та внутрішньої культури. Учасники залишаються незалежними і вільними, мають можливість спілкуватися, обмінюватися ідеями та допомагати один одному
Проєкт (від лат. Projectus – кинутий вперед)	Обмежена в часі, ресурсах та вимогах сукупність процесів, направлена на створення нової цінності. Проєктна діяльність дозволяє реалізувати та впроваджувати молодіжні ідеї та ініціативи і в подальшому оцінювати їхню результативність. Також реалізація проєктів дозволяє залучати додаткове фінансування для реалізації молодіжних ініціатив через грант та конкурси проєктів
Соціальний клуб	Залучення до спілкування та взаємодії якомога більшої кількості молоді, незалежно від соціального статусу, національності, віку тощо за умови створення атмосфери, в якій відвідувачі можуть легко спілкуватися між собою, що дозволяє

	роз'яснювати та доносити інформацію, обмінюватися досвідом, об'єднуватися за інтересами, налагоджувати спілкування
Культурний центр	Організація і проведення культурних заходів: майстер-класи, кінопокази, виставки тощо; проведення тематичних лекцій, інтернет-конференцій, зустрічей з цікавими людьми; втілення ініціатив відвідувачів центру з метою різностороннього розвитку молоді
Організація дозвілля	Проведення розваг з метою зацікавленості молоді у відвідуванні молодіжного центру. Ігри та танці, концерти і вечірки – всі проєкти повинні бути живими і неформальними, форми проведення дозвілля мають змінюватися залежно від учасників і обставин

Джерело: адаптовано І. Пешою відповідно до: Молодіжні центри: національні практики створення та організації роботи / за ред. І.В. Пешої. Київ : ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2019. 53 с. [79].

Розглянемо форми і методи залучення молоді до активної соціальної діяльності в громаді, оскільки, не завжди молоді люди виявляють ініціативу і хочуть брати участь в процесі вирішення певних соціальних проблем та прийняття рішень в громаді. Серед причин низького рівня соціальної активності молоді Д. Барінова, В. Нестеренко вирізняють такі: невпевненість в собі, не вистачає досвіду для такої діяльності, знаходяться у складній ситуації, яка не дозволяє їм брати на себе відповідальність чи обов'язки, мають негативний власний досвід такої діяльності, відсутність явних лідерів, які можуть повести за собою, генерувати ідеї, управляти процесами, негативне ставлення або відсутність зацікавленості у співпраці з боку керівників громади, відсутність мотивації та ін. [7].

Тому молодіжні центри напрацювали певні форми і методи залучення молоді до активної соціальної діяльності в громаді. Зокрема, це програма DOBRE, яка пропонує власну 4-рівневу систему залучення молоді

4-рівнева система залучення молоді:

1. Почути молодь
2. Розвинути молодь
3. Підсилити молодь
4. Підтримувати молодь

1. Рівень «Почути молодь». Практика «Почути молодь» – дослідження, слухання, зустрічі, звітування, , молодіжні дні у радах, неформальне спілкування тощо.

2. Рівень «Розвивати молодь». Розробка проектів, які можуть вмотивувати молодь до гуртування, активних дій та більшого залучення до розвитку власної громади.

3. Рівень «Підсилити молодь». Пошук та надання фінансових ресурсів для реалізації молодіжних проектів. Важливим інструментом на цьому етапі розвитку соціальної активності молоді є запровадження бюджетів участі, молодіжних програм, програм підтримки молодіжних ініціатив.

4. Рівень «Підтримувати участь молоді». Сталі механізми підтримки та залучення молоді: працевлаштуванню, кредитування тощо [5].

Основою для розробки моделей активізації соціальної діяльності молоді в громаді є **Індекс участі молоді** – інтегральний показник, який розраховується за результатами соціологічних досліджень та надає кількісну оцінку рівнів участі молоді у формуванні і реалізації соціальних ініціатив молоді. Цей інструментарій також уможлиблює виявлення соціальних груп молоді з різним потенціалом до соціальної активності (**додаток В**) [63].

Молодіжні центри та молодіжні простори спрямовані на розвиток соціальної активності молоді, проте відрізняються масштабом та функціями: центри – це офіційні установи зі стратегією, штатом і системною роботою (навчання, волонтерство), тоді як простори – це переважно безпечні місця для зустрічей, дозвілля та неформального спілкування. Центр – це установа, простір – це локація. Основні відмінності: молодіжний центр: установа, що має стратегію, команду працівників, забезпечує сталість та системний розвиток молоді. Функції: проведення тренінгів, волонтерських програм, молодіжне підприємництво, громадянська освіта. Мета: реалізація молодіжної політики, соціалізація та участь молоді в прийнятті рішень.

Молодіжний простір: зручне місце («осередок»), куди молодь приходить для спілкування, відпочинку, творчості чи самоорганізації. Функції: місце для

проведення майстер-класів, кіновечорів, обміну ідеями, проведення вільного часу. Мета: створення безпечного середовища, що об'єднує молодь та сприяє їх взаємодії [51].

Отже, молодіжні простори, молодіжні центри відіграють ключову роль у формуванні соціальної активності молоді в Україні, надаючи простір для розвитку громадянської позиції, волонтерства та самореалізації через тренінги, освітні програми та культурні події, а також сприяючи вирішенню проблем молоді і громади.

2.3. Молодіжні громадські організації як провідні соціальні інститути формування соціальної активності молоді

Словник термінів, що використовує Рада Європи у сферах молодіжної політики, прав людини та неформальної освіти, визначає **молодіжну організацію** в широкому розумінні як неурядову організацію, якою керують молоді люди на засадах добровільності й членами якої теж є молоді люди. Переважно молодіжна організація ставить собі за мету відстоювання та адвокатування інтересів молоді, її соціальних прав, можливостей участі в житті громади, упроваджує відповідні ініціативи та проєкти [71].

Закон України «Про основні засади молодіжної політики» дає таке визначення молодіжній організації: **молодіжне громадське об'єднання** – добровільне об'єднання фізичних осіб віком від 14 до 35 років, та/або молодіжних громадських організацій для забезпечення реалізації та захисту прав і свобод молоді, задоволення її суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших потреб та інтересів [65].

М. Маєвська, Ю. Окуньовська розглядають молодіжні організації відповідно до таких характеристик:

– як соціальну спільноту молодих людей зі спільними інтересами та прагненнями до реалізації власних потреб;

– як об'єднання зі спільними інтересами у формальну організацію шляхом її інституціоналізації;

– як один з інститутів суспільства, що є посередником у діалозі між державою та молоддю [42].

Н. Левченко подає класифікацію молодіжних об'єднань на основі видів їх діяльності, а саме:

- молодіжні філії політичних партій;
- громадсько-політичні організації молоді;
- молодіжні релігійні організації;
- молодіжні фахові об'єднання;
- організації за інтересами;
- благодійні фонди;
- національні молодіжні організації;
- молодіжні партії;
- студентські організації [37].

Значний відсоток сучасних громадських організацій об'єднує молодь на ґрунті спільного інтересу до певного виду діяльності. Умовно ці організації можна об'єднати в групу громадських молодіжних організацій за інтересами.

Громадські молодіжні організації за інтересами – об'єднання, в яких чітко простежується домінантний напрям діяльності: науковий, культурний, релігійний, екологічний, туристичний, спортивний, соціальний тощо. До цієї групи належать молодіжні організації, в яких чітко виявляється домінуючий напрям діяльності: наукові та професійно спрямовані; літературно-мистецькі та культурологічні; релігійні; екологічні; туристичні; спортивні та військово-патріотичні; соціально спрямовані [39].

Молодіжні громадські організації є провідними соціальними інститутами, які формують соціальну активність молодих людей, є основою їх соціалізації, становлення соціальної позиції, формування соціальних цінностей [26].

М. Маєвська, Ю. Окуньовська розглядають такі етапи соціалізації та в її процесі – розвиток соціальної активності молодих людей в молодіжних об'єднаннях (таблиця 2.6.).

Таблиця 2.6.

Громадські молодіжні об'єднання: етапи розвитку соціальної активності молоді в процесі соціалізації

Етап	Результати
Вступ та ознайомлення	молоді люди приєднуються до молодіжної організації. Вони ознайомлюються з цілями, місією та цінностями молодіжної асоціації, а також з її політикою та управлінням, стають офіційними делегатами або волонтерами у організації. Однак перед цим існує просвітницька компанія задля ознайомлення молоді з наявними можливостями участі. Саме від ознайомчої діяльності залежить їх майбутня участь.
Участь та активність:	молодь бере активну участь у діяльності об'єднання. Починає займати певну позицію та посаду під час діяльності, отримує досвід та створює нові ініціативи. Цей етап сприяє зростанню соціальної відповідальності, комунікативних та лідерських здібностей.
Навчання та розвиток	громадські об'єднання дають молодим людям можливість отримати нові навички, розвинути наявні та підвищити свою компетентність. До цієї категорії можуть належати тренінги, семінари, менторство, освітні ініціативи тощо. Молоді люди отримують нову інформацію, здібності та досвід, які сприяють їхньому особистому та професійному зростанню.
Формування ідентичності і сприяння громадській приналежності	важливим чинником участі є розуміння своєї приналежності до певної громади, регіону та країни. Ідентифікуючи себе як справжнього жителя громади, громадянина та патріота, молода людина вбачає в цьому своє основне завдання у покращенні життя у своєму середовищі.

Джерело: Маєвська М. В. Соціалізація молоді у молодіжних радах на прикладі міста Вінниці. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Випуск 16. Том 1 Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. Вип. 16. Т. 1. С. 49-53. [42].

Розглянемо особливості формування соціальної активності молодих людей в процесі їх залучення до діяльності громадських організацій. Зокрема, участь молоді сприяє формуванню у них активної громадянської позиції, що проявляється в усвідомленні власної відповідальності за стан справ в громаді, в суспільстві, прагненні змінювати навколишнє середовище на краще. По-друге,

молодь, яка бере участь у роботі таких організацій, розвиває соціальні та комунікативні навички, зокрема, вміння працювати в команді, домовлятися, досягати спільних цілей. По-третє, молоді люди отримують унікальний досвід організаційної діяльності, що позитивно впливає на їхню самооцінку, мотивацію та професійне самовизначення. Крім того, громадські організації дають можливість розширити кругозір, розвинути лідерські якості, знайти однодумців, відчувати власну значущість у суспільстві [40].

Н. Левченко наголошує, що завдяки створенню молодіжними громадськими організаціями системи соціальних зв'язків і відносин їх члени мають можливість засвоїти позитивний соціальний досвід, формують соціально значущі установки, уміння просоціальної поведінки як основи успішної соціалізації молодої людини [37].

Можна стверджувати, що в рамках молодіжного руху молода людина не лише проходить соціалізацію, здобуває необхідний досвід, але і самореалізується. Ці рухи є осередком формування локальних молодіжних культур та стилів життя, що пізніше, зазнавши певних модифікацій, поширяють свій вплив на культуру та спосіб життя суспільства в цілому [25].

Діяльність молодіжних громадських організацій як одного з багатьох інститутів соціального впливу на особистість, на думку Н. Левченко, вирізняється певними ознаками, а саме: наявність мети; структурованість; система цінностей; набір соціальних позицій та ролей тощо, реалізація у певних формах роботи [37].

До форм соціальної активності молоді в громадських організаціях відносять: волонтерство, благодійність, участь у культурних заходах (фестивалі, акції), освітню діяльність (тренінги, семінари), екологічні ініціативи, молодіжний парламентаризм, проектні технології, акції протесту та флешмоб-кампанії, адвокаційні кампанії для вирішення суспільних проблем, що допомагає молоді реалізувати свій потенціал та впливати на громаду.

Основні форми діяльності:

– проектна діяльність: розробка та реалізація проектів для вирішення конкретних проблем громади, використання інноваційних соціально-педагогічних підходів;

– волонтерство та благодійність: допомога в соціальній сфері, підтримка вразливих груп населення, участь у благодійних акціях та фондах;

– культурно-дозвіллева сфера: організація фестивалів, мистецьких акцій, тематичних вечірок, тематичних таборів та майстер-класів;

– екологічні ініціативи: заходи зі збереження навколишнього середовища, акції з прибирання, екологічні кампанії;

– освітня діяльність: проведення тренінгів, семінарів, конференцій для обміну знаннями та навичками, популяризація здорового способу життя;

– громадська (політична) участь: участь у роботі місцевого самоврядування, лобіювання молодіжної політики, участь у мітингах, демонстраціях, пікетах;

– інформаційно-просвітницька робота: пропаганда, публічні обговорення, дебати, опитування;

– «низові» ініціативи: флешмоб-акції, кампанії з громадського порядку.

Ці форми дозволяють молоді бути не пасивними спостерігачами, а активними учасниками суспільного життя, що відповідає їхнім інтересам і сприяє вирішенню проблем в громаді, її розвитку (рис 2.3.) [90].

Отже, молодіжні громадські організації як соціальні інститути вирізняються різноплановою діяльністю, кількісним і якісним складом, статусом. Такі організації реалізують соціальні проекти, залучають до соціально значущої діяльності партнерів, беруть участь у роботі громадських рад при державних органах влади, загалом отримують досвід взаємодії з іншими інституціями.

Які проблеми можуть вирішувати громадські організації в Україні?

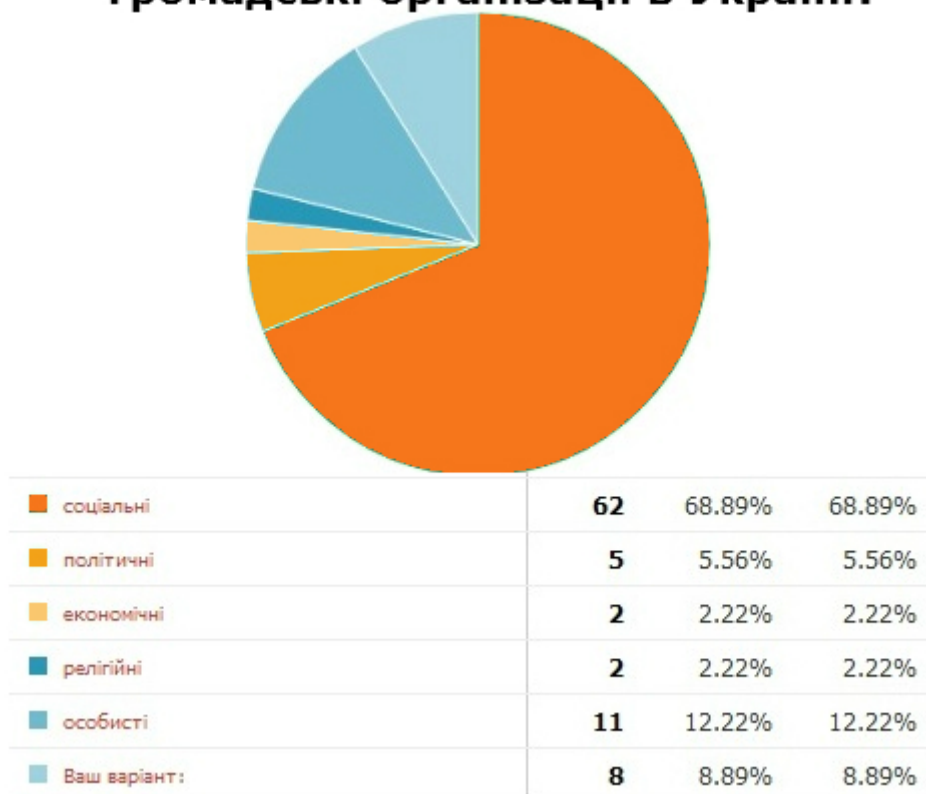

Рис. 2.3. Проблеми, які вирішують громадські організації в Україні

Джерело: Форми соціальної активності молоді в громадських організаціях.

URL: <https://www.google.com/searchq> [90].

Враховуючи зазначене, є усі підстави вважати молодіжні громадські організації інститутами формування соціальної активності молодих людей.

Серед громадських молодіжних організацій особливою особистісною зацікавленістю молодих людей в участі вирізняються волонтерські молодіжні організації. **Волонтерська молодіжна організація** – це об'єднання молодих людей (зазвичай, 14-35 років), які добровільно й безоплатно працюють над суспільно корисними проєктами, розвитком громади, допомагають тим, хто цього потребує (військовим, хворим, соціально вразливим), а також організовують дозвілля та неформальну освіту (тренінги, клуби за інтересами), керуючись місією взаємодопомоги та розвитку [12].

Волонтерська діяльність (волонтерство) – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом

надання волонтерської допомоги (стаття 1 Закону України «Про волонтерську діяльність» [66].

Аналіз досліджень показує, що єдиного розуміння поняття «волонтерство» немає (таблиця 2.6.).

Таблиця 2.6.

Підходи до визначення понять «волонтерство»

Вчені	Зміст поняття «волонтерство»
Лях Т. Л.	Волонтерство є своєрідним способом взаємопідтримки й піклування, допомоги членам громади, взаємодією для спільного напрацювання способів розв'язання проблем (Лях, 2010). І це визначення додатково актуалізує роль та важливість волонтерської діяльності в контексті здійснення соціальної роботи на місцевому рівні.
Naqshbandi, K., Mah K.	Волонтерство трактує як добровільне виконання обов'язків, надання безоплатної соціальної допомоги, послуг і добровільної підтримки інвалідам, хворим, особам похилого віку, окремим особам і соціальним групам, які перебувають у скрутному становищі. життєвій ситуації
Naqshbandi, K., Milne D. N., Davies B., Potter S., Calvo R. A	Волонтерство – це суспільно корисна, неоплачувана діяльність, чинник формування духовно-етичних, культурних, соціально-політичних та економічних цінностей, яка може набувати будь-якої кризової або мобілізуючої допомоги для суспільно корисної праці. під час стихійних лих, від проявів альтруїзму до структурованої організації волонтерських рухів у міжнародному масштабі
Naqshbandi, K., Taylor, S., Pillai, A,	Волонтерство – це неоплачувана, добровільна діяльність на благо інших. Волонтером можна назвати кожного, хто свідомо і самовіддано допомагає нужденним. Волонтери – це люди, які володіють відмінними навичками спілкування, привертають до себе увагу оточуючих, розуміють і співпереживають чужим проблемам, мають безкорисливе бажання допомагати у вирішенні чужих проблем.
Naqshbandi, K. Z., Liu, C., Taylor, S., Lim, R., Ahmadpour, N..	Волонтерство є способом накопичення соціального капіталу, потужним інструментом соціального, культурного та економічного розвитку, допомагає підтримувати баланс і гармонію суспільних відносин в ринкових умовах, об'єднання громадянського суспільства – ефективним засобом вирішення проблеми соціальних проблем, основна передумова і основа діяльності більшості громадських організацій
Кліх Т.Г.	Волонтерство або волонтерська діяльність – це широке коло діяльності, включаючи традиційні форми взаємодопомоги та самопомоги, офіційне надання послуг та інші форми громадянської участі, які здійснюються добровільно на благо широкому загалу без розрахунку на грошову винагороду.

Ж. Овчарова та В. Овчарова	Волонтерство – діяльність, яка здійснюється людьми добровільно та має особливість принесення соціальної користі суспільству, вона називає волонтерство альтруїзмом, тобто принципом моральності, який наказує людям співчуття та милосердя до інших людей.
----------------------------	--

Джерело: розроблено автором

Підсумовуючи напрацювання науковців, які займалися проблематикою волонтерства, можна виокремити такі його ознаки: волонтерство як форма благодійництва; неприбутковий вид діяльності; соціально спрямований характер та базування на особистій мотивації, вільному виборі й власних прагненнях; результатом волонтерської діяльності є користь, надана окремим особам і суспільству загалом; волонтерська допомога надається лише тим громадянам, які її потребують [41].

Як основні напрямки діяльності волонтерських молодіжних загонів С. Вілсон, Дж. Томас, Дж. Брекет вирізняють:

- соціальний захист;
- екологія;
- благоустрій;
- профілактика алкогольної та наркотичної залежності, пропаганда здорового способу життя;
- правозахисна діяльність;
- збереження історичної та культурної спадщини;
- сприяння діяльності у сфері фізичної культури та масового спорту;
- сприяння у сфері освіти, науки, культури, мистецтва, освіти, духовного розвитку особистості [101].

П. Горінов, Р. Драпушко так класифікують види волонтерської діяльності (таблиця 2.7.)

Таблиця 2.7.

Класифікація видів волонтерської діяльності

Класифікаційна ознака	Види волонтерської діяльності
Залежно від організатора діяльності	Волонтерство на індивідуальній основі. Волонтерство на базі волонтерської організації. Корпоративне волонтерство.

Залежно від правового статусу	Формальне волонтерство (діяльність, що здійснюється волонтерськими організаціями та групами, з укладенням письмових договорів). Неформальне волонтерство (волонтерська діяльність, що здійснюється в результаті вільного вибору).
За провідним напрямом діяльності	Соціальне волонтерство. Культурне волонтерство (волонтерська діяльність у сфері культури). Екологічне волонтерство (волонтерство у сфері природоохоронної діяльності). Медичне волонтерство. Івент-волонтерство. Медіаволонтерство. Онлайн-волонтерство.
Залежно від мотивації до волонтерства	Волонтерська робота із задоволення фізіологічних потреб (приготування їжі, пошив і роздача одягу, робота у притулку тощо). Волонтерська робота із задоволення потреби у безпеці (робота спільно із правозахисними організаціями, розповсюдження екологічно чистих продуктів харчування, моніторинг якості води). Волонтерська робота із задоволення соціальних потреб (організація та участь у різноманітних соціальних заходах, збір благодійних пожертв). Волонтерська робота з метою самореалізації (викладацька діяльність, тренерська робота, наукове консультування, розробка власного соц

Джерело: Горінов Павло, Драпушко Ростислав. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с [16].

О. Трубнікова визначає волонтерство як форму соціальної активності, яка виявляється у добровільній суспільно корисній праці, обумовленій готовністю індивіда служити соціально значущим цілям без очікування на фінансову винагороду [86].

В. Марчук, В. Лободак, В. Іваниса, В. Овчарова також визначають волонтерську діяльність як одну з головних форм прояву соціальної активності молоді. Волонтерство, особливо в сучасних умовах, відкриває молодому поколінню перспективу виявити свої соціальні та культурні особливості, вибудовувати соціальні відносини, розвивати та знаходити застосування своїх моральних, духовних рис, виробляти нові навички, а також надавати допомогу в

цьому іншим; знаходити підтримку, друзів, однодумців; відчувати свою важливість та значимість. [41;56].

Такої ж думки дотримується О. Безпалько, яка стверджує, що організація волонтерської діяльності є однією з форм активізації громади та інструментом стимулювання молодих людей до спільної діяльності для розвитку громади [9].

Волонтерська діяльність молоді є одним зі шляхів вирішення складних життєвих ситуацій та соціальних проблем у територіальній громаді через втілення задумів місцевої влади та громадських ініціатив. Їх упровадження сприятиме активізації жителів громади, зокрема молоді, учнів та студентів, згуртуванню громади, визначенню реальних потреб її жителів та популяризації серед них успішних соціальних практик [61].

Отже, волонтерська робота – це потужний інструмент соціальної активності молоді, що сприяє самореалізації, розвитку лідерства, відповідальності та формуванню громадянської позиції через безкорисливу допомогу людям та суспільству, особливо в умовах війни. Молодь, займаючись волонтерством (соціальним, медичним, екологічним тощо), набуває цінного досвіду, покращує свої навички, відчуває себе корисною, що підвищує її самоповагу та позитивне сприйняття світу. Можна вважати, що розвиток соціальної активності молоді в молодіжних громадських об'єднаннях створює умови для соціалізації молодих людей, самореалізації, надаючи їм справжнього спектру можливостей для саморозвитку. Молодіжні громадські організації створюють простори для участі молодих людей, представляють інтереси та потреби молодих людей з різними ідентичностями суспільстві та різних структурах ухвалення рішень, мають для адвокації прав молоді на локальному та національному рівнях.

2.4. Молодіжні банки ініціатив як інноваційна технологія розвитку соціальної активності молоді

Молодь України активно бере участь у створенні суспільних змін, реалізуючи власні проєкти, що покращують життя громад і впливають на державу в цілому. Завдяки їх активності та креативності з'являються сотні ідей,

які вже перетворилися на важливі ініціативи. **Молодіжні ініціативи** – це добровільна діяльність громадян віком 14-35 років, спрямована на реалізацію спільних інтересів, соціальних, творчих чи політичних проєктів, а також участь у розвитку громад. Для їх підтримки і реалізації молодь створює інноваційні технології діяльності. В молодіжному середовищі такою ефективною технологією роботи з молодіжними ініціативами є молодіжний банк ініціатив.

Молодіжний банк ініціатив – некомерційна молодіжна організація, яка здійснює благодійну діяльність шляхом збору коштів та фінансової підтримки на конкурсній основі некомерційних проєктів, що реалізуються молоддю в територіальних громадах. Це форма залучення молоді до вирішення соціальних питань, що стосуються безпосередньо, а також є нагальними для громади в якій проживають молоді люди. Діяльність молодіжного банку спрямована на підтримку молодіжних ініціатив, спрямованих на розвиток громади шляхом організації конкурсів благодійного фінансування проєктів, які реалізуються молоддю. Молодіжні банки ініціатив є прямим інструментом для розвитку соціальної активності молоді, перетворюючи їх з пасивних спостерігачів на активних творців позитивних змін у своїх громадах [64].

Учасники молодіжного банку ініціатив – соціально активні молоді люди, які створюють умови підтримки молодіжних ініціатив, а саме: займаються пошуком благодійників та коштів, залучають активну молодь до розробки соціальних проєктів, організовують та поводять конкурси молодіжних проєктів. Учасники працюють як волонтери, на добровільній основі. Молоді люди можуть долучатися до роботи молодіжного банку ініціатив як:

- учасники ініціативної групи, що розробляють та втілюють молодіжні проєкти, спрямовані на розвиток власної громади;
- благодійники, що долучаються до фінансування молодіжних проєктів;
- члени команди молодіжного банку (комітету), що збирають кошти та організовують конкурси молодіжних проєктів, в якості експертів приймають рішення щодо доцільності реалізації проєктів, наданих на конкурс [52].

Існує три найбільш розповсюджені **моделі організації діяльності молодіжних банків.**

1. Молодіжний банк створюється на базі фонду місцевої громади, який слугує джерелом та/або провідником фінансових коштів, конкурсних технологій і технологій збору коштів. Фонд може сам надавати кошти на конкурси молодіжного банку, а може допомогти знайти донора або донорів, які будуть фінансувати молодіжну програму.

2. Молодіжний банк діє на базі освітнього закладу (наприклад, школи, університету), некомерційної організації, державних або місцевих структур (наприклад, на при відділі з реалізації молодіжної політики). Учасниками молодіжного банку стають учні, студенти, активна молодь, а конкурсний бюджет може надавати як адміністрація закладу/організації, так і місцеві фонди або інші донори.

3. Молодіжний банк реєструється як некомерційна громадська організація (з утворенням самотійної юридичної особи).

Але у всіх моделях зберігаються дві основні ознаки молодіжного банку, які допомагають відрізнити їх від інших молодіжних програм: самотійне проведення молодими людьми грантових конкурсів; збір молоддю коштів для фінансового забезпечення конкурсів молодіжних проєктів.

Молоді люди, які долучаються до роботи молодіжного банку ініціатив, отримують досвід і можливості, які в подальшому слугують основою формування їхнього світогляду та життєвої позиції, а саме: управляти і приймати рішення щодо фінансування молодіжних проєктів; змінювати життя та благоустрій громади; втілювати власні ідеї в реальність на благо спільноти; здобувати знання і навички, які не можна опанувати в жодному навчальному закладі; формувати лідерські та організаційні навички; навички комунікації та мотивації людей [81].

Виокремлюють етапи організації діяльності молодіжних банків ініціатив в громаді (таблиця 2.8.).

Таблиця 2.8.

Етапи організації діяльності молодіжних банків ініціатив в громаді

Етап	Організація діяльності
Перший етап – етап підготовки	визначається модель роботи молодіжного банку, візія молодіжної благодійності у громаді, організація/установа на базі якої буде проводитися діяльність; особа, яка має досвід організаційної роботи та зацікавлена у просуванні ідей молодіжної благодійності, яка буде куратором та радником молоді у процесі
Другий етап – створення молодіжного банку ініціатив	першим завданням цього етапу є формування команди (комітету) молодіжного банку ініціатив: соціально активної молоді, зацікавленої у благодійній діяльності. Після того як комітет молодіжного банку ініціатив сформовано, учасники команди мають пройти серію тренінгів, спрямованих на формування командної роботи, набуття учасниками знань та навичок щодо проєктного менеджменту, фандрейзингу, грантової діяльності, ведення переговорів тощо
Третій етап – організація роботи молодіжного банку ініціатив	передбачає проведення заходів із збору коштів, організацію та проведення конкурсів молодіжних проєктів, висвітлення діяльності молодіжного банку у засобах масової інформації. Необхідною умовою ефективної роботи та наснаження молодіжної команди є мережева взаємодія з іншими молодіжними банками та організаціями. Учасники молодіжного банку мають брати участь у додаткових тренінгах, семінарах та обмінах з іншими благодійними організаціями через конференції, електронну пошту, онлайнзаходи тощо.

Джерело: Пеша І. Молодіжні банки як інноваційна технологія молодіжної участі. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2023. Вип. 1 (10). С. 57-63.[64].

Організація, в межах якої працює молодіжний банк ініціатив, збирає в громаді кошти для підтримки ідей молоді до змін життя у громаді на краще, причому саме молоді пропонується вирішити, які саме проєкти варто втілити у життя. Для цього створюється грантовий комітет з числа зацікавлених та небайдужих молодих людей. Такий комітет визначається з пріоритетами грантового конкурсу, затверджує засади його проведення, залучає додаткове фінансування у разі потреби, проводить рекламну кампанію у громаді, відбирає власне найкращі та найактуальніші заявки. Робота у такому комітеті заохочує молодь до активних дій з покращення власного життя у своїй громаді, дозволяє швидко вчитися та надихає молодь до усвідомлення ролі власних дій. Крім того, беручи участь в роботі МБІ, молодь отримує унікальний досвід – управління

проектами, прийняття фінансових рішень, роботи в команді, реального впливу на якість життя громади тощо [64].

Молодіжні банки ініціатив проводять грантові конкурси молодіжних проєктів, що є інноваційним інструментом формування молодіжної активності.

Молодіжні соціальні проєкти – це ініціативи, спрямовані на вирішення проблем громади (екологія, ментальне здоров'я, дозвілля, працевлаштування) силами молоді, які містять конкретні дії (конкурси, толоки, створення просторів) та результати (покращення інфраструктури, підвищення рівня участі в житті громади тощо). Соціальний проєкт містить цілі, які покликані поліпшити ту або іншу сферу життєдіяльності людини, соціальні системи (освітня, медична, трудова, культурна). Соціальні проєкти молоді привертають увагу державної влади, жителів громади на гострі проблеми що виникли, і необхідності їх вирішувати. Вплив проєкту на життя громади має бути позитивним за своїм соціальним значенням.

Для реалізації молодіжного соціального проєкту потрібно: створення команди однодумців, налагодження комунікації для обміну думками та координації спільної діяльності, визначення проблеми, яка потребує вирішення, дослідження проблеми, збір інформації, визначення оптимальних шляхів розв'язання обраної проблеми, розподіл ролей і закріплення відповідальних, складання покрокового плану діяльності, командна реалізація плану, презентація результатів проєкту, підбиття підсумків, оцінка роботи та результатів [49].

Конкурс молодіжних проєктів – це змагання, де молодь (від 14 до 35 років) представляє свої ідеї та ініціативи (пропозиції), спрямовані на вирішення суспільно важливих проблем, розвиток певних сфер (культура, освіта, спорт), самореалізацію та активну участь у житті громади, а найкращі проєкти отримують підтримку та ресурси для реалізації. Такі конкурси проводяться держаними органами, громадськими організаціями та фондами з метою стимулювання молодіжної активності та впровадження інноваційних рішень.

Гранти молодіжних банків – це фінансова допомога для молодіжних ініціатив у громадах, що надається через модель молодіжних банків ініціатив

(МБІ). Ці банки залучають молодь до вирішення локальних проблем, дозволяючи їм пропонувати проєкти, збирати кошти (через гранти від донорів, пожертви), а потім розподіляти ці кошти на підтримку найкращих молодіжних ідей, формуючи лідерські та управлінські навички. Фінансування надходить від міжнародних фондів, локальних донорів, а також через фандрейзинг.

Грантові конкурси молодіжних проєктів – це можливість для молоді отримати безповоротне фінансування (грант) від держави, міжнародних донорів чи фондів для реалізації соціально значущих, креативних, освітніх або бізнесових ідей, які відповідають цілям програми, розвивають лідерство та допомагають втілювати інноваційні задуми в життя [17].

Молодіжні банки ініціатив в Україні працюють переважно при місцевих фондах громад. Для залучення коштів на грантову підтримку використовуються різні інструменти: благодійні акції та ярмарки, залучення представників бізнесу, благодійні флешмоби, колядування тощо.

Проведення молодіжними банками ініціатив грантових конкурсів молодіжних проєктів передбачає виконання представниками комітету низки завдань:

- визначити пріоритет конкурсу – які напрями молодіжних проєктів будуть підтримуватися молодіжним банком. Джерелами інформації щодо пріоритетів може бути опитування жителів громади, аналіз звернень громадян, спілкування з представниками влади та громадських об'єднань тощо;

- розробити положення про конкурс молодіжних проєктів, що містить умови та терміни прийому заявок, пріоритетні напрями реалізації проєктів, терміни та алгоритм проведення конкурсу, критерії відбору переможців, умови фінансової підтримки молодіжних проєктів та оцінки їх реалізації;

- поширити у громаді інформацію про конкурс і залученням різноманітних інформаційних джерел;

- здійснити прийом заявок до участі у конкурсі, перевірити документи на відповідність вимогам конкурсу, зареєструвати заявки;

- експертна оцінка молодіжних проєктів проводиться групою експертів за визначеними критеріями.

- переможці конкурсу визначаються за результатами обговорення на засіданні експертної ради, критерії і процедура оцінки молодіжних проєктів має бути визначена положенням про конкурс. Договір про фінансову підтримку проєктів-переможців підписується між особою/організацією яка отримує грант та молодіжним банком ініціатив (у випадку якщо банк є юридичною особою) або організацією/установою на базі якої діє молодіжний банк;

- представники молодіжного банку ініціатив здійснюють моніторинг реалізації проєктів, що передбачає відстеження відповідності дотримання умов грантового договору;

- презентація підсумків реалізації конкурсу грантів спрямована на підтримку і популяризацію молодіжних ініціатив а також пошук нових спонсорів і партнерів [64].

На виконання Закону України «Про основні засади молодіжної політики» у 2023 році створено Український молодіжний фонд, діяльність якого спрямована на: експертний відбір молодіжних проєктів, надання бюджетних грантів на їхню реалізацію, проведення моніторингу реалізації молодіжних проєктів; створення сприятливих умов для реалізації молодіжних проєктів, зокрема шляхом здійснення контролю за їхньою реалізацією; підтримку молодіжних та дитячих громадських об'єднань, інших суб'єктів молодіжної роботи на всіх етапах реалізації молодіжних проєктів, забезпечення яких здійснюється за рахунок бюджетних грантів, наданих Фондом [19].

Напрацьовані різні рівні залучення молоді до створення й реалізації соціальних проєктів. Усе залежить від місцевої ситуації, ресурсів, потреб та досвіду. Роджер Гарт визначає вісім рівнів участі молоді, кожен з яких відповідає одній сходинці драбини (**додаток Д**) [99]. Рівень залучення молодих людей до молодіжних ініціатив залежить від розуміння мети соціального проєкту, від мотивації участі в створенні і реалізації його, від наявного досвіду, від складності деяких проєктів тощо. Крім того, з часом рівні участі можуть змінюватися.

Отже, створення молодіжних банків ініціатив та реалізація молодіжних соціальних проектів уможлиблює підвищення активності молодих громадян у вирішенні соціальних, економічних, професійних, матеріальних та інших проблем тощо. Завдяки активній соціальній діяльності молодь долучаються до вирішення соціальних проблем громади.

Висновки до розділу II

Особливе значення для активізації залучення молоді до вирішення соціальних проблем громади є їх участь в діяльності молодіжних рад. Молодіжна рада – це консультативно-дорадчий орган, що представляє інтереси молоді, консультує місцеві органи влади з питань молодіжної політики та сприяє їх врахуванню під час прийняття рішень. Охарактеризовано завдання та напрями діяльності молодіжних рад в громаді. Проаналізовано форми залучення молоді до активної соціальної діяльності: соціальні ініціативи і проекти, участь у сесіях ради, співпраця з депутатами та комісіями. Розглянуто один із найбільш ефективних засобів вирішення соціально важливих проблем в громаді – адвокаційну діяльність молодіжних рад.

Проаналізовано особливості розвитку соціальної активності молоді в територіальних громадах в молодіжних просторах та молодіжних центрах, їх завдання та основні напрямки роботи. Охарактеризовано види послуг молодіжного центру: послуги першого типу: створення умов для організації змістовного дозвілля молоді; послуги другого типу: сприяння розвитку надпрофесійних компетентностей молоді шляхом неформальної та інформальної освіти; послуги третього типу: інформування молоді; послуги четвертого типу: консультування молоді; послуги п'ятого типу: ресурсне забезпечення. Розглянуто форми організації роботи з молоддю, які впроваджуються молодіжними центрами: інновації, коворкінг, проєкт, соціальний клуб, культурний центр, організація дозвілля та ін.

Виокремлено особливості методики залучення молоді до активної соціальної діяльності (програма DOBRE – 4-рівнева система залучення молоді).

Охарактеризовано молодіжні громадські організації як провідні соціальні інститути, які формують соціальну активність молодих людей, їх типи. Визначено форми соціальної активності молоді в громадських організаціях: волонтерство, благодійність, участь у культурних заходах (фестивалі, акції), освітню діяльність (тренінги, семінари), екологічні ініціативи, молодіжний

парламентаризм, акції протесту та флешмоб-кампанії, адвокаційні кампанії для вирішення суспільних проблем тощо.

Проаналізовано діяльність молоді у волонтерських молодіжних організаціях як потужному засобу формування соціально активних молодих жителів громади. Розглянуто види та напрями волонтерської діяльності молоді.

Охарактеризовано поняття «молодіжні ініціативи» та «молодіжний банк ініціатив». Розкрито особливості діяльності молодіжного банку ініціатив як форми залучення молоді до вирішення соціальних питань, що стосуються громади, в якій проживають молоді люди. Діяльність молодіжного банку – це підтримка молодіжних ініціатив, спрямованих на розвиток громади шляхом організації конкурсів благодійного фінансування проєктів, які реалізуються молоддю.

Проаналізовано моделі та етапи організації діяльності молодіжних банків ініціатив в громаді. Охарактеризовано особливості організації і проведення грантових конкурсів молодіжних проєктів як молодіжних ініціатив, спрямованих на вирішення проблем громади (екологія, ментальне здоров'я, дозвілля, працевлаштування) тощо. Визначено, що створення молодіжних банків ініціатив та реалізація молодіжних соціальних проєктів уможлиблює підвищення рівня активності молодих громадян у вирішенні соціальних, економічних, професійних, матеріальних та інших проблем громади.

РОЗДІЛ III. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ В ОБ'ЄДНАНІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

3.1. Дослідження практик та перспектив розвитку соціальної активності молоді в громаді в умовах війни

Повномасштабне російське вторгнення поставило Україну перед небаченими викликами та спричинило тяжкі наслідки для країни, змінивши життя людей назавжди. І ці наслідки торкнулися майже кожного молодого українця. За даними Міністерства молоді та спорту України, близько 40% молодих людей вимушено змінили їхнє постійне місце проживання після 24 лютого 2022 року. Зокрема, близько 2 млн. осіб є внутрішньо переміщеними, така ж кількість виїхала за межі України.

Слід зазначити, що до початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну пріоритетним серед напрямів соціальної активності молоді була активність у науково-освітній сфері. На другому місці – участь у волонтерських організаціях, на третьому – соціальна активність у культурній та освітній сфері [70].

Після початку війни в Україні **молодіжні ради, молодіжні центри та молодіжні простори** переорієнтували напрями своєї роботи та адаптували послуги, що ними надаються, на допомогу цивільному населенню: надання гуманітарної допомоги, послуг психологічної та юридичної підтримки, організації та підтримки шелтерів, надання послуг щодо роботи з дітьми. Прикладом переорієнтації роботи молодіжних центрів та просторів громад під час дії правового режиму воєнного стану є організація роботи Співдія хабів на базі молодіжних центрів та просторів. **СпівДія** – платформа країни для об'єднання волонтерських та державних ініціатив в громадах для гуманітарної допомоги в час війни цивільному населенню. СпівДія була створена волонтерами під час війни та поєднує громадські та державні ініціативи для ефективної організації гуманітарної допомоги.

Метою платформи є забезпечити збір даних про всі наявні потреби та ресурси в окремій громаді та в країні, які допомагають цивільному населенню під час військової агресії Російської Федерації на території України шляхом інтеграції різних стейкхолдерів до процесу збору та доставки гуманітарної допомоги безпосередньо до кінцевого споживача. Платформа «СпівДія» забезпечує гуманітарну допомогу цивільному населенню в громаді за такими напрямками:

- 1) Співдія волонтери – платформа волонтерів, які долучаються до ініціатив платформи;
- 2) Співдія діти – створення просторів двох типів: стаціонарних та мобільних з метою розвитку неформальної освіти та надання психологічної допомоги дітям від 5 до 12 років;
- 3) організація волонтерської допомоги у доставці медикаментів до тих, хто їх потребує;
- 4) Співдія підприємці – підтримка спільноти підприємців, малого та середнього бізнесу з метою сприяння відновленню бізнесу під час війни та у післявоєнний період;
- 5) Співдія work – підтримка у працевлаштуванні біженців та тимчасово переміщених осіб та зміні професії;
- 6) Співдія шелтер – підтримка поселень евакуйованих громадян [72].

Концепт хабів у системі СпівДія:

- 1) комунікація та консультування: взаємодопомога людина-людині/місце для взаємодії місцевого населення з волонтерами;
- 2) розподільча функція: заходи для підтримки населення регіонів, розподілення необхідних товарів та послуг серед потребуючих;
- 3) консультування щодо існуючих шелтерів для біженців, наявності місць, розподілення та супровід біженців;
- 4) надання інших послуг для підтримки цивільного населення (в тому числі фокус на біженців та їх пріоритетні потреби): юридичні консультації, психологічна підтримка, консультації щодо працевлаштування та зміни

професій, простір дружній до дітей (неформальна освіта, babysitting та надання психологічної допомоги) [68].

Роботу молодіжних рад в громадах очолила **Українська асоціація молодіжних рад**. Одним з найбільш масштабних проєктів стала розроблена Програма «Незламна молодь: молодіжні ради», яка втілюється в межах програми «Мріємо та діємо» та впроваджується за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та виконується IREX у партнерстві з Міжнародним республіканським інститутом (IRI). Програма стартувала влітку 2023 року. Її метою є посилення молодіжних рад в громадах по всій Україні, зміцнення їхньої інституційної спроможності, підвищення рівня співпраці з місцевою владою та обізнаності молоді про участь в молодіжних радах, залучення молоді до процесів прийняття рішень на локальному та національному рівнях, а також активного залучення до плану відновлення України. Учасниками програми стали молодіжні ради з 10 громад 5 областей України, серед них – молодіжна рада Рівного, молодіжна рада Здолбунівської громади (Рівненська область).

Молодіжні ради в громадах підтримують внутрішньо переміщених осіб та допомагають Збройним силам, до лав яких від початку війни пішло багато молоді. До прикладу, Молодіжна рада Білої Церкви провела благодійний стендап для збору коштів для ЗСУ. У заході взяли участь представники міської ради, місцевий бізнес та небайдужих мешканців міста. А молодіжна рада Слобожанська до Дня Незалежності України провели акцію «Лимонад за донат», зібрані кошти відправили для ЗСУ.

При молодіжних радах створюються відділи по роботі з ВПО, які допомагають молоді адаптуватися в приймаючій громаді та реалізувати свої можливості. Так, молодіжна рада Рівного зустрілася зі студентами Рівненського державного гуманітарного університету, щоб залучити активних і талановитих студентів до розробки муніципальних програм, спрямованих на підтримку молоді, а також стажуванні кращих у муніципальних управліннях і департаментах. Аби почути своїх ровесників, які прибули до Рівного із зони

ведення бойових дій, почути їхні потреби, МР провела круглий стіл на тему: «Психологічні аспекти (проблеми) інтеграції молоді з числа ВПО у Рівненську громаду» [88].

Вивчення роботи молодіжних рад вказує на те, що серед їх заходів, які підвищують соціальну активність молоді в Україні, найчастіше є молодіжні проекти (47% як у 2024, так і в 2023 роках), публічні заходи за участі молоді та дорослих (43% у 2024 та 42% у 2023 році), а також фінансування проектів, розроблених і реалізованих за участю молодих людей (42% у 2024 і 45% у 2023 році). Найбільш популярними послугами, які має надавати молодіжний центр (простір) під час війни, молодь вважає спортивні заходи і заходи з національно-патріотичного виховання, роботу з кризовими категоріями молоді. Також близько третини вважають за потрібне розвивати у таких закладах волонтерство та культурно-мистецькі послуги. Найменш цікавими для респондентів виявилися такі послуги як таборування та надання приміщень для навчання чи проведення заходів [15].

Аналіз діяльності молодіжних центрів свідчить, що в умовах військового стану молодіжні центри є осередками соціально-психологічної підтримки, волонтерства та громадянської активності, демонструють здатність швидко реагувати на суспільні виклики, змінювати формати роботи та адаптувати свої програми відповідно до актуальних потреб молоді та громади в цілому.

Молодіжні громадські організації України також відіграють важливу роль у сучасних українських реаліях і усвідомлюють важливість адаптації своїх напрямів діяльності до умов війни. Серед основних напрямків їх роботи:

- неформальна освіта та молодіжна робота – найбільш популярні напрямки роботи у діяльності молодіжних організацій. Близько 77% працюють у цих напрямках;
- освітня робота, просвітництво – 64% організацій визначають їх як провідний напрямок своєї діяльності в сучасних умовах;
- розвиток участі молоді і процесі прийняття рішень – 51%

- розвиток волонтерства та організація культурних чи мистецьких заходів чи інша діяльність з розвитку культури – 44%;
- розвиток місцевої громади та психосоціальна підтримка є пріоритетними напрямками для майже 40% організацій;
- адвокація – займається чверть опитаних організацій – 25%.

Слід відмітити, що з початком війни зріс рівень соціальної активності молодіжних організацій в соціальних Інтернет-мережах. Молодіжні організації об'єднують локальні спільноти через багатотисячні чати, забезпечуючи кращий доступ до можливостей для всіх, координують волонтерські спільноти, а також підтримують співпрацю, незважаючи на тисячі кілометрів, які тепер розділяють їхні команди. Стійкість молодіжної організації в громаді залежить від взаємодії із місцевими ініціативами, активістами, владою та бізнесом. Фінансування, експертна допомога, обміни та визнання на міжнародному рівні є важливими умовами збереження діяльності, особливо для організацій, які працюють у прифронтових або постраждалих регіонах [24].

Результати соціологічного дослідження «Вплив війни на молодь в Україні» (2024), підготовленого дослідницькою агенцією Info Sapiens за ініціативи Міністерства молоді та спорту України, показали, що в умовах повномасштабного вторгнення Росії значно зросла частка молоді, що долучилася до **волонтерської діяльності**. Під час опитування 2023 року 30% молодих людей заявили, що почали волонтерити після лютого 2022 року, а за рік цей показник зріс до 34%. Загалом частка тих, хто займався волонтерством раніше і продовжив протягом останніх 12 місяців, збільшилася з 42% у 2023 році до 51% у 2024 р. Помітно зросла й частка молоді, що займалася волонтерством протягом останнього року та раніше (з 12% до 17%). Згідно з опитуваннями, найбільше зростання волонтерської активності молоді відбулося у сфері збору коштів для ЗСУ, де кількість тих, хто вже займається цією діяльністю, зросла з 33% до 40%. Також збільшилася кількість тих, хто хотів би долучитися до цієї ініціативи, – з 43% у 2023 до 54% у 2024. Актуальною для молоді залишається й підтримка військових: частка залучених зросла з 19% до 21%, а частка потенційних

волонтерів – з 26% до 32%. За останній рік мотиви участі у волонтерській діяльності змінилися. Половину респондентів до волонтерської діяльності спонукало бажання допомогти конкретним людям; 2024 року така мотивація набула більшого поширення (50% порівняно з 34% у 2023 році). Також молодих людей мотивує прагнення приносити користь суспільству (33%). Зростає кількість молоді, яка таким чином хоче стати частиною спільної справи: 33% у 2024 р. проти 27% у 2023 році [14].

Напрями молодіжної волонтерської роботи в умовах війни в Україні:

- забезпечення Сил оборони України амуніцією, транспортом, оптикою, медициною, а також невійськовими предметами (їжа, засоби гігієни, матеріали для бліндажів і місць постійного перебування тощо);
- фізична, психологічна, медична реабілітація поранених військових та їхніх сімей; медичні мобільні команди на прифронтових територіях (безкоштовно для військових та цивільних, що перебувають там);
- евакуація з небезпечних місць і допомога переселенцям; евакуація поранених військових з місць бойових дій та медична стабілізація;
- створення безбар'єрності у шпиталях та містах (з'явилась велика кількість травмованих військових та цивільних, які не в змозі повноцінно користуватись простором для своїх потреб);
- виготовлення маскування, адаптивного одягу, збір аптечок тощо; донорство крові;
- пошук загиблих; допомога геріатричним пансіонатам і самотнім людям поважного віку;
- забезпечення цивільних одягом, їжею, ліками, речами найпершої потреби;
- порятунок покинутих тварин та стерилізація безпритульних тварин на прифронтових територіях;
- інформаційна підтримка [13].

Отже, війна активізувала волонтерський рух серед молоді, молодіжні ініціативи, спрямовані на підтримку військових, внутрішньо переміщених осіб,

а також розвиток місцевих громад, свідчать про високий рівень соціальної відповідальності та готовність брати участь у процесах відновлення держави.

Молодь – динамічна, мобільна соціальна група, і форми соціальної активності її теж швидко переформовується у відповідності до вимог воєнного стану та життя громади. У 2026 році прослідковуються такі основні форми активності молоді:

- проєктна діяльність та соціальне підприємництво: молодіжні грантові ініціативи, студентські стартапи;
- громадянська участь та адвокація: лобіювання інтересів; цифрова адвокація (створення контенту для соціальних змін, кампанії у соцмережах та управління медіа-наративами для захисту прав людини);
- волонтерство та гуманітарна допомога: міжнародні обміни; екологічний активізм (участь у кліматичній дипломатії та розробка еко-рішень (наприклад, через рухи типу Fridays for Future або екологічні ГО);
- інституційні форми співпраці: молодіжні ради та делегати; скаутські та патріотичні організації;
- просвітницька активність: неформальна освіта (воркшопи з медіаграмотності, цифрового лідерства та етичного використання ШІ); публічні обговорення (участь у дебатах, анкетуваннях та форумах для дослідження потреб громади) [90].

Дані опитувань визначили вже й **пріоритетні напрямки участі молоді в житті громади в умовах війни та в післявоєнний час**, серед них вирізняється адвокація, зокрема: захист прав та підтримка молоді з громади, які служать в Збройних силах України, отримання статусу учасника бойових дій та інших соціальних гарантій; а також захист і просування інтересів вразливих груп, таких як молоді внутрішньо переміщені особи та молоді ветерани.

Перспективними молодь бачить і такі напрямки розвитку соціальної активності:

– міжнародні обміни з увагою до поширення інформації про Україну: дедалі більше молодіжні ради, громадські організації в громадах зосереджуються на розвитку міжнародних обмінів, залучаючи іноземну молодь та поширюючи знання про Україну, її історію та сучасні події.

– формування культури пам'яті – як про війну, так і про національну ідентичність – розглядається як важлива стратегічна ціль соціально активної молоді, що залишатиметься актуальною навіть після завершення бойових дій.

– євроінтеграція також дедалі чіткіше окреслюється як один із перспективних напрямків розвитку молодіжного сектору в громадах України. Молодь визначає свою роль у цьому процесі не лише як учасників, а як активних провайдерів європейських цінностей, практик і підходів. Цей напрямок відкриває нові можливості як для національного впливу, так і для розширення міжнародної присутності українських ініціатив, залучення фінансових ресурсів через доступ до нових програм ЄС.

– прослідковуються розуміння молоддю необхідності їх участі у відновленні України. Молодіжні ради, молодіжні організації в громадах визначають реінтеграцію молоді з деокупованих територій, розвиток безбар'єрності, доступності міського простору та відновлення довкілля як важливі напрями [24].

Перспективи розвитку молодіжної участі в житті громад розроблені в Державній цільовій соціальній програмі «Молодь України: покоління стійкості 2030», яка визначає ключові напрями державної молодіжної політики на 2026–2030 роки. Ключові пріоритети Програми: розширення участі молоді у суспільному житті та зміцнення соціальної згуртованості; розвиток стійкості, безпечного середовища та психоемоційного благополуччя молоді; підтримка молодіжних проектів, розвиток міжнародного молодіжного співробітництва та інтеграція української молоді у світову і європейську молодіжну спільноту тощо. Реалізація Програми здійснюватиметься через державні та місцеві заходи. Вони спрямовані на активну участь молоді у житті громад, створення безпечного середовища та підтримку психоемоційного благополуччя. Програма також

фінансує молодіжні ініціативи та проекти й посилює спроможність суб'єктів молодіжної роботи [54].

Однак, в умовах війни молодь в громаді стикається з **певними проблемами**: критичний брак фінансування на місцевих рівнях, відсутність стратегії молодіжної політики, нерозуміння перспектив розвитку соціальної активності молоді для громади та країни, брак молодіжних кадрів тощо. Також молоді люди відзначають, що готові брати на себе відповідальність та бути тією силою, яка здатна впливати на ситуацію в громаді, проте їм часто не вистачає необхідних знань, компетентностей щодо інструментів участі, комунікації, адвокації, бюджетування, роботі з внутрішньо переміщеною молоддю. Усе це впливає на мотивацію й активність молоді у громадах.

Згідно з дослідженням Ради Європи, у 60% опитаних громад молодіжна політика не має окремої програми або бюджету, а у понад половині випадків діяльність із молоддю обмежується проведенням святкових чи культурно-дозвілєвих заходів. Такий підхід не формує у молодих людей відчуття причетності до життя громади, що спричиняє байдужість і соціальну апатію. Додатковим викликом є нестача фінансових ресурсів. Більшість програм реалізуються за рахунок грантів міжнародних донорів або завдяки ентузіазму окремих активістів, у громадах часто відсутні механізми співфінансування молодіжних ініціатив чи фонди підтримки молодіжних проєктів, що робить політику залежною від зовнішніх чинників [21].

Проблемним аспектом залишається і низький рівень участі молоді в ухваленні рішень. Крім інституційних проблем, існують глибші соціальні та ціннісні бар'єри. Молодь, особливо у сільській місцевості, часто не відчуває своєї значущості у процесах розвитку громади, не має можливостей для професійного зростання, волонтерства чи соціального підприємництва. Це посилює тенденцію еміграції, що фіксується у звіті Центру громадських ініціатив, де відтік молоді названо головною проблемою розвитку території [80].

Однак, вже формується й нова суспільна потреба – переосмислення ролі молоді у відбудові держави. Молоде покоління розглядається не лише як об'єкт

політики, а як активний суб'єкт соціальних перетворень, волонтерського руху, цифрових ініціатив тощо. Саме тому у 2025 році головним викликом для територіальних громад намітився перехід від адміністративної до партнерської моделі взаємодії з молоддю, що потребує оновлених підходів до планування, ресурсного забезпечення та управління розвитком соціальної активності молоді.

Таким чином, аналітичні та статистичні дані, підготовлені вітчизняними і міжнародними аналітичними центрами та групами, підтвердили важливість соціальної активності молоді в громаді в складних умовах повномасштабних воєнних дій в Україні як одного з ключових інструментів вирішення соціальних проблем, формування активного громадянського суспільства та соціальної згуртованості.

3.2. Шкільний громадський бюджет як механізм участі у прийнятті рішень на рівні громад (методичні рекомендації)

Соціальна активність особистості формується у процесі соціалізації. Підлітки прагнуть брати участь у діяльності, яка має суспільну значущість, що пояснюється їхньою чутливістю до питань соціальної справедливості, бажанням визначити власну позицію та знайти своє місце у суспільстві [40].

Соціальна активність учнів – це їхня ініціативність, відповідальність та здатність брати участь у житті колективу, школі та суспільстві, що проявляється через засвоєння норм, цінностей і виконання соціальних ролей. У соціально значущій діяльності учнівська молодь набуває практичного досвіду взаємодії у суспільстві та усвідомлює цінність активної соціальної позиції. А це позитивно впливає на їхню соціальну зрілість, формує відповідальність, готовність до співпраці та активного вирішення суспільних проблем [28].

Для старшокласників цей період їх життя є сензитивним для розвитку соціальної активності, оскільки саме в цей час формується громадянська самосвідомість, зростає інтерес до соціальних проблем, розвивається потреба у самореалізації. Тому ми пропонуємо методичні рекомендації щодо створення

умов для формування соціальної активності в шкільній молоді через участь в роботі Шкільного громадського бюджету

Шкільний громадський бюджет – це потужний інструмент формування соціальної активності, що активно впроваджується у всьому світі для залучення молоді до прийняття рішень, які їх стосуються, а також як спосіб заохотити та розвивати громадську участь учнів та учениць, а також їх зв'язок із громадою. ШГБ дає можливість учням вирішувати, як розподілятимуться кошти на шкільні проекти, які вони створюють, а також промотувати свої проекти, знайомитися з бюджетним процесом тощо.[94].

Шкільний громадський бюджет (ШГБ) в умовах воєнного часу, обмеженого фінансування та з урахуванням особливостей освітнього процесу й потреб внутрішньо переміщених осіб заохочує органи державної влади до розвитку і впровадження механізмів участі школярів, розвитку їх соціальної активності які дозволять впливати на прийняття рішень в громаді (**додаток Е**). Це уможливить учнівській молоді користуватися своїм правом бути почутими, брати участь у прийнятті рішень у всіх питаннях, що їх стосуються, причому їхнім поглядам надаватиметься належна вага відповідно до їх віку та зрілості; визнати потенціал дітей та молоді для розвитку місцевих громад, і підкреслити роль, яку вони можуть відігравати; розвивати школу як важливу громадську арену для участі школярів у демократичних моделях управління; інтереси кожної з соціальних груп дівчат та хлопців повинні бути враховані, вони мають право на всебічну участь у процесі розробки, обговорення, прийняття рішень та їх моніторингу; гарантувати недискримінацію та інклюзивність, щоб усі менш привілейовані та найбільш уразливі могли бути почутими, а їхня думка врахована [95].

Загальні рекомендації до основних положень/принципів механізму шкільного громадського бюджету

Шкільний громадський бюджет необхідно розглядати як суцільний та неперервний процес навчання, формування нових практичних навичок та компетенцій у школярів:

- 1) вміння розробляти та обговорювати ідею, створювати документи, комунікувати, працювати в колективі та розподіляти ролі;
- 2) розвиток критичного мислення та оцінки своєї позиції для подальшої реалізації проєктів;
- 3) вміння досліджувати та складати бюджети;
- 4) відчуття причетності та важливості голосу кожної дитини, активність та досвід роботи з аудиторією;
- 5) формування аргументів і відповідей для публічного виступу;
- 6) навички участі у дискусіях та голосуванні для розуміння процесу прямої демократії, впевненість у собі [94].

Етапи:

1. Прийняти Положення, визначитися з електронною платформою, яка буде слугувати майданчиком для промоції проєктів, можливості голосування за них.
2. Організувати у визначений період подачу проєктів від учнівської молоді 7-11 класів. Проєкти учнів та учениць мають стосуватися їхнього навчального закладу, результатом проєкту повинні мати можливість скористатися всі учні закладу.
3. На підтримку кожного проєкту має подаватися визначена в Положенні кількість голосів (підписів) учнів.
4. Створити комісію, зазвичай з числа педагогів та адміністрації закладу, до функцій якої належить первинна оцінка проєктів (наявність усіх документів, заповнення, розрахунки, підписи чи листи підтримки тощо).
5. Проєкти, що були затверджені конкурсною комісією, виносяться на голосування. Голосування за ідеї учасників здійснюється на електронній платформі чи у змішаній формі, але із внесенням даних на обраний електронний майданчик.
6. Реалізація проєктів-переможців покладається на заклад освіти. Кошти на реалізацію ШГБ закладаються в рівних частинах на кожен навчальний заклад.

7. Авторський нагляд за реалізацією проєкту покладається на автора та конкурсну комісію. Конкурсна комісія здійснює контроль та моніторинг (проведення закупівель, технічний нагляд тощо) реалізації проєкту.

8. За наслідками реалізації проєкту заклади освіти звітують перед профільними гуманітарними та фінансовими підрозділам

ПРОЄКТ

Заклад загальної середньої освіти
Ідентифікаційний номер проєкту

Інформація про автора/ку чи команду авторів проєкту:

Ім'я та Прізвище автора/ки або представника від команди	
Клас закладу загальної середньої освіти:	
E-mail:	
Контактний тел.	
Підпис	
Ім'я та прізвища учасників команди проєкту	

1. Назва проєкту (не більше 15 слів)

2. ПІБ автора/ки або команди авторів проєкту:

3. Сума коштів на реалізацію проєкту складає: грн.

4. Тематика проєкту:

5. Місце реалізації проєкту (адреса, територія закладу загальної середньої освіти, приміщення, кабінет):

6. Мета та цілі проєкту (не більше 50 слів):

7. Потреби яких учнів задовольняє проєкт (основні групи учнів, які зможуть користуватися результатами проєкту, як ними буде використовуватись проєкт, які зміни відбудуться завдяки користуванню реалізованим проєктом):

8. Часові рамки впровадження проєкту (скільки часу потрібно для реалізації):

9. Опис ідеї проєкту (проблема, на вирішення якої він спрямований; запропоновані рішення; пояснення, чому саме це завдання повинно бути реалізоване і яким чином його реалізація вплине на подальше життя закладу освіти, не більше 500 символів):

10. Очікувані результати від реалізації проєкту:

11. Коментар/Додатки до ідеї проєкту (за потреби):

12. Орієнтовна вартість (кошторис) проєкту(усі складові проєкту та їх орієнтовна вартість)

№ п/п	Найменування витрат	Одиниця виміру	Кількість, од.	Вартість за одиницю, грн	Всього, грн

13. Чи потребує проєкт додаткових коштів на утримання об'єкту, що є результатом проєкту (наприклад, витрати на прибирання, електроенергію, водопостачання, поточний ремонт, технічне обслуговування)?

_____ так _____ ні

Короткий опис та оцінка суми річних витрат:

14. Додатки (фотографії, малюнки, схеми, описи, графічні зображення, додаткові пояснення, тощо) **вказати перелік** [31].

Принципи підготовки проєктів

Проект має бути:

- ясним і чітким – містити точні описи видатків, на які потрібне фінансування, та опис робіт, що будуть виконуватися;
- достовірним – містити фактичні матеріали: таблиці, якщо потрібно, схеми та інші матеріали (може виникнути необхідність у попередньому

дослідженні, щоб оцінити потреби, а також можливе ставлення людей до того, що пропонує ваша організація);

- важливим – як для учнів, так і для розв’язання тієї проблеми, на яку даний проект спрямований. Довгостроковий ефект від проекту може бути додатковим привабливим чинником;

- ефективним – результат проекту має приносити суттєву суспільну користь;

- реалістичним – пропонована робота має бути здійсненою. Необхідно оцінити наявні (або очікувані) ресурси, а також те, наскільки запланована діяльність їм відповідає;

- економічним – мати високий результат при малих витратах;

- актуальним – сприяти вирішенню нагальних соціальних проблем сьогодення;

- відповідати інтересам місцевої громади [31].

Проект має сприяти розв’язанню конкретної соціальної проблеми. Чітко поставлена проблема може бути визначена за допомогою таких основних аспектів або характеристик:

- сутність або зміст – слід визначити, із чим існуюча ситуація порівнюється та на якій підставі, із чим існуюча ситуація порівнюється та на якій підставі, описати різні симптоми проблеми;

- організаційна або географічна локалізація — де була виявлена проблемна ситуація? Наскільки вона поширена?

- тимчасова перспектива – як довго існує проблема? З якою періодичністю з’являється, в які строки або періоди? Які тенденції її розвитку?

- абсолютна і відносна величина – наскільки серйозною і важливою є проблема в абсолютних величинах? Якої кількості людей вона стосується? Як і на що вона впливає? Наскільки і для кого вона важлива? Хто і що отримає від її вирішення?

– наслідки – особливо слід наголосити увагу на можливих негативних наслідках бездіяльності, тобто, до чого може призвести нерозв’язання даної проблеми?

– спроби вирішення проблеми – ким вже приймалися спроби вирішити дану проблему? Що було зроблено? Які результати отримано? [29].

Отже, шкільний громадський бюджет – це інструмент залучення учнів до реального вирішення проблем школи чи громади, що сприяє формуванню їх соціальної ініціативності та реалізації соціальних проектів, діяльність, що розвиває лідерство, відповідальність та навички співпраці.

Висновки до розділу III

В розділі III розглянуто форми соціальної активності молоді на рівні громади в умовах воєнного стану та виокремлено особливості окремих аспектів цієї діяльності. Визначено, що після початку війни в Україні молодіжні ради, молодіжні центри та молодіжні простори переорієнтували напрями своєї роботи та адаптували послуги, що ними надаються, на допомогу цивільному населенню, зокрема, молоді: надання гуманітарної допомоги, послуг психологічної та юридичної підтримки, організації та підтримки шелтерів, надання послуг щодо роботи з дітьми. Визначено, що в умовах повномасштабного вторгнення РФ значно зросла частка молоді, що долучилася до волонтерської діяльності. Загалом частка тих, хто займався волонтерством раніше і продовжив протягом останніх 12 місяців, збільшилася з 42% у 2023 році до 57% у 2025 р.

Визначено основні форми соціальної активності молоді в умовах воєнного стану в Україні: проєктна діяльність та соціальне підприємництво, громадянська участь та адвокація, волонтерство та гуманітарна допомога, інституційні форми співпраці; просвітницька активність, неформальна освіта та ін.

Зважаючи на те, що соціальна активність формується у процесі соціалізації особистості, і досить ефективно цей процес відбувається в підлітковому віці, враховано цю особливість для розробки рекомендацій «Шкільний громадський бюджет». Цей проєкт є засобом формування у молоді шкільного віку соціального самовизначення як соціально активних членів громади, формування їх соціальної активності.

ВИСНОВКИ

У бакалаврській роботі здійснено теоретичний аналіз проблеми соціальної активності молоді в громаді. Результати проведеного дослідження засвідчили ефективність розв'язання визначених завдань і дали підстави для формулювання таких висновків:

1. На основі аналізу філософських, соціологічних джерел та досліджень науковців із соціальної роботи з'ясовано стан дослідження проблеми соціальної активності особистості. Проведений аналіз засвідчив, що категорія «соціальна активність» використовується для характеристики соціального значення певного явища для суспільства і людини. Соціальна активність – характеристика способу життєдіяльності соціального суб'єкта, орієнтованого на зміну соціального середовища відповідно до актуальних потреб, інтересів, цілей, ідеалів, що виявляється через висування і реалізацію соціальних ініціатив, а також участь у вирішенні актуальних особистісних і соціальних завдань; свідомо діяльність людини, спрямована як на перетворення об'єктивних соціальних умов, так і на формування соціальних якостей власної особистості (активної життєвої позиції)».

У межах понятійно-категоріального апарату дослідження розглянуто змістові характеристики основних понять та термінів: «активність», «соціальна активність», «соціальна ініціатива», «соціальне самовизначення» та ін. Охарактеризовано рівні соціальної активності (індивідуальна активність, групова, колективна) та реалізацію її у сферах діяльності: політичній сфері, трудовій сфері, управлінській сфері, дозвіллевій сфері, громадській сфері) та компоненти соціальної активності особистості: когнітивний, емоційно-мотиваційний, комунікативний.

2. Визначено особливості молоді як соціальної групи (перехідність положення, висока мобільність, освоєння нових соціальних ролей, активний пошук свого місця в суспільстві; перспективи в кар'єрі і професійному плані та ін.). Встановлено, що розвиток соціальної активності в юності є умовою і результатом успішного формування соціальної зрілості, набуттям необхідних

соціальних якостей та соціального досвіду через участь в суспільно значущій діяльності в соціальному середовищі.

Проаналізовано молодіжну роботу в громаді як діяльність, яка спрямована на залучення дітей та молоді до суспільного життя, що здійснюється дітьми та молоддю, разом молоддю або в інтересах молоді за допомогою інструментів спільного прийняття рішень. Розглянуто мету, завдання, особливості організації молодіжної роботи в громаді.

3. Розглянуто форми соціальної активності молоді. Проаналізовано поняття «участь молоді» як залучення молоді до відповідальних, складних дій, що відповідають її справжнім потребам, можливостям для планування та прийняття рішень, при цьому зачіпають інші сфери її діяльності та справляють вплив на інші цільові групи. Розглянуто особливості понять «активна молодіжна участь» та «соціальна активність», доведено, що молодіжна участь – це конкретніша форма соціальної активності, що передбачає залучення молоді до суспільного життя, соціальна активність є ширшим терміном, який містить прояв ініціативи, відповідальності та самостійності особистості у суспільстві в цілому.

Розглянуто форми участі молоді як способи участі молодих людей та їхнього впливу на ухвалення рішень, а також участі в різноманітних заходах і процесах для розбудови кращого суспільства. Визначено, що серед найбільш загальноприйнятних в сучасному європейському суспільстві формами участі молоді є такі: волонтерська робота; участь у різних формах неформальної освіти, навчання рівний-рівному, активна участь у діяльності молодіжних центрів, клубів, молодіжні ради, парламенти, консультації, різні рівні участі молодих людей у проєктах та заходах, різного роду кампанії, членство в політичних партіях, спілках, групах інтересів та ін. Розглянуто нові форми віртуальної реалізації соціальної активності молоді: волонтерство у мережі Інтернет, поширення корисної і позитивної інформації у соціальних мережах, створення та об'єднання у просоціальні групи та ін.

Визначено форми соціальної активності молоді на рівні територіальної громади: участь у молодіжних соціальних проєктах, що реалізуються на рівні

громади; відвідування клубів за інтересами; волонтерство, участь у місцевому референдумі, виборах; участь у загальних зборах громадян громади; долучення до колективних та індивідуальних петицій; участь у громадських слуханнях; участь у роботі органів громади тощо.

4. Проаналізовано діяльність молодіжних рад в об'єднаній територіальній громаді як центрів соціальної активності молоді. Визначено, що молодіжна рада – це консультативно-дорадчий орган, що представляє інтереси молоді, консультує місцеві органи влади з питань молодіжної політики та сприяє їх врахуванню під час прийняття рішень, визначено її завдання, особливості залучення молодих людей до роботи в них. Розглянуто адвокаційну діяльність молодіжних рад як найбільш ефективний засіб вирішення соціально важливих проблем в громаді: захист інтересів молодих учасників війни та їх сімей, молодих людей з інвалідністю, молодих внутрішньо переміщених осіб та ін.

5. Обґрунтовано діяльність молодіжних просторів, молодіжних центрів як чинників розвитку соціальної активності молоді в громаді. Проаналізовано їх завдання, напрями роботи, визначено види послуг молодіжного центру: створення умов для організації змістовного дозвілля молоді, сприяння розвитку надпрофесійних компетентностей молоді шляхом неформальної та інформальної освіти, інформування молоді, консультування молоді, ресурсне забезпечення. Розглянуто форми організації роботи з молоддю, які впроваджуються молодіжними центрами: інновації, коворкінг, проєкт, соціальний клуб, культурний центр, організація дозвілля тощо. Охарактеризовано програму DOBRE, яка пропонує власну 4-рівневу систему залучення молоді до розвитку громади: 1. почути молодь, 2. розвинути молодь, 3. підсилити молодь, 4. підтримувати молодь.

6. Визначено, що молодіжні громадські організації є провідними соціальними інститутами, які формують соціальну активність молодих людей. Розглянуто класифікацію типів молодіжних організацій. Обґрунтовано важливість молодіжних організацій та етапи і форми соціальної активності молоді в громадських організаціях: волонтерство, благодійність, участь у

культурних заходах (фестивалі, акції), освітня діяльність (тренінги, семінари), екологічні ініціативи, молодіжний парламентаризм, проектні технології, акції протесту та флешмоб-кампанії, адвокаційні кампанії для вирішення суспільних проблем тощо. Проаналізовано участь молоді у волонтерських молодіжних організаціях, основні аспекти соціальної активності волонтерів.

7. Охарактеризовано поняття «молодіжні ініціативи» та «молодіжний банк ініціатив». Розкрито особливості діяльності молодіжного банку ініціатив як форми залучення молоді до вирішення соціальних питань, що стосуються громади, в якій проживають молоді люди. Визначено, що діяльність молодіжного банку – це підтримка молодіжних ініціатив, спрямованих на розвиток громади шляхом організації конкурсів благодійного фінансування проєктів, які реалізуються молоддю. Розглянуто моделі організації діяльності молодіжних банків та охарактеризовано етапи організації їх діяльності в громаді. Проаналізовано особливості організації і проведення грантових конкурсів молодіжних проєктів.

8. На основі соціологічних досліджень вітчизняних і зарубіжних організацій проведено аналіз рівня соціальної активності молоді в громадах в умовах війни. Визначено, що прослідковується переорієнтація напрямів роботи молодіжних рад, молодіжних центрів після початку війни в Україні з активності у науково-освітній сфері до початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну на волонтерську роботу, надання гуманітарної допомоги, послуг психологічної та юридичної підтримки, організацію та підтримку шелтерів, надання послуг щодо роботи з дітьми та ін. Проаналізовано діяльність молодіжних рад в умовах війни: організація роботи Співдія хабів на базі молодіжних центрів та просторів, Української асоціації молодіжних рад та ін. Визначено, що в умовах військового стану молодіжні центри набувають особливого значення як осередки соціально-психологічної підтримки, волонтерства та громадянської активності, демонструють здатність швидко реагувати на суспільні виклики, змінювати формати роботи та адаптувати свої програми відповідно до актуальних потреб молоді та громади в цілому.

Визначено, що молодіжні громадські організації в умовах війни зосередилися на волонтерстві, гуманітарній допомозі, психологічній підтримці, національно-патріотичному вихованні та цифровізації послуг. Проаналізовано напрями молодіжної волонтерської роботи в умовах війни в Україні: допомога ЗСУ, фізична, психологічна, медична реабілітація поранених військових та їхніх сімей; медичні мобільні команди на прифронтових територіях; евакуація з небезпечних місць і допомога переселенцям; створення безбар'єрності у шпиталях та містах, інформаційна підтримка та ін.

Визначені пріоритетні напрямки участі молоді в житті громади в умовах війни та в післявоєнному часі, серед них вирізняються адвокація, міжнародні обміни з увагою до поширення інформації про Україну (молодь планує відігравати ключову роль у формуванні культури участі, прав людини, інклюзії та демократичної взаємодії, що є фундаментальними складовими європейського курсу), формування культури пам'яті – як про війну, так і про національну ідентичність, розуміння молоддю необхідності їх участі у відновленні України, відновлення довкілля тощо.

Проаналізовано проблеми розвитку соціальної активності молоді в громаді: критичний брак фінансування на місцевих рівнях (у громадах часто відсутні механізми співфінансування молодіжних ініціатив чи фонди підтримки молодіжних проєктів), відсутність стратегії молодіжної політики, нерозуміння перспектив для громади та країни (60% громад молодіжна політика не має окремої програми або бюджету, а у понад половині випадків діяльність із молоддю обмежується проведенням святкових чи культурно-дозвіллевих заходів). Проблемним аспектом залишається і низький рівень участі молоді в ухваленні рішень. Крім інституційних проблем, існують глибші соціальні та ціннісні бар'єри. Молодь, особливо у сільській місцевості, часто не відчуває своєї значущості у процесах розвитку громади, не має можливостей для професійного зростання, волонтерства чи соціального підприємництва. Це посилює тенденцію еміграції молоді за кордон.

Таким чином, аналітичні та статистичні дані, підготовлені вітчизняними і міжнародними аналітичними центрами та групами, підтвердили важливість соціальної активності молоді в громаді в складних умовах повномасштабних воєнних дій в Україні як одного з ключових інструментів вирішення соціальних проблем, формування активного громадянського суспільства та соціальної згуртованості.

9. Зважаючи на важливість формування соціальної активності молоді ще в шкільному віці (оскільки саме в цей час формується громадянська самосвідомість, зростає інтерес до соціальних проблем, розвивається потреба у самореалізації), запропоновано рекомендації щодо створення умов для її розвитку через участь в роботі Шкільного громадського бюджету. Визначено принципи та вимоги до розробки соціального проекту, етапи його створення та ін. Це уможливить учнівській молоді користуватися своїм правом бути почутими, брати участь у прийнятті рішень у всіх питаннях, що їх стосуються, визнати потенціал молоді для сталого розвитку місцевих громад, розвивати школу як важливу громадську арену для залучення школярів до активної соціальної діяльності.

Отже, проведене дослідження уможливлює зробити висновок, що сучасна соціальна робота щодо розвитку соціальної активності молоді в громаді є цілісною системою, спрямованою на створення умов для розкриття особистісного потенціалу молодого покоління, надаючи можливості для самореалізації, формування активної громадянської позиції та участі у суспільно значущих процесах.

Діяльність молодіжних рад та центрів, участь у роботі молодіжних організацій, банків молодіжних ініціатив є формою організації та чинником розвитку соціальної активності, що найбільшою мірою відповідає потребам розвитку сучасних українських громад і соціального становлення їх молодих мешканців. Дослідження, проведене в бакалаврській роботі, доводить їх ефективність та значущість для формування у молоді соціальної активності,

суспільно активної життєвої позиції, лідерських та організаційних якостей, залучення їх до участі у розвитку та розбудові територіальних громад.

Особливості соціальної активності молоді полягають в тому, що: саме молодь є особливою соціально-демографічною групою у віці від 14 до 35 років, яка знаходиться в процесі соціалізації, формування соціальної позиції і самовизначення, і форми соціальної активності в житті громади залежить і від віку (шкільна молодь, студентська молодь, молоді фахівці тощо); молодь є найбільш динамічною соціальною групою, тому рівень її участі у вирішенні соціальних проблем громади є найвищим в порівнянні з іншими соціальними групами; держава звертає особливу увагу на залучення молоді до активної участі в житті громади: на законодавчому рівні розроблені напрями молодіжної політики, діяльність молодіжних рад та підготовка професійних працівників по роботі з молоддю в громаді (молодіжний працівник); молодь активно напрацьовує нові форми соціальної активності в громаді (молодіжні простори та центри, соціальна активність в Інтернет-мережах, адвокація, молодіжні банки ініціатив) тощо.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні форм соціальної активності молоді, вивченні та поширенні вже напрацьованого досвіду діяльності молодіжних рад, молодіжних просторів, молодіжних громадських організацій, банків молодіжних ініціатив як дієвого інструменту активізації та залучення молоді до вирішення соціальних проблем, розбудови та розвитку громади.

Література

1. Адвокація. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/F>
2. Адвокація як процес для досягнення змін у суспільстві. URL: <https://acmc.ua/advokacziya-yak-instrument-vyrishennya-suspilno-vazhlyvyh-problem>
3. Адвокація для молодіжних рад: посібник. 2021. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/advocacy_for_youth_councils_manual.pdf
4. Активна молодіжна участь та соціальна активність. URL: <https://www.google.com/search>
5. Активізація молоді та залучення до діяльності з розвитку громад: практичний посібник про розвиток, досвід і досягнення громад-партнерів програми USAID. Київ, 2019. 49 с.
6. Активність соціальна. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
7. Барінова Д., Нестеренко В. Участь молоді в управлінні громадою. Харків: Харківський відокремлений підрозділ Центру розвитку місцевого самоврядування, 2018. 48 с.
8. Безпалько О. В. Розвиток соціальної активності особистості у дитячому об'єднанні. *Вісник психології і педагогіки : зб. наук. пр.* 2012. Вип. 8. URL: <http://www.psyh.kiev.ua>];
9. Безпалько О. В. Соціальна робота в громаді. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 176 с..
10. Бородін Є.І., Борисова Ю.В., Літвінова Н.М., Хохрякова І.В. Сучасний європейський досвід формування та реалізації молодіжної політики : навч. посіб. Дніпро : Пороги, 2008. 116 с.
11. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua>
12. Волонтерська організація. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
13. Волонтерські організації, які зараз працюють в Україні. URL: <https://finance.ua/ua/saving/volonterskie-organizacii-v-ukraine>

14. Вплив війни на молодь в Україні. ГО «Аналітичний центр Cedos» і дослідницька агенція «Info Sapiens». 2023. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/vplyv-viyny-na-molod-v-ukrayini> с. 58].
15. Вплив війни на молодь в Україні. 2024. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-12/undp-impact-of-war-on-youth-in-ukraine_0.pdf
16. Горінов Павло, Драпушко Ростислав. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с
17. Грантові конкурси молодіжних проєктів. URL: <https://www.google.com/search?qB2>
18. Грабовська С. Л., Чолій С. М. Соціальна активність в процесі соціалізації особистості. *Збірник наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України*. Т. XII. Част. 1. Київ, 2010. С. 171-181.
19. Деякі питання Українського молодіжного фонду: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2023 р. № 182. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/182-2023>
20. Довідник для роботи з молоддю в громадах. Київ: 2019. 122 с.
21. Дослідження потреб і стану діяльності місцевих, обласних і національних органів влади у сфері молодіжної політики, а також місцевих і обласних молодіжних консультативно-дорадчих органів, зокрема з урахуванням потреб і реалій молодих людей у воєнний і повоєнний період. URL: <https://rm.coe.int/yfd-ukraine-iii-research-report-i-ukrainian/1680ae8108>
22. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-43539>.
23. Енциклопедія освіти / ред. В. Г. Кремень. 2-ге вид. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 948 с.
24. Звіт за результатами дослідження «Участь молоді та стан молодіжних організацій під час війни». 2025. URL:

https://drive.google.com/file/d/13mdS_Q4WjURNRoRVnBhKYc4XclJNFinK/view
и

25. Ільтьо Г. Роль молодіжних організацій в розвитку партійної системи та громадянського суспільства України. *Вісник НТУУ "КПІ". Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць*. 2012. № 1 (13). С. 24-27.

26. Ївженко Ю. В. Молодіжні громадські організації як інститут формування соціальної активності особистості. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Кіровоград: ІмексЛТД, 2014. Вип. 18, кн. 1. С. 289-297.

27. Карпенко А.В. Розвиток інтелектуальних активів людського потенціалу: теорія та практика: монографія. Запоріжжя: ФОП В.М. Мокшанов, 2018. 510 с.

28. Карпук В.В. Громадські організації як фактор формування соціальної компетентності молоді. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія :Педагогіка. Соціальна робота*. 2019. Вип. 2 (45). 86-88.

29. Керівництво з питань проектного менеджменту pmbok <http://zrda.org/>

30. Кириченко В., Салій П. Теоретико-дефініційний аналіз досліджень життєвого оптимізму старшокласників. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: педагогіка*. 2024. № 4. URL : https://reicst.com.ua/pmtp/issue/view/issue_4_2024)

31. Кращі практики молодіжної участі та шкільного громадського бюджету URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/dosvid/the20best20practices.pdf>

32. Кулінченко О. С. Соціальна активність студентів як соціально-педагогічна проблема. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11 : Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління*. 2014. Вип. 18. С. 34-39. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_011_2014_18_7

33. Кулінченко О. С. Соціальна активність молоді як чинник особистісного становлення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: збірник*

наукових праць. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. Вип. 22. С. 152-159.

34. Кучеров Г.Г., Глов'юк О.В. Особливості формування соціальної активності молоді з інвалідністю. *Інклюзія і суспільство. Випуск 2. 2022.* С. 148-150.

35. Лазоренко О. Адвокація : практичний посібник для громадських експертів. Київ: Видавництво «Стилос», 2023. 85 с.

36. Лебідь А. Є, Назаров М. С. Інструменти громадської участі в Україні: навчально-методичний посібник. Суми: Вид-во СумДУ, 2020. 73 с.

37. Левченко Наталія. Молодіжні громадські організації як чинник формування соціальної активності молоді: правові засади. *Соціальна робота та соціальна освіта.* Вип. 3. 2019. С.133-141.

38. Лехолетова М., Лях Т., Спіріна Т. Алгоритм організації та проведення успішної адвокаційної кампанії із представництва інтересів. *Social Work and Education*, Vol. 9, No. 1. pp. 62-74.

39. Лісовець О.В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України: навч. посібн. Київ: ВЦ«Академія», 2011. 256 с.

40. Ляпунова Валентина, Оксана Бунчук. Громадські організації як умова розвитку соціальної активності. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету.* № 2 (33)' 2024. С.69-74

41. Марчук А., Лобода В., Іваниса В. Волонтерська діяльність як засіб самовизначення й самореалізації молоді. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*, 2(48), 2024. 104-116.

42. Маєвська М., Окуньовська В. Соціалізація молоді у молодіжних радах на прикладі міста Вінниці. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса.* Випуск 16. Том 1 Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. Вип. 16. Т. 1. С. 49-53.

43. Молодіжна політика в умовах децентралізації. Методичні рекомендації для спеціалістів, які реалізують державну політику в молодіжній сфері / за ред.

І.В. Пешої. Київ: ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2019. 40 с.

44. Молодіжна політика в об'єднаних територіальних громадах. Київ. 2018. 76 с.

45. Молодь як соціальна група в суспільстві. URL: <https://moyaosvita.com.ua/suspilstvoznastvo/molod-yak-socialna-grupa-v-suspilstvi-2>

46. Молодіжна рада. URL: https://www.google.com/search?sca_esv=a66b742956e23bc7rlz

47. Молодіжна робота: запитання та відповіді. Навчально-методичний посібник для фахівців, які працюють з молоддю. Київ: ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2020. 84 с.

48. Молодіжний простір. URL: <https://www.google.com/search?molodizhniyprostir&rlz>

49. Молодіжні соціальні проекти. URL: <https://vseosvita.ua/lesson/molodizhni-sotsialni-proiektty-368690.html>

50. Молодіжні центри: національні практики створення та організації роботи / за ред. І.В. Пешої. Київ : ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2019. 53 с.

51. Молодіжні центри і молодіжні простори. URL: https://www.google.com/search?q=sca_esv=6a0b219675808712&rlz

52. Молодіжний банк ініціатив – Єднання. Новини – Єднання. URL: <http://ednannia.ua/our-programs-and-activities/pidtrymuiemo-lokalnu-filantropiiu/166-fondy-hromad/8610-molodizhni-banki>

53. Навіщо громаді створювати молодіжні ради? URL: <https://od.cmr.gov.ua/news/167648-navishho-gromadi-stvoriuvati-molodizni-radi>

54. Національна молодіжна стратегія до 2030 року: Указ Президента України від 12 березня 2021 року № 94/202194/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text>

55. Об'єднана_територіальна громада. Вікепедія. URL: <https://uk.wikipedia.org.wiki>
56. Овчарова В. Фактори ефективного здійснення соціальної роботи із залучення молоді до волонтерської діяльності на рівні громади. *Наука і освіта: наук.-практ. журнал*. 2020. № 3. С. 138-149.
57. Остапенко М. Форми соціальної активності молоді на рівні громади в умовах воєнного стану. *Молодь та молодіжна політика в Україні в умовах воєнного стану : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 21 червня 2024 р.* Київ : УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. С. 76-80.
58. Осипова Н., Воднік Д., Клімова Г. та ін. *Соціологія : підручник*. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 336 с.
59. Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті. URL: <https://nycukraine.org/pereglyanuta-yevropeyska-hartiya-pro-uchast-molodi-v-mistsevomu-ta-regionalnomu-zhitti/>
60. Петрочко Жанна. *Social activity, life optimism, social success and social self-determination as intercontinued personality parameters in modern conditions. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи* (99). pp. 50-55.
61. Петрочко Ж. В., Карпенко О. Г., Лютий В. П. Соціальна активність особистості у територіальній громаді. *Соціальна педагогіка: теорія та практика* № 2, 2024. С.80-84
62. Пеша І.В., Сопівник І.В., Галайдюк В.В., Кошук О.Б. Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю. Навчальний посібник. Київ: Компринт, 2023. 449 с.
63. Пеша І., Тілікіна Н. Молодіжна політика в Україні: становлення, виклики та перспективи розвитку: кол. монографія. Київ : ГО «Інститут молоді», 2025. 368 с.
64. Пеша І. Молодіжні банки як інноваційна технологія молодіжної участі. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2023. Вип. 1 (10). С. 57-63.
65. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27 квітня 2021 року № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1414-20>:

66. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>
67. Про затвердження професійного стандарту «Фахівець з питань молоді (молодіжний працівник)»: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 22 березня 2023 р. No 1564. URL: <https://mms.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-fakhivets-z-pytan-molodi-molodizhnyi-pratsivnyk>
68. Про роботу молодіжних центрів та просторів в умовах дії правового режиму воєнного стану. URL: <https://digital.od.gov.ua/pro-robotu-molodizhnyh-tsentriv-ta-prostoriv-v-umovah-diyi-pravovogo-rezhymu-voyennogo-stanu/>
69. Радул В. В. Соціальна активність у структурі соціальної зрілості (теоретико-методологічний аспект): монографія. Кіровоград. Імекс-ЛТД, 2011. 255 с.
70. Рудська М. Соціальна активність молоді: основні напрями та чинники розвитку. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАН України*. Том 1. 2016. Випуск 44. С. 149-154. с. 150.
71. Словник термінів, що використовує Рада Європи у сферах молодіжної політики, прав людини та неформальної освіти. 2021. URL: <https://rm.coe.int/ukr-eng-dictionary-of-terminology-used-by-the-council-of-europe-in-the/1680a1b388>
72. СпівДія. URL: <https://spivdiia.org.ua>
73. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / ред. І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової, авт. кол.: І. Д. Зверєва, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 256 с.
74. Соціальна згуртованість через участь молоді: посібник для тренерів. Київ, 2021. 128 с.
75. Соціолого-педагогічний словник / За ред. В. В. Радула. Київ: «ЕксОб», 2004. 304.
76. Соціологія: словник термінів і понять / За ред Біленького Є.А. і Козловця М.А. Київ: Кондор, 2006. 370 с.

77. Соціальна активність. URL: [google.com/searchq=соціальна+активність+рівні&rlz=1C1GCEA_enUA1083UA1083&oq](https://www.google.com/search?q=соціальна+активність+рівні&rlz=1C1GCEA_enUA1083UA1083&oq)
78. Соціальна ініціатива. URL: <https://www.google.com/searchq>
79. Стандарти молодіжних центрів. URL: <https://youthplatform.com.ua/wp-content/uploads/2025/01/Standarty-molodizhnykh-tsentriv.pdf>
80. Стельмах О. Молодіжні політики в громадах: дорадчі ради, інтереси та активність в соцмережах. URL: <https://u-lead.org.ua/news>
81. Стань учасником «Молодіжного банку ініціатив». URL: <https://mynizhyn.com/news/misto-iregion/9054-stan-uchasnikom-molodizhnogo-banku-iniciativ.html>
82. Ступак Оксана. Характеристика критеріїв та рівнів соціальної активності молоді. URL: <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/197220/197369>
83. Тараненко Г., Кукіна Н. Соціальна активність особистості як засадничий принцип розбудови громадянського суспільства. Вісник науки та освіти. 2023. № 3(9). С. 251-265.
84. Типове положення про молодіжну раду місцевого рівня: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1198. URL: <https://create.youthcouncil.com.ua/files/02>
85. Типове положення про молодіжний центр: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
86. Трубнікова О. А. Волонтерство як форма соціальної активності URL: <http://ecopsy.com.ua>
87. Уйсімбаєва М. Соціальна активність особистості як чинник суспільного розвитку. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2014, Вип. 132. с. 247-250.
88. Українська асоціація молодіжних рад. URL: <https://platforma.volunteer.country/organizations/ho-ukrainska-asotsiatsiia-molodizhnykh-rad/u>

89. Управління стратегічним розвитком об'єднаних територіальних громад: інноваційні підходи та інструменти : монографія / С. М. Серьогін, Ю. П. Шаров, Є. І. Бородін, Н. Т. Гончарук та ін. ; за заг. та наук. ред. С. М. Серьогіна, Ю. П. Шарова. Дніпро: ДПІДУ НАДУ, 2016. 276 с.
90. Форми соціальної активності молоді в громадських організаціях. URL: <https://www.google.com/searchq>
91. Чернета С. Соціальна активність особистості як умова розвитку сучасного українського суспільства. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. № 1, 1771-80.
92. Шевель І. Світогляд сучасної української молоді. *Український інформаційний простір*. С. 192-198. URL: ijimv.knukim.edu.ua/zbirnyk/1_2/29.
93. Шепелева Н.В. Актуалізація формування соціальної активності молоді в Інтернеті. *Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів. Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 65, том 2, 2023 2019. С. 111-113.
94. Шкільний громадський бюджет: інструмент залучення молоді. URL: <https://pauci.org/ua/news/384>
95. Шкільний громадський бюджет. Інструментарій для впровадження URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library>
96. Що таке молодіжні ради та чому вони є важливим інструментом впливу молодіжного голосу? URL: <https://www.prostir.ua/?newsscho-take-molodizhni-rady-ta-chomu-vony-je-vazhlyvym-instrumentom-vplyvu-molodizhnoho-h>
97. Adler A. Superiority and Social Interest: A Collection of Later Writings. Front Cover. Routledge & Kegan Paul, 1965. 432 p.
98. Global Definition of Social Work / IFSW, IASSW. 2014. URL: <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work>
99. Hart, R., Children's participation from tokenism to citizenship, UNICEF Innocenti Research Centre, Florence, 1992.
100. Maslow A. Motivation and Personality. 1954. Ed. Cynthia McReynolds. 3rd ed. New York: Harper and Row, Inc., 1987.

101. Wilson, C. K., Thomas, J., Barraket, J. (2019). Measuring digital inequality in Australia: The Australian digital inclusion index. *Journal of Telecommunications and the Digital Economy*, 7(2), 102-120. URL: <https://doi.org/10.18080/jtde.v7n2>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 2018 р. №

ТИПОВЕ ПОЛОЖЕННЯ **про молодіжний консультативно-дорадчий орган** **місцевого рівня**

1. Молодіжний консультативно-дорадчий орган місцевого рівня утворюється як Молодіжна рада при місцевій (сільській, селищній, міській або районній у місті раді (у разі її створення) (далі – Молодіжна рада) з метою представлення інтересів молоді в питаннях взаємодії з місцевою радою, забезпечення узгодженості дій у вирішенні питань, пов'язаних із життям молоді та її участю в усіх сферах життя суспільства.

2. Молодіжна рада у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, указами Президента України, постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, наказами міністерств, рішеннями місцевих рад, Переглянутою Європейською Хартією участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівнях, іншими актами у молодіжній сфері, а також цим Типовим положенням.

3. Діяльність Молодіжної ради ґрунтується на принципах верховенства права, законності, гласності, відкритості, відповідальності, інклюзивності.

4. Молодіжна рада як молодіжний консультативно-дорадчий орган не може входити до громадських та релігійних об'єднань, політичних партій і рухів, а користується принципом надання рівних можливостей щодо співпраці з ними.

5. Основними завданнями Молодіжної ради є:

1) сприяння:

участі молоді у процесі розроблення, ухвалення рішень місцевої ради щодо питань державної політики у молодіжній сфері на місцевому рівні та контролю за їх виконанням;

залученню молоді до вирішення питань соціально-економічного, політичного та культурного життя територіальної громади шляхом розробки та реалізації програм у молодіжній сфері;

консолідації молодіжного руху на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

співпраці місцевої ради з громадськими об'єднаннями, органами студентського та учнівського самоврядування з питань державної політики у молодіжній сфері на місцевому рівні;

2) забезпечення узгодженості дій у вирішенні питань, пов'язаних із життям молоді та участю її в усіх сферах життя територіальної громади;

3) вивчення, систематичний аналіз і прогнозування соціальних процесів у молодіжному середовищі;

4) визначення та обґрунтування пріоритетних напрямів державної політики у молодіжній сфері та молодіжної роботи на місцевому рівні;

5) залучення соціально активної молоді до реалізації державної політики у молодіжній сфері на місцевому рівні.

6. Молодіжна рада відповідно до покладених на неї завдань:

1) проводить аналіз ефективності здійснення повноважень місцевою радою з питань державної політики у молодіжній сфері на місцевому рівні, у тому числі шляхом моніторингу стану виконання покладених на місцеву раду завдань;

2) подає місцевій раді обов'язкові для розгляду пропозиції щодо залучення молоді до вирішення питань соціально-економічного, політичного та культурного життя територіальної громади, а також підвищення ефективності рішень місцевої ради, які впливають на життя молоді в територіальній громаді;

3) розробляє рекомендації для місцевої ради щодо питань реалізації державної політики у молодіжній сфері на місцевому рівні та надсилає їх на розгляд місцевої ради не рідше ніж двічі на рік;

4) здійснює громадський контроль за врахуванням місцевою радою пропозицій та зауважень молоді, забезпечення нею прозорості та відкритості своєї діяльності, доступу до публічної інформації, яка знаходиться у її володінні, а також виконання нею нормативно-правових актів у молодіжній сфері;

5) здійснює попередню оцінку та підготовку висновків у вигляді рекомендацій стосовно рішень місцевої ради щодо питань реалізації державної політики у молодіжній сфері на місцевому рівні;

6) бере участь у розробленні проектів актів місцевої ради з питань державної політики у молодіжній сфері на місцевому рівні;

7) розробляє спільно з громадськістю пропозиції щодо фінансування пріоритетних напрямів державної політики у молодіжній сфері на місцевому рівні, а також надає висновки стосовно ефективності використання бюджетних коштів на виконання програм, які стосуються питань молоді;

8) сприяє залученню цільового фінансування на реалізацію молодіжних програм;

9) розробляє та впроваджує механізми взаємодії місцевої ради та молодіжних громадських об'єднань на засадах партнерства, відкритості та прозорості;

10) сприяє співпраці громадських об'єднань, що здійснюють діяльність у молодіжній сфері об'єднань та органів учнівського та студентського самоврядування, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, у напрямі вирішення актуальних питань молоді, узагальнює пропозиції, які надходять від них та подає їх на розгляд місцевій раді;

11) підтримує та організовує заходи й реалізує ініціативи, спрямовані на виконання завдань Молодіжної ради;

12) подає місцевій раді пропозиції щодо проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики у молодіжній сфері на місцевому рівні;

13) подає місцевій раді обов'язкову для розгляду щорічну інформацію про хід реалізації державної політики у молодіжній сфері на місцевому рівні та суспільне становище молоді у територіальній громаді;

14) систематично інформує громадськість про свою діяльність та ухвалені рішення, оприлюднює щорічний звіт про роботу Молодіжної ради.

7. Молодіжна рада має право:

1) отримувати в установленому порядку від центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій інформацію, необхідну для виконання покладених на неї завдань;

2) залучати до участі у своїй роботі представників місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та громадських об'єднань (за погодженням з їх керівниками), а також незалежних експертів (за згодою);

3) розглядати пропозиції інститутів громадянського суспільства та звернення громадян з питань, що належать до компетенції Молодіжної ради;

4) утворювати у разі потреби для виконання покладених на неї завдань постійні або тимчасові робочі органи (комітети, комісії, експертні групи тощо);

5) організовувати проведення конференцій, семінарів, нарад та інших заходів, спрямованих на виконання завдань Молодіжної ради;

6) вносити пропозиції щодо заохочення в установленому порядку представників інститутів громадянського суспільства та окремих громадян за їх внесок у розвиток державної політики у молодіжній сфері на місцевому рівні;

7) отримувати від місцевої ради проекти актів з питань, що потребують проведення консультацій з громадськістю, у триденний строк після початку таких консультацій.

Члени Молодіжної ради мають право доступу в установленому порядку до приміщень, в яких розміщена місцева рада, а також право участі в засіданнях місцевої ради, депутатських комісій, структурних підрозділів, робочих груп, конкурсних комісій, утворених нею, з розгляду питань, що належать до компетенції Молодіжної ради.

8. До складу Молодіжної ради можуть входити громадяни України віком від 14 до 35 років, які є:

представниками громадських об'єднань та/або відокремлених підрозділів громадських об'єднань, підприємств, установ, організацій, що здійснюють діяльність у сфері молодіжної політики, які зареєстровані в установленому порядку та/або провадять діяльність на території громади (за згодою);

представниками закладів освіти, кандидатури яких подаються учнівським або студентським самоврядуванням кожного навчального закладу (за згодою);

жителями територіальної громади, на території якої утворюється Молодіжна рада, які делегуються до складу цієї ради в порядку, визначеному Положенням про Молодіжну раду (за згодою), а у випадку, коли Молодіжна рада утворюється вперше, порядок їх делегування визначається ініціативною групою з підготовки установчих зборів, сформованою місцевою радою (далі – ініціативна група).

9. Склад Молодіжної ради формується на установчих зборах шляхом рейтингового голосування за кандидатів, які особисто присутні на установчих зборах.

10. Кількісний склад Молодіжної ради визначається установчими зборами та не може становити більш як 35 осіб.

Строк повноважень складу Молодіжної ради – два роки.

До складу Молодіжної ради може бути обрано не більше ніж по одному представнику від кожного інституту громадянського суспільства.

11. Для формування складу Молодіжної ради місцева рада не пізніше ніж за 60 календарних днів до визначеної дати проведення установчих зборів утворює ініціативну групу з їх підготовки за участю представників інститутів громадянського суспільства.

Якщо при місцевій раді уже утворена Молодіжна рада і її повноваження не були припинені достроково, то ініціативна група утворюється місцевою радою не пізніше ніж за 60 календарних днів до закінчення її повноважень.

У такому разі кількісний та персональний склад ініціативної групи місцева рада затверджує з урахуванням пропозицій Молодіжної ради.

До складу ініціативної групи входять делеговані члени діючої Молодіжної ради (якщо її повноваження не були припинені достроково), представники інститутів громадянського суспільства, які не представлені у складі Молодіжної ради, представники місцевої ради, при якій утворюється Молодіжна рада.

Персональний склад ініціативної групи місцева рада оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті протягом п'яти робочих днів з дня її утворення.

Список кандидатів до складу Молодіжної ради, які братимуть участь в установчих зборах.

(фрагмент)

Джерело: Типове положення про молодіжну раду місцевого рівня: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1198. URL: <https://create.youthcouncil.com.ua/files/02>

Додаток Б
ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 20 грудня 2017 р. № 1014
Типове положення про молодіжний центр

Загальні питання

1. Молодіжний центр (далі - центр) - установа, що утворюється для вирішення питань соціального становлення та розвитку молоді.

2. Центр у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, а також указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції і законів України, актами Кабінету Міністрів України та положенням про центр.

3. Метою діяльності центру є сприяння:

соціалізації та самореалізації молоді;

інтелектуальному, моральному, духовному розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу; національно-патріотичному вихованню молоді;

популяризації здорового способу життя молоді; працевлаштуванню молоді та зайнятості у вільний час, молодіжному підприємництву;

забезпеченню громадянської освіти молоді та розвитку волонтерства;

підвищенню рівня мобільності молоді.

4. Засновниками центрів (далі - засновники) комунальної форми власності можуть бути органи місцевого самоврядування, центрів приватної форми власності - юридичні та/або фізичні особи.

Центри приватної форми власності у своїй діяльності можуть використовувати це Типове положення.

5. Центри комунальної форми власності утворюються в установленому законодавством порядку насамперед на базі існуючих установ, які працюють з молоддю, виходячи з потреби конкретного регіону, а у разі відсутності таких установ - шляхом утворення нових центрів.

6. Центр діє на підставі положення, яке розробляється на основі цього Типового положення та затверджується засновником.

Принципи діяльності, завдання та права центру

7. Центр провадить діяльність з урахуванням таких принципів:

1) повага до прав людини - визнання прав людини найвищою соціальною цінністю, боротьба з ксенофобією, проявами расизму та іншими формами дискримінації, поборення людиноненавистницьких ідеологій;

2) рівність, відкритість та доступність - запобігання впливу будь-яких факторів, які можуть обмежити можливості участі молоді, проведення заходів для молоді у зручний час;

3) добровільна участь у діяльності центру;

4) активна участь молоді - залучення молоді до процесу ухвалення рішень щодо діяльності;

5) ціннісно-орієнтована освіта - сприяння національно-патріотичному вихованню та громадянській освіті молоді, зокрема через неформальну освіту;

6) різноспрямованість соціального впливу - забезпечення індивідуального розвитку та становлення молоді як активного соціального суб'єкта;

7) участь у формуванні та реалізації державної політики в молодіжній сфері - популяризація та проведення заходів щодо встановлення стандартів у галузях, які є важливими для реалізації політики у молодіжній сфері на загальнодержавному і місцевому рівні;

8) розвиток знань та освітніх інновацій - інновації в роботі з молоддю та формування знань і навичок, необхідних для самореалізації молоді.

8. Основними завданнями центру є:

1) утвердження громадянської позиції, духовності, моральності, національно-патріотичної свідомості та формування у молоді сімейних, національних і загальнолюдських цінностей;

2) популяризація стандартів європейської молодіжної політики і роботи з молоддю в Україні, освітньої філософії та підходів відповідно до рекомендацій Ради Європи та Європейського Союзу;

3) створення умов для творчого розвитку особистості, інтелектуального самовдосконалення та лідерських якостей у молоді;

4) популяризація здорового способу життя молоді;

5) сприяння працевлаштуванню молоді та зайнятості у вільний час, молодіжному підприємництву; 6) забезпечення розвитку міжнародного молодіжного співробітництва та міжрегіональної взаємодії молоді в Україні, сприяння волонтерській діяльності молоді.

9. Центр відповідно до покладених на нього завдань:

1) сприяє інтелектуальному, моральному, духовному розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу, забезпечує національно-патріотичне виховання та громадянську освіту молоді;

2) проводить інформаційно-просвітницьку роботу, зокрема організовує конференції, засідання, форуми, семінари, тренінги, акції; замовляє видавничу продукцію; вивчає громадську думку, використовує соціальну рекламу, забезпечує можливості для неформальної освіти молоді;

3) проводить заходи, спрямовані на популяризацію здорового способу життя молоді;

4) проводить профорієнтаційну роботу серед молоді, сприяє її працевлаштуванню та зайнятості у вільний час, молодіжному підприємництву;

5) взаємодіє із структурними підрозділами місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, територіальними підрозділами центральних органів виконавчої влади, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, громадськими об'єднаннями, іншими інститутами громадянського суспільства, органами учнівського та студентського самоврядування;

6) організовує змістовне дозвілля молоді та сприяє її волонтерській діяльності;

7) сприяє вивченню та поширенню інноваційного національного та міжнародного досвіду з питань реалізації політики у молодіжній сфері; взаємодіє з іншими молодіжними центрами.

10. Центр має право:

1) самостійно визначати форми та методи діяльності, планувати свою роботу, визначати стратегію та основні напрями розвитку відповідно до законодавства;

2) взаємодіяти з органами виконавчої влади, їх консультативно-дорадчими органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, іншими юридичними та фізичними особами;

3) отримувати в установленому законом порядку від органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій інформацію, необхідну для виконання покладених на центр завдань;

4) в установленому законодавством порядку придбавати, орендувати і відчужувати необхідне для провадження своєї діяльності майно, укладати договори, бути позивачем та відповідачем у судах;

5) вносити за погодженням із засновником пропозиції органам державної влади та органам місцевого самоврядування стосовно діяльності центру;

6) здійснювати обробку персональних даних відповідно до Закону України “Про захист персональних даних”;

7) здійснювати міжнародне співробітництво з питань реалізації державної політики в молодіжній сфері.

(фрагмент)

Джерело: Типове положення про молодіжний центр: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1014. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/>

Додаток В

Індекс участі молоді Побудова оцінювання рівнів участі молоді у формуванні і реалізації політики у молодіжній сфері

Громадські організації	Молодіжні консультативно-дорадчі органи	Органи учнівського та студентського самоврядування	Волонтерство	Політика	Громади	Молодіжні центри та простори	Індекс участі молоді
Чи знаєте ви про існування дитячих і молодіжних громадських організацій в Україні та про їхню діяльність? один варіант відповіді	Чи знаєте ви про існування молодіжних консультативно-дорадчих органів в Україні та про їхню діяльність? один варіант відповіді	Чи знаєте ви про існування органів учнівського та студентського самоврядування в Україні та про їхню діяльність? один варіант відповіді	Чи відомо вам про волонтерський рух та яка ваша участь в них? /один варіант відповіді/	Як ви долучаєтесь до політичного життя своєї країни?	Як ви долучаєтесь та бачите свою участь у життєдіяльності громади? один варіант відповіді	Чи відомо вам про існування молодіжного центру на території вашого населеного пункту? один варіант відповіді	
1. Я є членом такої організації	1. Я є активним членом	1. Я є активним членом	1. Я є членом волонтерського руху	1. Я є членом політичної партії	1. Представництво в органах самоорганізації громади – громадських радах, робочих групах тощо	1. Так, я є працівником такого центру 1-й рівень	1-й рівень. Індекс найбільшої активності
2. Іноді відвідую їхні окремі заходи	2. Іноді беру активну участь. 3. Зараз я не член, але раніше брав активну участь	2. Іноді беру активну участь. 3. Зараз я не член, але раніше брав активну участь	2. Я займався/лася волонтерством упродовж останніх 12 місяців і раніше.	2. Іноді беру активну участь у мітингах, зібраннях, підписанні петицій тощо	2. Участь у громадських зборах, слуханнях	2. Так, я відвідую молодіжний центр	2-й рівень Індекс посередньої активності
3. Дізнаюся про їхню діяльність із засобів масової інформації, але не відвідую заходи	3. Дізнаюся про їхню діяльність із засобів масової інформації, але не відвідую заходи	4. Дізнаюся про їхню діяльність із засобів масової інформації	3. Я не займався/лася цим упродовж останніх 12 місяців, але раніше займався/лася 4. Дізнаюся про їхню діяльність із засобів масової інформації	3. Активно цікавлюся інформацією про політичне життя країни.	3. Участь у роботі по благоустрою	3. Так, мені відомо, що існує такий заклад, але я його не відвідую	3-й рівень Індекс середньої активності
4. Тільки знаю, що такі існують	5. Тільки знаю, що такі існують	5. Тільки знаю, що такі існують	5. Я ніколи цим не займався/лася	5. Отримую інформацію із засобів масової інформації	4. Голосування на виборах	4. Ні, у нас немає такого центру	4-й рівень Індекс часткової неактивності
5. Ні, не знаю 6. Важко відповісти	6. Ні, не знаю. 7. Важко відповісти	6. Ні, не знаю. 7. Важко відповісти	6. Я нічого про це не знаю. 7. Важко відповісти	6. Я не цікавлюся політикою взагалі. 7. Важко відповісти	5. Ніяким чином не беру участь. 6. Важко відповісти	5. Не володію такою інформацією. 6. Важко відповісти	5-й рівень Індекс повної неактивності

--	--	--	--	--	--	--	--

Джерело: Молодіжна політика в Україні: становлення, виклики та перспективи розвитку: кол. монографія. Київ : ГО «Інститут молоді», 2025. 368 с.

Кожне запитання спрямоване на оцінку рівня обізнаності, залученості та активності молодих людей у різних сферах громадського і політичного життя, зокрема в діяльності дитячих та молодіжних громадських організацій (ГО), молодіжних консультативно-дорадчих органів (МКДО), органів учнівського і студентського самоврядування, волонтерських рухів, політичного життя, участі у життєдіяльності громад, а також у функціонуванні молодіжних центрів (МЦ) та молодіжних рад (МР). Запитання побудовані за уніфікованою шкалою відповідей, що дозволяє віднести кожного респондента до певного рівня участі – від найвищого (1-й рівень, що відображає інституційну активність у форматі членства чи працевлаштування) до найнижчого (5-й рівень, який репрезентує повну неактивність або необізнаність щодо молодіжної політики та доступних форм участі).

Структура відповідей відображає поступовий перехід від активної участі до пасивного інформування або її відсутності. Таким чином, таблиця дозволяє не лише кількісно виміряти індекс участі, але й якісно охарактеризувати типи залучення молоді на різних рівнях соціального життя.

Додаток Д
Вісім рівнів участі молоді

8 рівнів участі молоді, кожен з яких відповідає одній сходинці драбини:

Сходинка 8: Спільне ухвалення рішення

Проекти чи ідеї пропонують молоді люди, яких дорослі запросили для участі у процесі ухвалення рішення як партнерів.

Сходинка 7: Проектом керують молоді люди

Проектами керують молоді люди, а дорослих може бути запрошено для надання необхідної підтримки. Проте проект може бути реалізований і без їхнього втручання.

Сходинка 6: Ініціатива проекту йде від дорослих, рішення ухвалюються спільно з молодими людьми. Ініціаторами проекту є дорослі, але молодих людей запрошують як рівноправних партнерів для ухвалення рішень і розподілення обов'язків.

Сходинка 5: З молодими людьми консультуються, їх інформують

Дорослі керують проектами, молоді люди висловлюють поради та пропозиції, а їх інформують про те, як такі пропозиції сприяють ухваленню остаточних рішень і досягненню мети.

Сходинка 4: Проект доручають молодим людям і дають їм інформацію щодо його реалізації. Проектом керують дорослі, а молодих людей запрошують виконати певні ролі або завдання у межах проекту. Вони розуміють, який вплив фактично мають у проекті.

Сходинка 3: Символічне залучення (токенізм)

Між молодими людьми розподіляють ролі в межах проекту, але вони ніяк не впливають на ухвалення рішень.

Сходинка 2: Молоді люди як декорація

Молоді люди необхідні для участі у проекті, щоб представити молодь як групу, яка має менші права. Вони не відіграють ніякої ролі, окрім присутності.

Сходинка 1: Маніпуляція

Молодих людей запрошують до участі в проекті, але вони ніяк не впливають на ухвалення рішень та кінцевий результат.

Джерело: Молодіжна політика в об'єднаних територіальних громадах Київ 2018 76 с.

Додаток Е

ПОЛОЖЕННЯ про шкільний громадський бюджет

ПОЛОЖЕННЯ про шкільний громадський бюджет Рокитнівської селищної територіальної громади

Преамбула положення Шкільний громадський бюджет – це:

- інструмент для громадської участі учнів та учениць, що дає можливість поліпшити їхній освітній процес та позашкільний час. Це процес від подачі ідеї до підготовки проєкту на шкільний конкурс та обрання учнями проєктів-переможців, які в подальшому будуть реалізовані в межах закладу загальної середньої освіти Рокитнівської селищної ради;
- інструмент налагодження взаємодії, включення дітей і молоді у процес планування бюджету територіальної громади та реалізації проєктів для розвитку громади.

Результатом такого механізму є формування свідомих та відповідальних молодих громадян та громадянок, які активно залучені та впливають на розвиток і життєдіяльність своєї громади, голос яких є почутим, а думка – врахована. Шкільний громадський бюджет має на меті навчити учнів та учениць створювати і розробляти ідеї, готувати проєкти, комунікувати і працювати в команді, розвинути відчуття причетності та важливості власного голосу. Під час створення та реалізації проєкту формуються активні, свідомі та розумні молоді люди з критичним мисленням, які в майбутньому братимуть участь у прийнятті рішень у громаді та суспільстві.

Розділ 1. Визначення термінів та загальні положення

1.1. Шкільний громадський бюджет Рокитнівської селищної територіальної громади (далі – ШГБ) – це конкурс через який органи місцевого самоврядування взаємодіють з дітьми та молоддю, що спрямований на залучення учнів системи закладів загальної середньої освіти до участі в бюджетному процесі шляхом подання проєктів, відкритого голосування за них та

реалізації проєктів-переможців, визначених безпосередньо учнями закладу загальної середньої освіти.

1.2. Автор/ка проєкту – це учень/учениця або команда учнів, не менше трьох (далі – Автор) із 6 (шостого) класу та старші, з одного закладу загальної середньої освіти, яка створила ідею, оформила її у вигляді проєкту у спосіб, передбачений Положенням про шкільний громадський бюджет Рокитнівської селищної територіальної громади (далі – Положення) та подала на конкурс шкільного громадського бюджету.

1.3. Проєкт – програма, план дій, комплекс робіт, перелік закупівель, що викладені у формі опису з обґрунтуванням, фотографіями, за можливості, з розрахунками, кресленнями (картами, схемами), що розкривають сутність ідеї Автора та можливість його реалізації в межах закладу загальної середньої освіти, за рахунок коштів бюджету територіальної громади, передбачених на фінансування ШГБ.

1.4. Форма проєкту – єдина для всіх, обов'язкова для заповнення форма, яка містить опис проєкту.

1.5. Електронна система вебсайт «Шкільний громадський бюджет» (далі – спеціалізований вебсайт) – інформаційна система (вебсайт) автоматизованого керування процесами у рамках конкурсу, що забезпечує автоматизацію процесів подання та представлення для голосування проєктів, електронного голосування за проєкти, зв'язку з Авторами проєктів, оприлюднення інформації щодо відібраних проєктів та стану їхньої реалізації і підсумкових звітів про реалізацію проєктів.

1.6. Висновок оцінки проєкту – документ установленної форми для проведення оцінки поданих проєктів, згідно з вимогами цього Положення (Додаток 2).

1.7. Оцінка проєктів – процес аналізу та надання висновку на предмет реалістичності, можливості реалізації, правильності визначення вартості та строків реалізації проєкту в рамках шкільного громадського бюджету, що здійснюється Конкурсною комісією.

1.8. Конкурсна комісія – робочий орган, який створюється в закладі загальної середньої освіти наказом директора цього закладу на період реалізації шкільного громадського бюджету на відповідний бюджетний рік, члени якого організують та координують виконання основних заходів, завдань для впровадження та функціонування ШГБ, визначених цим Положенням. 1.9 Учнівська група - це група учнів/учениць різних класів, яка координується Конкурсною комісією та є допоміжним органом для організації та проведення ШГБ

1.10. Проєкт-переможець – проєкт, який за результатами конкурсу в закладі набрав найбільшу кількість голосів та включений до програми фінансування за рахунок бюджетних коштів, передбачених на конкурс ШГБ.

1.11. Параметри впровадження шкільного громадського бюджету – документ, який зазначає часові рамки, показники, календарний план етапів ШГБ та інші необхідні норми для його реалізації. Наказом начальника відділу освіти, молоді та спорту Рокитнівської селищної ради (далі – відділ освіти, молоді та спорту) затверджуються Параметри впровадження шкільного громадського бюджету.

1.12. Фінансування шкільного громадського бюджету проводиться за рахунок коштів бюджету Рокитнівської селищної територіальної громади через відділ освіти, молоді та спорту який є головним розпорядником бюджетних коштів. Відділ освіти, молоді та спорту використовує кошти, передбачені на шкільний громадський бюджет, виключно на фінансування реалізації проєктів-переможців.

1.13. Обсяг коштів визначається в Програмі «Шкільний громадський бюджет Рокитнівської селищної територіальної громади на 2024-2027 роки» на відповідні бюджетні періоди. Кошти на реалізацію ШГБ розподіляються однаковими частинами не більше 50000,00 грн між закладами загальної середньої освіти, які візьмуть участь у конкурсі на реалізацію

проектів-переможців. За рахунок коштів шкільного громадського бюджету фінансуються проекти, реалізація яких можлива протягом одного бюджетного року. Мінімальна вартість проекту для участі в конкурсі ШГБ становить – 5000,00 грн;

Максимальна вартість проекту для участі в конкурсі ШГБ становить – 50000,00 грн. Кількість закладів загальної середньої освіти, які візьмуть участь у конкурсі ШГБ визначається в параметрах впровадження шкільного громадського бюджету, затверджених наказом начальника відділу освіти, мол

1.14. Організатором конкурсу ШГБ є відділ освіти, молоді та спорту як головний розпорядник бюджетних коштів. Відділ освіти, молоді та спорту Рокитнівської селищної ради:

- оголошує конкурс з ШГБ; реєструє та затверджує перелік закладів загальної середньої освіти, які прийняли рішення щодо участі в конкурсі ШГБ; організовує проведення оцінки проектів (за потреби);

- надає інформаційно-консультаційну допомогу у проведенні конкурсу з ШГБ; здійснює загальний контроль за етапами проведення конкурсу ШГБ та реалізацією проектів-переможців; приймає від закладів загальної середньої освіти звітні матеріали про реалізацію проектів-переможців.

Розділ 2. Інформаційно-просвітницька та промоційна кампанії

2.1. Інформаційно-просвітницька кампанія проводиться з метою ознайомлення учнів, батьків та вчителів з основними положеннями та етапами ШГБ, а також для здобуття учнями практичних навичок та компетенцій щодо основ громадської участі. Інформаційно-просвітницька кампанія включає в себе такі етапи:

- ознайомлення усіх учасників задіяних у конкурсі ШГБ з основними етапами бюджетного процесу; ознайомленням з процесом впровадження шкільного громадського бюджету; інформаційно-консультаційна кампанія щодо написання проектів; - обговорення проектів; надання можливості ознайомитися з проектами;- інформування щодо процедури голосування за проекти (щодо термінів, способу та місць для голосування); інформування щодо реалізації проектів.

2.2. Промоційна кампанія – це процес рекламування проекту різнноманітними способами, в тому числі розповсюдження друкованих матеріалів (флаєрів) серед учнів закладу загальної середньої освіти та презентація Автором власного проекту, із роз'ясненням його ідеї та переваг. У рамках промоційної кампанії Автором проекту обов'язково проводиться презентація перед учнями закладу загальної середньої освіти. Презентації проектів відбуваються після затвердження Конкурсною комісією переліку проектів, які виносяться на голосування.

2.3. Автори проектів мають право самостійно організувати, проводити промоційні заходи та виробляти промоційні матеріали з роз'ясненням переваг власного проекту з метою отримання якомога більшої підтримки серед учнів

Такі кампанії мають ґрунтуватися на принципах доброчесності. Забороняється використовувати методи грошового стимулювання. У випадку наявності інформації щодо використання недоброчесних методів проведення кампанії, така інформація може стати предметом розгляду на засіданні Конкурсної комісії. За результатом такого розгляду Конкурсна комісія може дискваліфікувати відповідний проект

Розділ 3. Конкурсна комісія, її функції та повноваження. Учнівська група

3.1. Конкурсна комісія – робочий орган, який створюється в закладі загальної середньої освіти наказом директора цього закладу на період реалізації шкільного громадського бюджету на відповідний бюджетний рік, члени якого організують та координують виконання основних заходів, завдань для впровадження та функціонування ШГБ, визначених цим Положенням.

3.2. До складу Конкурсної комісії входять: - не більше 5-ти представників від закладу загальної середньої освіти (вчителі, завучі, заступник директора з навчально-виховної або виховної роботи, бухгалтер), - не більше 3-х представників від батьківських комітетів, - не більше 5-х учнів з різних класів закладу загальної середньої освіти. Учні у Конкурсну комісію делегує Учнівська група зі свого складу. Представників батьківського комітету до Конкурсної комісії делегує загальношкільний батьківський комітет або батьківські комітети класів.

3.3. Основними завданнями Конкурсної комісії є:

- здійснення загальної організації, координація та супровід ШГБ до реалізації проєктів; організація освітнього процесу щодо роз'яснення основ проведення конкурсу ШГБ; аналіз та оцінка проєктів щодо реалістичності, можливості реалізації, правильності визначення вартості та строків проєкту в рамках шкільного громадського бюджету та за необхідності надсилає їх на доопрацювання;

- ведення реєстру отриманих проєктів; - належне зберігання усіх поданих проєктів; - сприяння розміщенню необхідної інформації пов'язаної з ШГБ на спеціалізованому вебсайті; - консультаційна допомога Автору в написанні проєкту та формування кошторису проєкту; - затвердження переліку проєктів, які не допускаються до голосування; забезпечення інформаційної та організаційної підтримки Авторів проєктів; затвердження результатів голосування; розгляд спірних ситуацій, що виникають у процесі проведення ШГБ; - оприлюднення всієї інформації, пов'язаної з перебігом виконання ШГБ; - здійснення інших завдань, що сприятимуть реалізації ШГБ; - забезпечення дотримання вимог цього Положення.

3.4. Для реалізації повноважень Конкурсна комісія має право: - звернутися за допомогою до відділу освіти, молоді та спорту, якщо компетенція Конкурсної комісії не дозволяє вирішити проблему самостійно; - отримувати інформацію та звіти про хід реалізації проєктів

Конкурсна комісія має й інші права, необхідні для виконання повноважень, передбачених цим Положенням. 3.5. Конкурсна комісія працює у формі засідань. Засідання є правомочним за умови присутності на ньому більше половини її членів. Рішення на засіданні ухвалюються більшістю присутніх на засіданні членів Конкурсної комісії. За наявності рівної кількості голосів «за» і «проти» голос голови Конкурсної комісії є вирішальним. За відсутності голови Конкурсної комісії, вирішальний голос має секретар, який головує на засіданні.

3.6. Засідання Конкурсної комісії проводяться у відкритому режимі. Про час та місце проведення засідання повідомляється за 3 календарних дні.

3.7. Якщо член Конкурсної комісії протягом року тричі пропустив/ла засідання без поважних причин, то він/вона підлягає виключенню та заміні з її складу за поданням Конкурсної комісії, на підставі наказу директора закладу загальної середньої освіти.

3.8. На своєму першому засіданні Конкурсна комісія обирає зі свого складу голову та секретаря. Як правило, секретарем Конкурсної комісії є представник/ця закладу загальної середньої освіти.

3.9. Протоколи засідань, рішення, висновки та рекомендації підписують голова та секретар. Всі протоколи, рішення, висновки та рекомендації невідкладно оприлюднюються на вебсайті закладу загальної середньої освіти.

3.10. Учнівська група - це група учнів з різних класів, яка координується Конкурсною комісією та створюється, як допоміжний орган для забезпечення права учнів бути залученими до процесу організації, виконання ШГБ та врахування думки учнівської спільноти під час розгляду питань, пов'язаних із ШГБ. Учнівська група складається з числа учнів закладу загальної середньої освіти у складі до 12 осіб. За можливості, склад групи має бути гендерно врівноваженим. Процес створення Учнівської групи координує Конкурсна комісія. Учнівська група створюється шляхом рейтингового голосування за учнів, які виявили бажання увійти до її складу.

3.11. Учнівська група зі свого складу на першому засіданні обирає головуєчого та делегує не більше п'яти представників до Конкурсної комісії (по одному з різних класів). Учні, які увійшли до складу Конкурсної комісії, є повноцінними членами Учнівської групи та виконують всі обов'язки та функції, покладені на неї.

3.12. Об'єм функцій та повноважень Учнівської групи визначає Конкурсна комісія. До функцій Учнівської групи може входити:

- планування, командоутворення, координація та співорганізація процесу навчання учнів з основ громадської участі;
- допомога та консультування щодо підготовки проєктів та організація процесів ШГБ на всіх його етапах;
- розробка та внесення пропозицій на розгляд Конкурсної комісії щодо плану заходів у рамках інформаційно-просвітницької та промоційної кампаній;
- підготовка освітніх доповідей, статей, матеріалів, організація і проведення конференцій, форумів на рівні закладу загальної середньої освіти тощо.

Джерело: URL:<http://golos.rokytne-gromada.gov.ua/files/pdf/929.pdf>